

**KVEENIKIRJALLISUUS
POHJOISNORJALAISESSA
KIRJALLISUUSINSTITUUTIOSSA**

Kvenlitteratur i den nordnorske
litteraturinstitusjonen

Helena Bogetvedt

Hovedoppgave i finsk litteratur
Suomen kirjallisuuden pro gradu -tutkielma
Det humanistiske fakultetet, Universitetet i Tromsø
Høsten 1998

SISÄLLYS

1.	JOHDANTO	1
1.1.	Kveenitutkimuksesta.....	1
1.2.	Tutkimuksen lähtökohdat ja keskeiset käsitteet.....	4
1.3.	Rajauksesta.....	8
2.	KVEENIT JA KVEENILÄISYYS	11
2.1.	Kveeniasutuksen synty.....	11
2.2.	Norjalaistamispolitiikan vaikutus.....	15
2.3.	Kulttuurin muotoja.....	20
3.	KVEENIKIRJALLISUUS POHJOISNORJALAISESSA KIRJALLISUUSINSTITUUTIOSSA	25
3.1.	Pohjoisnorjalainen kulttuurielämä.....	25
3.2.	Kirjallisuuden tuottaminen.....	30
3.2.1.	Kveenikirjailijoita ja heidän tekstejään.....	30
3.2.2.	Kirjallisten ryhmittymien synnyn edellytyksiä.....	37
3.2.3.	Koulutus.....	41
3.2.4.	Julkaisukanavat.....	42
3.3.	Vastaanotto.....	43
3.3.1.	Jakelukanavat.....	43
3.3.2.	Bibliografiat.....	44
3.3.3.	Lukijat.....	46
3.3.4.	Kirjallisuuskritiikki.....	50
3.4.	Kveenikirjallisuuden synnyn edellytyksiä.....	52
4.	KVEENIKIRJALLISUUS ETNISEN KULTTUURI-IDENTITEETIN ILMAISIJANA	57
4.1.	Marginaalisuus.....	58
4.2.	Vähemmistökulttuuri enemmistön paineessa.....	66
4.3.	Kulttuuri-identiteetti.....	69
5.	KVEENIKIRJALLISUUDEN LAJEJA JA AIHEITA	77
6.	LOPUKSI	85
7.	NORSK SAMMENDRAG	91

8.	LÄHTEET.....	100
8.1.	Painetut kirjalliset lähteet.....	100
8.2.	Painamattomat lähteet.....	104
8.2.1.	Kirjalliset lähteet.....	104
8.2.2.	Haastattelu.....	105
9.	LIITTEET.....	106
9.1.	Liite 1: Norjalaisia laitoksia ja järjestöjä.....	106
9.2.	Liite 2: Norjan yliopistoissa tehtyjä kveeniaiheisia pro gradu -töitä.....	107
9.2.1.	Aiheina kveenin kieli ja kirjallisuus.....	107
9.2.2.	Historian ja yhteiskuntatieteiden aloilta tehtyjä pro gradu - töitä, jotka käsittelevät kveenejä.....	108
9.3.	Liite 3: Ruijan paikannimiluettelo.....	110
9.4.	Liite 4: Kveenikirjailijoiden teoksia.....	111

1. JOHDANTO

1.1. Kveenitutkimuksesta

Kveenitutkimusta on Norjassa harjoittanut pääasiassa Tromssan yliopisto ja Norges forskningsråd¹. Tutkimusta on etupäässä tehty historian ja kielentutkimuksen alalta. Raporttiin *Kvensk forskning i Norge* (1996) on koottu tähän astinen kveenitutkimus. Työryhmä, joka on kirjoittanut raportin, on tarkastellut myös kveenitutkimuksen tarvetta eri alueilla. Ennen toista maailmansotaa oli julkaistu kveenejä koskevaa tutkimusta vähän, erikoisesti Norjan puolella. Ainoat suuremmat tutkimukset, joita oli julkaistu Norjassa, ovat pappi Johan Beronkan 1920-luvulla julkaisemat tutkimukset kveenien murteista² ja rehtori Just Qvigstadin yleiskatsaus kveenien Ruijaan muutosta³. Hän oli myös kerännyt 1800-luvulla Ruijan murteista kielinäytteitä, jotka hän julkaisi 1925. Suomessa tehdystä tutkimuksesta on ennen kaikkea mainittava Samuli Paulaharjun matka- ja kansankuvaukset Ruijaan tehdyiltä tutkimusmatkoilta⁴. Kielitieteilijät Lyyli ja Martti Rapola olivat vuonna 1935 keränneet myös aineistoa Ruijan murteista. (*Kvensk forskning i Norge* 1996, 4.)

Toisen maailmansodan jälkeen Norjan viranomaiset vaikenivat kveenien olemassaolosta. Kveenitutkimusta ei myöskään tehty. 1960-luvulla alkoi kuitenkin kansanomainen kiinnostus kveenejä kohtaan

¹ Ks. LIITE 1 johon olen kerännyt norjalaisten laitoksien ja järjestöjen nimiä, joita tulee esiin tutkielmassani. Käytän norjalaisia nimiä, jos niitä on käytetty lähteissä tai jos niillä ei ole virallista suomenkielistä nimeä.

² *Iagttagelser om orddannelse og bøyningsslære fra de finske dialektene i Porsanger og Varanger*, 1921 og *Syntaktiske iagttagelser fra de finske dialektene i Porsanger og Vadsø*, 1922

³ *Den kvænske indvandring til Nord-Norge*, 1920

⁴ *Ruijan suomalaisia*, 1928 ja *Ruijan äänimmäisillä saarilla*, 1935

herätä. Norjalais-suomalaisia ystävyysyhdistyksiä alettiin perustaa. Aloitettiin myös keskustelu kveenikulttuurin säilyttämisestä. Ainoa tunnettu kveenitaustainen kirjailija oli Hans Kristian Eriksen. Hän julkaisi useita populaaritieteellisiä artikkeleita kveenien historiasta ja kulttuurista 60-luvun loppupuolella. Nämä artikkelit hän julkaisi vuonna 1973 teoksessa *Vandrere i grenseland*. (ibid., 5-6.)

1960-luvulla Suomessa innostuttiin kveenitutkimuksesta. Kveenit esiintyivät myös suomalaisessa kaunokirjallisuudessa ja matkakuvauksissa⁵. Tärkeintä oli kuitenkin kielitieteellinen kenttätyö, jota lähinnä Helsingin yliopiston suomen kielen laitos suoritti. Muun muassa Tromssan yliopiston suomen kielen laitoksella nykyisin toimivat professorit Marjut Aikio ja Anna-Riitta Lindgren keräsivät kielinäytteitä 60-luvun lopulla Ruijassa. (ibid., 6.) Lindgren on julkaissut vuonna 1990 väitöskirjan Ruijan murteista nimeltään *Miten muodot muuttuvat*.

1970-luvulla Norjassa tapahtui läpimurto kveenitutkimuksen alueella. Kveenien asutushistoria oli useamman pro gradu -työn aiheena, mutta myös poliittisesta historiasta ja kouluhistoriasta on myöhemmin tehty opinnäytetöitä. Tyypillistä 70-luvun tutkimukselle oli, ettei se ollut poliittisesti, kulttuuripoliittisesti eikä tutkimuspoliittisesti organisoitua, vaan esimerkiksi yksittäisten tutkijoiden ja opiskelijoiden pohjoismaisen yhteistyön seurauksena syntyynyttä tutkimusta. (ibid., 7.)

1980-luvulla nämä samat tutkijat, jotka olivat tehneet pro graduja kveeneistä, olivat tieteellisissä viroissa norjalaisissa yliopistoissa. Suomen kielen opetus alkoi vuonna 1977 Tromssan yliopistossa ja 1980-luvulla Alattion korkeakoulussa. Aikaisemmin oli ollut mahdollista opiskella suomen kieltä yliopistotasolla vain Oslossa. Kveenitutkimuksen kannalta oli tärkeää, että useimmat suomen kielen opettajat olivat tehneet kenttä- ja tutkimustyötä Ruijan murteista. (ibid., 9.)

Kveenien kielestä ja historiasta on tehty suhteellisen paljon tutkimusta, mutta näilläkin aloilla on vielä paljon tutkittavaa. Keskeisimpiä kveenejä koskevia tutkimuksia historian alalta on Knut Einar Eriksenin ja Einar Nimen *Den finske fare : sikkerhetsproblemer og*

⁵ Mm. Samuli Paulaharjun matkakuvauksista otettiin uusia painoksia, esim. *Ruijan äärimmäisillä ranoilla*. (2. painos 1968) ja K.M. Walleniuksen *Markareeta : memsoutajan vaimo ilmestyi Erkki Tantun kuvittamana* vuonna 1959.

minoritetspolitikk i nord 1860-1940 (1981), joka käsittelee laajasti norjalaistamisprosessia ja sen syitä sekä yleensäkin vähemmistöpolitiikkaa Norjassa. Suomessa on Lassi Saresalo tehnyt kulttuuriantropologian alalta väitöskirjan *Kveenit : tutkimus erään pohjoisnorjalaisen vähemmistön identiteetistä* (1996). Edellä olen jo maininnut Anna-Riitta Lindgrenin tekemän väitöskirjan *Miten muodot muuttuvat* (1990), joka on vertaileva tutkimus kveenimurteiden verbien taivutuksesta.

Pro graduja on tehty kveenimurteiden sanastosta, nimistä ja lainasanoista sekä syntaksista ja morfologiasta sekä kielisosiologiasta. Historian ja yhteiskuntatieteiden aloilta on Norjan yliopistoissa 1970-luvulta tehty aika paljon pro graduja.⁶

Norges forskningsrådın asettama työryhmä korostaa raportissaan muun muassa kveenikirjallisuuden tutkimuksen puutetta ja tarvetta. Kveenien kirjoittamaa kaunokirjallisuutta on toistaiseksi ilmestynyt vähän. Kirjallisuudentutkimusta kveeneistä ei ole tehty lukuunottamatta May Molundin ja Sverre Pedersenin pro gradua *Kvenene i litteraturen* (1982.) He ovat keränneet aineistoa norjalaisesta ja jonkin verran muustakin kirjallisuudesta, jossa kveenit ovat kuvauksen kohteena. Heidän päämääränään on ollut tutkia, minkälainen asenne kirjailijoilla on ollut kveenivähemmistöön ja miten kveenejä on kuvattu eri aikoina. Ajanjaksot he ovat jakaneet norjalaisen vähemmistöpolitiikan mukaan. Ensimmäinen jakso on 1740-1870, jolloin viranomaiset suhtautuivat kveeneihin myönteisesti, vaikka negatiivinen tendenssi alkaakin jo näkyä jakson loppupuolella. Toinen jakso on sosiaalidarvinismin ja kansallisuusatteen aikaa, 1870-1945, jolloin kirjallisuudessa heijastui esimerkiksi norjalaistamispolitiikka. Viimeinen jakso on 1945-1980. Molundin ja Pedersenin mukaan toisen maailmansodan jälkeisenä aikana negatiivinen linja häviää vähitellen, kunnes se 1960-luvulla on täysin kadonnut. 70-luvulla herää uusi kiinnostus kveenejä ja yleensäkin vähemmistöjä kohtaan. Kirjallisuuteen alkaa ilmestyä heroistisia kuvauksia kveeneistä. Tähän aikakauteen kuuluvat myös tunnetuimmat kveenikirjailijat kuten Hans Kristian Eriksen ja Idar Kristiansen.

⁶ katso LIITE 2 johon olen koonnut kveenejä käsitteleviä pro gradu -töitä

1.2. Tutkimuksen lähtökohdat ja keskeiset käsitteet

Tutkielmani päämääränä on tarkastella kirjallisuussosiologisten teorioiden pohjalta, mitä kveenikirjallisuus on ja mikä on sen suhde muuhun norjalaiseen kirjallisuuteen. Kirjoitan suhteellisen paljon tutkimuksessani kveenien historiasta, norjalaistamispolitiikasta ja kulttuurista, koska ne ovat tärkeitä tekijöitä kaunokirjallisuuden tuottamisprosesin taustalla ja määrittelevät kirjallisuuden syntyehdoja. Oletukseni on, että kaunokirjallisuutta on ilmestynyt vähän, joten yritän myös etsiä syitä, miksi kirjallisuutta ei ole tuotettu tai julkaistu enemmän. Esimerkiksi norjalaistamispolitiikka, kveenien identiteetti ja kielen katoaminen ovat keskeisiä kirjallisuuden synnyn tarkastelussa. Koska suuret kustantamot ovat etelässä, nousee julkaisukynnys vielä korkeammalle, koska kveenejä ei tunneta.

Luvussa kolme tarkastelen kveenikirjallisuutta kirjallisuussosiologian käsitteistön avulla. Käytän lähteenäni lähinnä Juhani Niemen teosta *Kirjallisuus instituutiona* (1991). Lisäksi olen soveltanut Wendy Griswoldin teoksessa *Cultures and societies in a changing world* käyttämää käsitettä "The Cultural Diamond".

Juhani Niemen mukaan kirjallisuussosiologian kysymykset voidaan palauttaa kahteen yhteyteen: kirjallisuuteen sanataiteena sekä yhteiskuntaan kulttuurisena käsitteenä (Niemi 1991, 9). Kulttuurin ilmenemismuotoja tutkivaa tieteenaluetta nimitetään kulttuurisosiologiaksi. *Taidesosiologia* ja sen osa-alueena *kirjallisuussosiologia* voidaan luokitella kulttuurisosiologian erityislohkoksi. (Niemi 1991, 10.) Edelleen Niemi toteaa, että kun kirjallisuussosiologian tarkoituksena on sijoittaa teos kulttuuriseen aikaan ja paikkaan, on luontevaa lähteä institutionaalisesta mallista. Kirjallisuus vaikuttaa moninaisten suhteiden ja vuorovaikutusten osana. Kirjallisuusinstituutiolla voidaan tarkoittaa rakenteiden, käsitteiden ja teorioiden järjestelmää, jonka sisällä kirjallisuus sanataiteena tulee mahdolliseksi. (Niemi 1991, 13.)

Klassinen kenttäteoreettinen tutkimusasetelma sosiologisessa perinteessä on selvittänyt sitä, kuinka jokin viestinnän sanoma saa muotonsa lähettäjässään ja kuinka se kulkee välineen, mediumin, kautta vastaanottajalle. Viestintämallia voi tietysti varauksin soveltaa kirjalliseen instituutioon. Kirjailija toimii lähettäjänä, teos sanomana ja lukija puolestaan vastaanottajana. (Niemi 1991, 13.)

Muitakin kulttuuritutkimuksen teorioita voidaan soveltaa kirjallisen instituution tutkimiseen. Kirjallisuusalan organisoituminen rakentuu kirjoittajasta, vastaanottajasta, kontekstista sekä itse kulttuurituotteesta. Esimerkiksi Wendy Griswold on käyttänyt kulttuurin tutkimisessa ruudukkoa, *cultural diamond*, jonka hän on jakanut neljään osaan, joilla kaikilla on vaikutus toisiinsa. Nämä neljä osaa ovat: tuottajat (*creator*), joita ovat kustantaja ja kirjailija, vastaanottajat (*receiver*), kulttuurinen objekti (*cultural object*) ja sosiaalinen maailma (*social world*), konteksti, joka tarkoittaa niitä edellytyksiä, joiden vallitessa kulttuurinen tuote syntyy. Kulttuurituotteen kontekstilla tarkoitetaan niitä taloudellisia, poliittisia, sosiaalisia ja kulttuurisia malleja ja tarpeita, jotka vallitsevat tietyssä ajankohtana. Yhteiskunnan tukimuodot ovat tärkeä osa tätä sosiaalista maailmaa. (Griswold 1994, 15.) Inger Marie Hagen (1996) on käyttänyt tätä mallia tutkiessaan norjalaisia aluekirjallisuuden instituutioita. Käytän tätä samaa jakoa tarkastellessani kveenikirjallisuutta pohjoisnorjalaisen kirjallisuuden kentässä, mutta käytän myös Juhani Niemen (1991) jaottelua, vaikka jako kirjallisuusinstituution osa-alueisiin onkin eri.

Erkki Sevänen (1994) ottaa väitöskirjassaan esille laajamittaisen tuotantoon ja välitykseen perustuvan kirjallisuusjärjestelmän. Tämä järjestelmä muodostuu viidestä perustekijästä: tekstien (1) tuotannosta ja (2) välityksestä, (3) itse teksteistä sekä tekstien (4) vastaanotosta ja (5) jälkikäsitteystä. (Sevänen 1994, 26.) Sevänen käyttämässä mallissa on keskeistä nimenomaan välityksen osuus. Minun tutkielmassani välitys on lähinnä osa tuottamisprosessia, mutta tulee esille myös sosiaalisen kentän ja vastaanoton yhteydessä. Itse teksteistä selvitän lähinnä, mihin kirjallisuuden lajeihin ne kuuluvat ja jossain määrin ilmaisevatko ne kveeni-identiteettiä.

Øivind Danielsenin (1995) mukaan Norjan valtio tukee kulttuurielämää enemmän kuin monet muut länsimaat. Norjan ostotukea vastaavaa järjestelmää ei ole missään muussa maassa (ostotuesta tarkemmin luvussa 3.1.). (Danielsen 1995, 56.) Alue- ja vähemmistökirjallisuuden kannalta on tärkeää tarkastella, minkälaista tukea niiden on mahdollista saada. Sen vuoksi kirjoitan eri tukijärjestelmistä luvussa "Pohjoisnorjalainen kulttuurielämä". Samassa yhteydessä tarkastelen myös muita kulttuuri-instituutioita, joilla on mahdollisesti vaikutusta paikallisiin kirjallisuusinstituutioihin. Tuottajilla tarkoitan koko kirjallisuuden tuottamisprosessia, johon sisältyvät kirjailijat ja julkaisukanavat. Vastaanottajiin sisältyvät kirjallisuuden jakelukanavat, kirjallisuuden välitys, kirjallisuuskritiikki ja lukijat. Kulttuurinen objekti on luonnollisesti itse kirja, mutta myös kirjallisuuslehdet. Hagenin mukaan aluekirjallisuuden määrittelyssä on löydettävä kaikki neljä osaa, jotta voitaisiin puhua aluekirjallisuudesta. (Hagen 1996, 135.)

Aluekirjallisuuden määrittelemiseksi voidaan kysyä seuraavaa: Mitä ehtoja on asetettava, että teos voidaan määritellä aluekirjallisuudeksi? Finn Stenstad määrittelee pohjoisnorjalaisen kirjallisuuden seuraavasti:

Nordnorsk litteratur er en bok skrevet av en forfatter hjemmehørende i Nord-Norge, eller som tematisk eller språklig er knyttet til landsdelen (Stenstad 1992, 5).

Tätä määritelmää on vaikea soveltaa kaikkiin aluellisiin kirjallisuuksiin. Kirjailija voi muuttaa toiselle alueelle ja hänen teostensa teemat voivat muuttua ja yleistyä, ja silloin hän ei enää ole pelkästään aluekirjailija.

Liisa Saariluoman on pohtinut aluekirjallisuuden ja yleismaailmallisen kirjallisuuden rajoja. Hänen mukaansa Suomessa alettiin puhua regionaalisesta kirjallisuudesta 70-luvulla "maakunnista" lähtevän uuden aallon yhteydessä. Sillä tarkoitettiin kirjallisuutta, jota tuottivat tietyn alueen kirjailijat, jotka kuvasivat omaa, osittain jo mennyttä tai katoamaan tuomittua elämäntapaansa. Pohjois-Karjala oli yksi

vahvimpia regionaalisen kirjallisuuden tuottajia.⁷ Saariluoman mielestä regionalismi-nimitys koskee myös reseptiota. Jos jotain kirjailijaa luetaan enimmäkseen hänen omassa maakunnassaan, hän on regionalistinen kirjailija, kun taas esimerkiksi Kalle Päätaalo aiheidensa puolesta on paikkaan sidottu, mutta hänen teoksiaan luetaan kaikkialle, joten hän ei kuuluisi regionalistisiin kirjailijoihin. (Saariluoma 1995, 220-221.) Otan tämäntapaisesta sijoutumisesta joitakin esimerkkejä kveenikirjallisuuden reseption yhteydessä, ja oletan niissä lähinnä lukutavan ratkaisevan, kuuluvatko ne regionaaliseen kirjallisuuteen. Kveenikirjallisuus sijoittuu tiettyyn maantieteelliseen alueeseen, joten sitä voidaan tarkastella myös regionaalikirjallisuutena sen lisäksi, että se on vähemmistökirjallisuutta.

Aluekirjallisuus voidaan myös määritellä vastakohtana kulttuurisen keskuksen edustamille arvoille. Keskus - periferia -asetelman avulla voidaan tarkastella kulttuurin valtahierarkiaa. Tässä tutkielmassa erotan pohjoisnorjalaisen kirjallisuuden muusta norjalaisesta kirjallisuudesta, ja tarkastelen myös Pohjois-Norja - Oslo -asetelmaa. Kveenikirjallisuus taas voi olla osa pohjoisnorjalaista kirjallisuutta. Kveeni taas voi olla maantieteellisesti periferiassa verrattuna pohjoisnorjalaisiin aluekeskuksiin. Kveenikirjallisuus voi myös olla vähemmistökirjallisuutta suhteessa muuhun aluekirjallisuuteen.

Luvussa neljä tarkastelen kveenikirjallisuutta etnisen kulttuuri-identiteetin ilmaisijana.⁸ Tarkastelen kveenejä maantieteellisesti periferiassa asuvana vähemmistönä. Kveenikulttuurin sinänsä voidaan olettaa olevan marginaalista verrattuna enemmistön kulttuuriin. Pyrin selvittämään, miten erilaiset vähemmistökulttuuria koskevat teoriat

⁷ Saariluoma mainitsee esimerkkinä muun muassa Heikki Turusen, joka hänen mielestään tuotannon alkuaikoina oli regionaalikirjailija, muttei enää 90-luvun perspektiivistä katsoen. Syyksi hän mainitsee, että Turusen mystis-realistinen proosa on löytänyt ymmärtäjiä yli maakuntarajojen.

⁸ Saressalon kveenitutkimuksen keskeisenä ongelmanasetteluna on, miten nykypäivän kveenit kulttuurisesti eroavat muusta Pohjois-Norjasta ja kuinka kveenejä voidaan tarkastella yhtenäisenä etnisenä kokonaisuutena. Hän on lainannut mm. Erik Allardtin ja Christian Starckin määrittelyä suomenruotsalaisuudesta. Jotta ryhmää voidaan sanoa etniseksi ryhmäksi, ryhmän pitää täyttää tietyt ehdot. Ehdot ovat: (1) itse tehty luokittelu, (2) sukujuuret, (3) erityiset kulttuuripiirteet, esimerkiksi yhteinen kieli ja (4) sosiaalinen organisaatio. (Saressalo 1996, 59-60.)

soveltuvat kveenien kulttuuri-identiteetin tarkasteluun.⁹

Viidennessä luvussa tarkastelen lähemmin, minkälaisia lajeja kveenikirjallisuuteen kuuluu ja minkälaisia aiheita kveenikirjailijat ovat kuvanneet. Vaikken analysoi tekstejä tarkemmin, yritän kuitenkin etsiä miten kveeni-identiteetti tulee esille kirjallisuudessa

1.3. Rajauksesta

Pyrin tutkimuksessani kartoittamaan kveenikirjallisuuden asemaa norjalaisessa kirjallisuusinstituutiossa. Lisäksi tarkastelen jossain määrin, miten kveeni-identiteetti tulee esille kveenien kirjoittamassa kirjallisuudessa.

Rajoitun tutkimuksessani enimmäkseen käsittelemään sodanjälkeistä kveenikirjallisuutta. Maantieteellisesti rajoitan kveenikirjallisuuden vain Ruijan alueelle. Kveenikirjallisuuden piiriin voitaisiin laskea myös Muurmanin alue, Finnskogen Etelä-Norjassa ja Tornionlaakso. Koska suljen Finnskogenin eli Etelä-Norjan suomalaismetsien alueen pois tutkielmastani, tutkielman ulkopuolelle jää myös merkittävä kirjailija Åsta Holth¹⁰.

Kveenikirjallisuudeksi määrittelen tässä yhteydessä kaiken kaunokirjallisuuden, joka on kveenien kirjoittamaa ja käsittelee kveeniaiheita Ruijassa. Tunnetuimmat kveenikirjailijat ovat kirjoittaneet enemmistön kielellä, norjaksi. Kieli ei kuitenkaan sulje heitä pois kveenikirjallisuuden piiristä, koska heidän teostensa aiheet käsittelevät

⁹ Käsitteitä "marginalia" ja "periferia" samoin kuin "marginaalinen" ja "perifeerinen" käytetään Matti Savolaisen mukaan usein synonyymisesti, mutta ne eivät kuitenkaan täysin kata toisiaan. Periferia tulee latinan sanasta *peripherein* (peri+pherein=kuljettaa mukanaan.) Periferia on ympyrän kehä, jolla on selvä keskipiste. Marginalis tulee latinan sanasta *margin* (reuna, rajaseutu), mutta marginaali on myös sivun reuna. Marginaalin merkityt huomautukset ovat usein olleet tärkeitä, joten marginaalinen on paradoksaalista kyllä noussut usein keskustaan. (Savolainen 1995, 28.) Käytän *periferia* ja *perifeerista* esimerkiksi maantieteellisessä, konkreettisessa yhteydessä. *Marginali* ja *marginaalinen* ovat taas enemmän abstrakteja käsitteitä. Esimerkiksi joku paikkakunta on periferiassa, mutta jokin kirjallisuuden laji voi olla marginaalinen.

¹⁰ Åsta Holt on kirjoittanut suomalaismetsien elämästä romaanitrilogian: *Kornet og freden* (1955), *Steinen blømer* (1963) ja *Kapellet* (1967).

usein kveenikulttuuria. Kolme tunnettua norjaksi kirjoittavaa kveenikirjailijaa, Idar Kristiansen, Hans Kristian Eriksen ja Bente Pedersen, kuvaavat kukin tavallaan kveenien "syntyhistoriaa", kveeni-identiteetin syntymistä.

Vaikka keskityn etupäässä tarkastelemaan kaunokirjallisuutta, otan myös mukaan jonkinverran kansanperinnettä, jota kveenit itse ovat keränneet ja tallentaneet. Kveenikirjallisuus on hyvin suurelta osalta ollut juuri kulttuurin tallentamista. Vähemmistökirjallisuuden tarkastelussa on otettava mahdollisimman laaja aineisto mukaan. Esimerkiksi virret, rukoukset ja jopa kioskiviihde voivat käsitellä etnistä identiteettiä ja luoda kuvaa ryhmän ajattelutavasta. Laulujen tekstejä, virsiä ja rukouksia en etsi, mutta jos löydän jotain, josta kveeni-identiteetti tulee selvästi esiin, otan ne mukaan. Suullisesta kansanperinteestä otan vain yhden esimerkin, kertomuksen *Nillasta*, joka esiintyy eri lähteissä eri versioina.

Kveenikirjoittajat ovat myös julkaisseet norjaksi kirjoituksiaan pohjoisnorjalaisissa vuosikirjoissa kuten esimerkiksi *Mennesker og miljø i Nord-Troms*, joka on kerran vuodessa ilmestyvä aikakausjulkaisu ja jota julkaisee Nord-Troms Historielag. Ensimmäinen numero julkaistiin vuonna 1975. Vastaavanlaisia julkaisuja on Pohjois-Norjassa useita. Toisena esimerkkinä voin mainita *Årboka for Senja*, joka on ollut *Mennesker og miljøen* esikuvana ja jonka on perustanut ja jota on toimittanut monipuolinen kveenikirjailija ja kulttuurihenkilö Hans Kristian Eriksen. (Guttormsen 1995, 5.)

Suomenkielellä tai kveenien murteella on julkaistu myös kirjoituksia pohjoissuomalaisissa sanomalehdissä sekä tietenkin *Ruijan Sanomissa* ja *Ruijan Kaiussa*. *Ruijan sanomat* on Vesisaarella kuusi kertaa vuodessa ilmestyvä suomenkielinen tiedotuslehti, jota julkaisee Norjan Suomiseurojen liitto. Jotkut artikkelit julkaistaan myös norjaksi. Lehti alkoi ilmestyä vuonna 1981 *Uuskveeni* nimisenä. *Ruijan Kaiku* alkoi ilmestyä vuonna 1995. Lehden alaotsikon nimi vaihtelee, mutta esimerkiksi numerossa 4 (1998) nimi on *Norjan suomalaisten ja kveenien lehti :kvensk-finske avisen i Norge*. Lehti ilmestyy joka toinen viikko, ja artikkelit on kirjoitettu sekä suomeksi että norjaksi. Lehteä kustantaa

Ruijan Kveeniliitto. Ensimmäiset kolme vuotta lehti oli koeprojekti, ja sen taloudellinen tulevaisuus on edelleen epävarma. Tämän työn puitteissa en kuitenkaan käy läpi sitä aineistoa, joka on kveenien kirjoittamaa ja julkaistu edellä mainituissa aikakausjulkaisuissa tai lehdissä

2. KVEENIT JA KVEENILÄISYYS

2.1 Kveeniasutuksen synty

Tässä luvussa kartoitan jonkin verran kveenien taustaa. Eri lähteissä on erilaisia määritelmiä kveeneistä ja heidän asuinpaikoistaan. Kokoan tähän joitakin ja selvitän samalla, mitä määritelmiä tulen käyttämään tutkimuksen yhteydessä.¹¹

Vanhimmat tiedot kveeneistä ja Kvenlandista (Cwenas ja Cwena land) on esittänyt pohjoisnorjalainen Ottar Englannin kuningas Alfredille 800-luvun lopulla. Yhteenvetona keskiajan lähteistä on Einar Niemi (Niemi, E. 1991, 119-120) koonnut seuraavan:

Ut fra en samlet vurdering av middelaldermaterialet kan vi trekke den slutning at "kvenene" var betegnelsen på et *folk* eller *folkestammer* forskjellig fra nabofolkene nordmennene, karelene og samene og at "Kvenland" var kvenenes geografiske basisområde, øst for det nordlige Norge, sør for det nordligste av middelalderens "finnmarker" og vest og nord for karelene land.

Keskiajan lähteet kertovat, että kveenit asuivat Kainuunmaassa (Kvenland), joka sijaitsi Pohjanlahden pohjoispuolella. Pohjoisalueet olivat yhteisalueita vuoteen 1521, jolloin Kalmarin unioni jakautui Tanska-Norjaan ja Ruotsi-Suomeen. Vaikka Kvenland hajosi, jäivät *kven* ja *Kvenland* nimitykset skandinaaviseen kieliperinteeseen. Kveeni-nimitys vakiintui vuosisatojen kuluessa tarkoittamaan Norjassa asuvia suomenkielisiä.

1700-luvun siirtolaisuus suuntautui lähinnä läntiseen Ruijaan. Suomalaisperäistä asutusta syntyi Yykeään, Raisiin, Naavuonoon, Alattioon ja Porsangin seudulle Lemmijoelle ja Pyssyjoelle. 1700-luvun

¹¹ Käytän suomenkielisiä paikanimiä - katso LIITE 3

kuvauksissa kveenien etnisyys tulee esille esimerkiksi arkistomateriaaleissa. Myöhäiskeskiajan tanskalais-norjalaisissa lähteissä kveenit mainitaan kauppiaina, jotka välittivät tavaroita sisämaan saamelaisilta rannikon markkinoille. Kveenien kaupankäynnin mainitsee Olaus Magnus teoksessaan pohjoisista kansoista vuodelta 1560. (Niemi, E. 1991, 123.) Myöhemmin kveenit kuvataan paikallaanpysyvinä maanviljelijöinä, jotka olivat muuttaneet Pohjois-Norjaan Ruotsi-Suomesta. Virkamiehet arvostivat kveenejä aina 1800-luvun alkupuolelle, koska he edustivat vakiintunutta maanviljelyskulttuuria taloudellisten ongelmien aikana Finmarkussa. Uudempi siirtolaisuus 1800-luvulla oli jo selvempää työsiirtolaisuutta Alattion seudun kuparikaivoksille ja Varenkinvuonon kalateollisuuteen. Talonpoikainen uudisasutus jatkui kuitenkin vielä näilläkin seuduilla. (Saressalo 1996, 332-333.)

Sodat ja katovuodet eivät ole olleet ratkaisevia maasta muuttoon, mutta ne ovat stimuloineet itse muuttopäätöstä (Saressalo, 1996, 175). Uudemman (1800-luku) suomalaisen siirtolaisuuden syitä on ollut voimakas väestönlisäys Kuopion, Oulun ja Vaasan lääneissä. Näiltä alueilta oli myös suurin muuttoliike Ruijaan, etupäässä Varenkin seuduille. Väestönlisäys sinänsä ei ole muuttoliikkeen perussyy, vaan se yhdessä elinkeinorakenteen kanssa vaikutti muuttoliikkeen syntymiseen. Tilojen jako perintöjakojärjestelmänä oli jo kauan ollut käytössä, mutta tilojen pilkkominen yhä pienemmiksi johti elinkelvottomien yksiköiden syntymiseen. (Saressalo 1996, 177.)

Suomalaisille oli kauppayhteyksien kautta tullut tietoon, että Ruijassa oli elämisen mahdollisuuksia. Mahdollisuus harjoittaa kausikalastusta oli ehkä tärkein syy siirtolaisuuteen. Suomalaiset siirtolaiset olivat kuitenkin suurimmalta osalta kotoisin maanviljelyalueilta. 1600- ja 1700-luvuilla kveenit aloittivat arktisen maanviljelyn ja nimenoman viljan viljelyn Ruijassa. Tähän asti Norjan maanviljelyn klimaattinen pohjoisraja oli kulkenut Malangenin tienoilla Tromssan läänissä ja oli atlantista. Kveenien maanviljelys oli sisämaanviljelyä, ja he olivat tottuneet muun muassa lannoittamiseen, jota Ruijan asukkaat eivät käyttäneet. Kveenit pystyivät hyödyntämään maata korkeamilla alueilla, ja maanviljelyn raja siirtyi pohjoisemmaksi. Norjan

viranomaiset olivat tyytyväisiä ahkeriin maanviljelijöihin aina 1800-luvun puoleenväliin saakka. (Seppola 1996, 11.)

J.A. Friis käytti matkakuvauksessaan *En sommer i Finmarken, russisk Lapland og Nordkarelen* (1871) nimityksiä "lapper" ja "finner". Vuoden 1875 tilastossa käytettiin molempia nimityksiä, mutta tämä on ainut kerta, jolloin käytetään "finne"-nimeä "kveenin" sijasta. Kveenit mainitaan tilastoissa 1845-1930 välillä. (Niemi, E. 1991, 128.)

Lassi Saressalo (Saressalo 1996, 15-18) määrittelee kveenit teoksensa alussa seuraavasti:

Kveeneiksi kutsutaan kielellisesti ja etnisesti omaksi ryhmäkseen erotettavaa pohjoisnorjalaista historiallista vähemmistöä, jonka kulttuuri perustuu suomalaiseen kulttuuriin ja kieli suomen kieleen. Tämä suomalaisperäinen väestö asuu Ruijassa, Pohjois-Norjassa Finmarkun ja Tromssan läänien alueella rinnan valtaväestönä olevan norjalaisen ja alkuperäisväetöksi laskettavan saamelaisväestön kanssa. /.../ Kveeniväestö on asettunut nykyisille asuinsijoilleen 1600-luvulta alkaneen ja 1800-luvun lopulle ulottuneen muuttoliikkeen aikana. Muuttoliikkeessä on havaittavissa kaksi selvää trendiä, suomalaisen uudisasutuksen leviäminen Lappiin ja sen ulottuminen Ruijaan 1700-luvulla, ja 1800-luvun työsiirtolaisuus, /.../ Kveenien kieli- ja kulttuuritausta on suomalaisperäinen, mutta kansalaisuudeltaan he ovat jo useamman polven norjalaisia.

Saressalo ottaa tässä esille kveenien kahtiajakoisuuden. Vanhempi muuttajakerrostuma saapui natiottomalta¹² suomalaiselta kulttuurialueelta Tornionlaaksosta, siis Ruotsista, ja uudempi taas vasta kansallistuvasta Suomen suuriruhtinaskunnasta - Venäjältä. Näin ei kummallakaan ryhmällä ollut selvää kansallista identiteettiä heidän muuttaessa uuteen maahan. (Saressalo 1996, 333.)

Eri alueilla asuvien kveenien välillä ja myös julkisuudessa muutenkin syntyy edelleenkin kiivaita keskusteluja esimerkiksi "kveeni"-nimen käytöstä ja siitä, ovatko kveenit siirtolaisia, vähemmistö vai alkuperäiskansa. Myös saamelaiset osallistuvat keskusteluun siitä, ovatko kveenit kansallinen vähemmistö ja minkälaiset oikeudet heille kuuluvat. Vuonna 1997 on pohjoisnorjalaisissa lehdissä käyty erityisen paljon keskustelua kveenien alkuperästä. Otan tähän kaksi esimerkkiä erilaisista tulkinnoista. Keskustelu on lähtenyt käyntiin Porsangin kuntaan Pyssyjoelle perustettavan Kvæntunin, kveenien kieli- ja

¹²ei kansallisvaltion alueelta - rajat määriteltiin vasta vuonna 1751

kulttuurikeskuksen, suunnitelmien vaiheilta. Vesisaaren museolla on ollut vastuu kveenikulttuurista. Lehdistökeskustelussa on esitetty epäilyksiä, onko Finmarkun läänillä varaa kahteen keskuksen. Tässä yhteydessä on syntynyt kiistaa sitä, ketkä ovat "oikeita" kveenejä (tai kväänejä - kvæn.) Itä-Finmarkussa on kveeni-nimityksellä ollut kielteinen sävy. Kveenit ovat mieluummin kutsuneet itseään ruijansuomalaisiksi tai suomalaissyntyisiksi (finskætta) asukkaiksi. Näin ei kuitenkaan enää ole Vesisaaren museon konservattorin Sigrid Skarsteinin mukaan, vaan itäruijalaiset hyväksyvät nykyään kveeni-nimityksen (Finnmarken, 17.6.97.)

Saamelaisen Sagat-lehden toimittaja Geir Wulff kirjoittaa lehden pääkirjoituksessa, että Porsangin alueen kveenit tulivat Kaarasjoen kautta Porsangin alueelle 1700-luvun alussa ennen kuin Tanska-Norjan ja Ruotsi-Suomen rajat oli määrätty 1751. Kveenit olivat yhdessä saamelaisten kanssa Pohjoiskalotin alkuperäisiä asukkaita, jotka olivat vuosisatoja eläneet rinnakkain ja sekoittuneet toistensa kanssa. Porsangin alueen kveenit eivät tämän teorian mukaan ole siirtolaisia vaan alkuperäisiä asukkaita¹³. Myöhemmin muualle Ruijaan muuttaneet suomalaiset ovat tämän käsityksen mukaan siirtolaisia. (Sagat, 13.5.97.)

Eroja ainakin näiden kahden kveeniasutuksen välillä on olemassa. Esimerkiksi nimitutkimuksista voidaan havaita, että Varenkin alueen sukunimissä voidaan helposti havaita yhtäläisyys suomalaisiin sukunimiin, kun taas Porsangin alueella sukunimet ovat norjalaisia. Porsangin alueen kveenit eivät samaista itseään suomalaiseen kansallisvaltioon, kieleen tai kulttuuriin. He ovat löytäneet yhteisen kulttuuripohjan Ruotsin puolen tornionlaaksolaisista, jotka puhuvat omaa kieltään, "meän kieltä". (Finnmarken, 15.4.97.)

Kveeni-nimitys on alunperin ollut norjalaisten käyttämä nimitys Norjassa asuvasta suomenkielisestä väestöstä. Varsinkin Itä-Ruijassa kveenit ovat käyttäneet mieluummin itsestään nimitystä "me" - annijokilaiset, vesisaarelaiset, ruijalaiset jne. Esimerkiksi Olav Beddari, joka on kirjoittanut ja toimittanut suomen kielen kouluopetukseen tarkoitettun

¹³ hän käyttää nimitystä "urbefolkning" (alkuperäiskansa) saamelaista, kun taas kveeneistä "det opprinnelige folket" (alkuperäisiä asukkaita)

vihkosen *Niin saapi sanoa*, käyttää nimenomaan ruijansuomalaisnimitystä. Venke Olsen, etnologi, joka on tutkinut kveenien identiteettiä, käyttää käsitettä "finsk/suomalainen", koska Ruijan suomalaisperäisten oma sisäinen etnonymyminen hänen mukaansa ei ole kveeni. Einar Niemi puolestaan päätyy käyttämään kveeni-sanana suomen- ja norjankielisiä muotoja. Kveeni-termi on jo iskostunut niin norjalaiseen kuin suomalaiseenkin viralliseen kielenkäyttöön ja siitä on tullut spesiaalitermi, joka nykyisin ei ole enää negatiivinen. (Saressalo 1996, 209-210.)

Tutkimukseni käsittelee vain Norjan kveenejä, joten en ota kantaa siihen pitäisikö käyttää kveeni-nimitystä Tornionlaaksossa, Murmanskin alueella tai Finnskogenissa (Etelä-Norja) suomalaissyntyisistä asukkaista. Käsitysten selkeyden vuoksi käytän kveeni-nimitystä sekä Itäettä Länsi-Ruijassa suomalaissyntyisestä väestöstä. Käsittelemäni kirjailijat lasken kveeneiksi, jos he itse pitävät tai ovat pitäneet¹⁴ itseään kveeneinä ja ovat Norjan kansalaisia. Käytän myös adjektiivimuotoa "kveeniläinen", jota ei ole käytetty suomen kielessä, mutta jota mielestäni voi olla sujuvampaa käyttää joissakin lauseratkaisuissa. Käytän sitä analogisesti saman mallin mukaan kuin norsk - norjalainen, karelsk - karjalainen, samisk - saamelainen, kvensk - kveeniläinen.

2.2. Norjalaistamispolitiikan vaikutus

Monilla paikkakunnilla asuivat norjalaiset, merisaamelaiset ja kveenit rinnakkain. Kveenit olivat asettuneet vuonojen pohjukoihin, jokivarsiin ja havumetsiin, merisaamelaiset asuivat vuonojen varsilla ja norjalaiset enimmäkseen kalastajakylissä. Virallinen kieli oli norja, ja käyttökieli oli saame ja suomi. Monet käyttivät kaikkia kolmea kieltä. Monikielisyyttä osoittaa J.A. Friisin laatima kartta vuodelta 1861 Naavuonon alueelta. Taulokosta käy ilmi, että 80% väestöstä oli kolmikielisiä. (Bull, Gaski 1994, 247.)

Myöhemmin estettiin norjalaistamistoimenpiteillä kaikilta kolmelta, myös norjalaisilta, monikielisyyden luonnollinen kehitys. Tove

¹⁴ tulen käsittelemään joitakin jo kuolleita kirjailijoita kuten Idar Kristiansen

Bull ja Harald Gaski toteavat artikkelissaan:

Å kunne fleire språk er intellektuelt stimulerende og utviklande. Å bli fødd inn i ein fleirspråklig kultur skulle altså gje eit betre utgangspunkt for å leve det gode liv, enn å bli fødd inn i ei einspråklig røynd. Å sjå verda gjennom fleire språk er å sjå meir av verda. Ulike språk strukturerer og ordnar verda ulikt. Å kunne fleire språk er det same som å ha fleire perspektive på verda (Bull, Gaski 1994, 247).

1800-luvun jälkipuoliskolla viranomaiset pelkäsivät suomea puhuvan kansanosan olevan turvallisuusriski Norjan valtiolle. Knut Einar Eriksen ja Einar Niemi ovat tutkineet turvallisuutta ja vähemmistöpolitiikka Pohjoiskalotilla. (Eriksen, K. & Niemi, E. 1981.) Jotta ajatus mahdollisesta turvallisuusriskistä olisi ymmärrettävissä, on syytä tarkastella hieman lähemmin Suomen ja Norjan historiaa. Vuonna 1809 Suomesta oli tullut Venäjän autonominen suuriruhtinaskunta. Vuonna 1814 Norja oli puolestaan joutunut Tanskan alaisuudesta Ruotsin valtiolle, jolloin Norja sai autonomian ja perustuslain. 1800-luvun puolessa välissä norjalaiset viranomaiset pelkäsivät venäläisten tavoittelevan Jäämeren rannikon satamia. Samanaikaisesti jatkui suomalaisten siirtolaisten vaellus Ruijaan, mutta nyt he eivät enään tulleet Ruotsista vaan tsaarin Venäjältä. 1860-luvulla suomalaisia siirtolaisia tuli valtavia määriä Itä-Ruijaan, Vesisaaren aluelle. He muodostivat omia kveeniasutusalueitaan ja elivät erillään muusta asutuksesta.

Suomessa oli kansallisuusaate herännyt. Fennomaanien, suomalaisen kansallisvaltion kannattajien, keskuudessa oli myös herännyt Suur-Suomi ajatus. Suomalaisten siirtolaisten määrän voimakas kasvu ja suomalainen kansallisuusaate huolestutti norjalaisia viranomaisia. Hallitus päätti aloittaa assimilaatiopolitiikan kveenien ja myös saamelaisten keskuudessa. Voidaan olettaa, että norjalaistamispolitiikka saamelaisia kohtaan oli ankarampi kuin se olisi ollut ilman kveenejä. Saamelaiset joutuivat toisin sanoen kärsimään "den finske faren" takia. Käytännössä oli usein vaikea erottaa näitä kahta ryhmää. Viranomaiset pelkäsivät myös, että saamelaiset voisivat asettua suomalaisten puolelle, jos syntyisi konflikteja Venäjä-Suomen ja Norjan välillä. Saamelaisia ja kveenejä yhdistää kaikesta huolimatta kielellinen ja

kulttuurinen sukulaisuus. Myöskin lestadiolaisuus oli heitä yhdistävä tekijä.

Vuonna 1905 Norjasta tuli itsenäinen kuningaskunta. Venäjän ja Norjan välisissä suhteissa ei juuri tapahtunut muutoksia. Norjan valtio pelkäsi edelleenkin Venäjän yrittävän laajentaa alueitaan Jäämeren rannoille. Suomen itsenäistyttyä ei kveenien tilanne juuri muuttunut. Suomessa oli ollut kansalaissota, jonka seurauksena Suomella oli porvarillinen hallitus ja poliittinen vasemmisto oli menettänyt vaikutusvaltansa. Norjan viranomaiset ja Norjan työväenpuolue suhtautuivat epäluuloisesti suomalaisiin, ja työväenlehdistö piti Suomea osittain fasistisena. Suomi oli saanut Petsamon alueen Neuvostoliitolta rauhanneuvotteluissa vuonna 1920. Suomalaiset asuttivat nopeaan tahtiin Petsamon seutua. He rakensivat teitä, kouluja ja kirkkoja Pohjois-Suomeen ja Petsamon alueelle. Suomalaiset halusivat rakennustoiminnallaan osoittaa, että he pystyvät paremmin ratkaisemaan Pohjoiskalotin ongelmat kuin norjalaiset. Kanssakäyminen rajan yli oli vilkasta, mistä norjalaiset viranomaiset eivät pitäneet.

Keskustelu Suur-Suomi -ajatuksista oli 1930-luvun alussa herännyt uudestaan eloon. Sitä kannattivat erityisesti äärioikeistolaiset Akateeminen Karjala-Seura ja Lapuan liike. Varsinkin Lapuan liikkeen kartta, johon Suur-Suomeen kuuluvaksi oli piirretty Itä-Karjala, Kuolan niemimaa, Finmarkku ja Tornionlaakson länsipuoli, herätti ymmärrettävää kyllä huolestumista Norjassa. Suur-Suomi -ajatus ei kuitenkaan ole koskaan edustanut Suomen valtion virallista kantaa. Sen sijaan muutkin kuin äärioikeistolaiset olivat huolestuneita suomen kielen ja kulttuurin asemasta Ruijassa.

Norjalaiset viranomaiset eivät niinkään pelänneet sotilaallista konfliktia Suomen kanssa, kuin sitä miten kveenit suhtautuivat Norjan valtioon. Kveenit oli asetettu tilanteeseen, jossa norjalaiset viranomaiset odottivat heiltä lojaalisuutta Norjan valtiota kohtaan ja norjan kielen hallitsemista, ja suomalaiset "sukulaiset" puolestaan toivoivat heidän säilyttävän äidinkieltänsä ja kosketuksen suomalaiseen kulttuuriin. (Eriksen, K. & Niemi, E. 1981, 186-196.)

Eriksenin ja Niemen mukaan norjalaistamispolitiikan

selityksenä voidaan tarkastella nationalismia kahdella tasolla. Ensinnäkin nationalismi oli vaarallinen silloin kun sekä pienet että suuret kansanryhmät alkoivat tunnustaa sitä. Tässä yhteydessä on fennomania esimerkki pienten kansanryhmien nationalismista ja panslavismi¹⁵ on esimerkki suurten kansanryhmien nationalismista. Toisaalta eurooppalainen nationalismi, joka hyväksyi vähemmistöpolitiikan, jonka tarkoituksena oli sulattaa vähemmistöt valtakansaansa, oli norjalaisten viranomaisten esikuva. Lisäksi sosiaalidarvinismin ideologia antoi nationalismiin kannattajille hyvän syyn siihen, että saamen ja suomen kieli ja kulttuuri täytyy hävittää, jotta homogeeninen kansallisvaltio saisi pysyvän muodon. Voimakkaat kansalliset virtaukset, jotka vallitsivat Norjassa unionikysymyksen liepeillä tämän vuosisadan alussa, tukivat tällaisia ajatuksia. (Eriksen, K. & Niemi, E. 1981, 328.) Kveenit joutuivat siis sekä Norjassa että Suomessa vallitsevien nationalististen virtausten uhreiksi.

Sotien välisenä aikana norjalaistamispolitiikkaa kannattivat melkein kaikki poliittiset ryhmät Norjassa. Monet poliitikot tukivat Arthur Ratchen käsitystä, jonka hän ilmaisi vuonna 1936 ilmestyneessä kirjassaan *Finsk fare for Finnmark*:

”Husk statsminister Kolstads ord om fortregningene i vår historiske erindring! Hvad tapet av Grønland, Island og Færøyene - inntil Haagerdommen - avlet av bitterhet i norske sinn, kan vanskelig måles. Enda ondare vil det bli, om vi en dag om en menneskealder eller tidligere skal se deler av Nord-Norge, skåret bort fra det norske rikslegeme. Faren for det er tilstede, der eksisterer en finsk fare for Finnmark”. (Eriksen, K. & Niemi, E. 1981, 330.)

Erilaiset ideologiset virtaukset selittävät siis osaltaan norjalaistamispolitiikkaa. Sen lisäksi taloudelliset syyt olivat tärkeitä. Jäämeren rannikon arvokkaimman luonnonvaran, kalastuksen, taloudellinen hallinta oli tärkeää pitää norjalaisten vallassa. Lisäksi tehtiin 1800-luvun alussa Ruijan malmilöydöt, jotka lisäsivät taloudellisen hallinnan merkitystä. Eriksenin ja Niemen mukaan norjalaistamispolitiikan tärkein syy oli kuitenkin turvallisuuspolitiikka.

¹⁵ panslavismi=ajatus kaikkien slaavien yhteenliittymisestä, tuli 1830 luvulla poliittiseksi iskusanaksi

Viranomaiset halusivat varmistaa koillisrajan, joka oli ollut aina ongelmallinen. Rajaseudut olivat harvaan asuttuja, ja siellä asui hyvin vähän norjalaisia. 1930-luvulle norjalaistamispolitiikkaa olivat harjoittaneet lähinnä opettajat ja papit, mutta nyt puuttui valtiovalta asiaan. Norjalaistamispolitiikkaa toteutti valtiovalta siten, että säädettiin asetuksia, joilla määrättiin, että kouluissa ja kirkoissa sai käyttää ainoastaan norjan kieltä. Maata kveenialuella sai omistaa vain päivittäin norjaa puhuva kansalainen. Vuoteen 1936 kveenin kieli oli ollut norjalaistamispolitiikasta huolimatta apukielenä kouluissa. Suurkäräjien mietinnössä vuodelta 1936 määrätään, että kaikki opetus täytyy tapahtua norjan kielellä. Tämä selitetään kyllä sillä, ettei tarkoituksena ole hävittää suomen kieltä, vaan antaa kveeneille mahdollisuus oppia norjaa. Jotta päästäisiin tähän tavoitteeseen, on norjan opiskeluun pakko käyttää kaikki tunnit. (Seppola 1996, 114.)

Toinen maailmansota vaikeutti edelleen kveenien asemaa. Norjalaisten suhtautumisessa kveeneihin ja suomalaisiin näkyi se vihamielisyys, jota norjalaiset tunsivat Saksaa ja sen liittolaisia kohtaan. Norjan virallisen kannanoton mukaan Suomi oli Saksan liittolainen, ja Saksa oli miehittänyt Norjan. Noin 1000 norjalaista osallistui vapaaehtoisina Suomen ja Neuvostoliiton väliseen sotaan suomalaisten rinnalla, ja osa heistä oli kveenejä. Värväyskampanjassa keskeisenä argumenttina oli avun antaminen suomalaisille, ja suomalaisten silmissä norjalaiset olivat vapaustaistelun sankareita. Jatkosotaan osallistuneita norjalaisia pidettiin Norjassa maanpettureina. Sodan jälkeen he joutuivat sotaorjiksi ja saivat vankeusrangaistuksia. Kveenien lukumäärässä tämä näkyy rajuna laskuna. Kun Tromssan läänissä vuonna 1930 laskettiin olevan 2356 kveeniä, 20 vuotta myöhemmin luku oli vain 59. (Seppola 1996, 114.) Ilmeisesti moni kveeni tässä vaiheessa kielsi oman kveeni-identiteettinsä, jottei heitä samaistettaisi maanpettureihin.

Viimeinen kerta, jolloin kveenit on laskettu omaksi ryhmäkseen, oli väestönlaskenta 1930. Tällöin oli laskettu Tromssan ja Finmarkun lääneissä olevan 8215 kveeniä kielen perusteella. Oletetaan, että luku on ollut huomattavasti suurempi. Sodan jälkeen ei kveenejä ole laskettu omaksi ryhmäkseen tilastoissa. Kveenien lukumäärästä on

olemassa erilaisia oletuksia. Bjørnar Seppolan mukaan voidaan kveenejä laskea etnisyyden perusteella Norjassa olevan 20 - 30 000 henkilöä. Noin 10 - 15 000 henkilöä puhuu enemmän tai vähemmän suomea Norjassa. (Seppola 1994, 4.) Kveenien Internett sivulla arvioidaan puolestaan Norjassa asuvan noin 5000 - 8000 kveeniä. (<http://kveeniland.com/suomi.html>.)

Ankaraa norjalaistamispolitiikkaa harjoitettiin yli 100 vuotta. Näin järjestelmällisesti harjoitettua ja kauan kestänyttä vähemmistön sulautumiseen tähtäävää poliittista toimintaa ei tunneta muualla Euroopassa. (Seppola 1996, 113.) Painostuksen johdosta kveeniväestö kielsi oman identiteettinsä ja kielensä, joka on identiteetin näkyvimpiä tunnusmerkkejä. On ymmärrettävää, että monet kveenit halusivat kieltää kveenitaustansa ja assimiloitua täysin norjalaisiin. Sodan jälkeen viranomaiset olivat melkein unohtaneet kveenien olemassaolon. Niinpä norjalaisille viranomaisille oli yllätys, kun kveenit alkoivat 1960-luvulta lähtien järjestäytyä ja vaatia suomen kielen opetusta. Vuonna 1987 perustettiin Norske Kveners Forbund eli Ruijan Kveeniliitto ja vähemmistökysymys nousi entistä selvemmin esille.

2.3. Kulttuurin muotoja

Kveeneillä on ollut suuria vaikeuksia tulla hyväksytyksi etnisenä vähemmistönä. Samanaikaisesti kun norjalaistamispolitiikka on yrittänyt tehdä kveenit näkymättömiksi, on kuitenkin kveenejä ja vielä enemmän saamelaisia käytetty juhlatilaisuuksien eksoottisena lisänä. Saamelaiskulttuuri on usein koettu eksoottisena ja myyttisenä kulttuurina. Jo 1600 - 1700-luvuilla eurooppalaiset matkakirjat loivat eksoottisen kuvan saamelaisista ja myös jonkin verran kveeneistä. Matkailuteollisuus ja kaupallisuus ovat käyttäneet eksoottisuutta omaksi hyödykseen.

Kveeneillä ei ole niin näkyviä erikoispiirteitä kuin saamelaisilla. Kveenien pukeutuminen ei ole poikennut paljon norjalaisesta pukukulttuurista, vaikka kveeneillä on ollut myös omaa pukukulttuuria. Muun muassa Samuli Paulaharju on kertonut kveenien

pukeutumista Ruijaa käsittelevissä teoksissaan. Nykyisin yritetään konstruoida oma kveenipuku, ja Paulaharjun kuvauksia kveenipukujen väreistä käytetään yhtenä lähteenä kveenipuvun suunnittelussa.

Vaikka kveenikulttuuri ei eroa norjalaisesta niin paljon kuin saamelainen, poikkeavat kuitenkin kveenien kieli, asuinympäristö, rakennustavat ja perinteet, kuten esimerkiksi ruoka- ja musiikkiperinteet, norjalaisista. Sukupolvien ajan ovat heidän tapansa kehittyneet omaan suuntaan, joka ei ole norjalainen eikä suomalainen vaan kveeniläinen kulttuuri. (Niemi, E. 1994, 126.)

Sekä norjalaiset että saamelaiset ovat usein vedonneet siihen, että kveeneillä on Suomen kansallisvaltio ja sen tuki ja tausta takanaan, joten he eivät tarvitse erikoistoimenpiteitä tai taloudellista tukea säilyttäkseen ja kehittääkseen kulttuuriaan. Kveenit itse ovat muistuttaneet, että he ovat vieraita suomalaisessa kulttuurissa, koska he jo sukupolvien ajan ovat asuneet Norjassa ja ovat Norjan kansalaisia. Lisäksi monilla kveeneillä on juuret vanhassa Tornionlaaksossa, jossa ei vielä ollut rajaa Ruotsin ja Suomen välillä, joten nykysuomalainen yhteiskunta, kulttuuri ja kieli ovat heille vieraita. Kveenit ovat kuitenkin viime vuosien ahkeralla poliittisella toiminnallaan alkaneet saada viranomaiset ja ympäristönsä ymmärtämään, että heidän kulttuurinsa ei ole suomalaista kulttuuria. Tätä todistavat useat kveenikulttuurikeskusten hankkeet, esimerkiksi Pyssyjoelle ja Raisiin.

Muun muassa Ruijan Kveeniliiton tavoitteena on ollut omien kulttuurisien oikeuksien ja vähemmistöaseman saaminen epämääräisen siirtolaisaseman sijasta. Monet muutkin kuin kveenit itse yrittävät saada parannusta kveenien asemaan. Tromssan yliopisto on muun muassa lähettänyt seuraavan lausunnon norjalaisille viranomaisille:

Den kvenske minoriteten fyller alle krav for å bli betraktet som nasjonal minoritet. De bor på et avgrenset område, har sitt eget språk og sin egen kultur, er naturaliserte statsborgere i Norge, og har bodd i landet allerede før grensetrekkingen med Sverige i 1754 (sic., skal vere 1751.) Etter dette (artikkel 14, pkt. 1 og 2 i *Framework Convention for the Protection of National Minorities*) har den kvenske minoriteten krav på å få lære sitt eget minoritetsspråk (Karikoski, E. & Pedersen, A. 1996, 43).

1960-luvulta lähtien on kveenien poliittinen toiminta

kohdistunut erityisesti kveenin/suomen kielen opetuksen aloittamiseen kouluissa. Pitkällä poliittisella taistelulla on ollut tuloksia: kveeneillä on mahdollisuus saada Pohjois-Norjan kunnissa suomen kielen opetusta ja jopa valita suomen kieli toiseksi kieleksi¹⁶. Kielenopetuksen yhteydessä on herännyt myös keskustelua siitä, millä kielellä lapsia opetetaan ja mitä kieltä tai murretta käytetään oppikirjoissa, "meän kieltä" vai suomen kieltä tai ehkä molempien sekoitusta. Norjalaisissa kouluissa norjan opetus alkaa usein murteiden pohjalta. Lapset saavat alussa puhua ja kirjoittaa omaa murrettaan ja vähitellen siirrytään kirjallisissa esityksissä kirjakielen käyttöön, mutta suullisissa esityksissä murre säilyy koko kouluajan läpi. Tämän rinnalla tällä hetkellä näyttää painottuvan vahvana kanta, että alasteella käytetään omaa murretta ja myöhemmin siirrytään Suomen suomen käyttöön. Oppimateriaalien tuottamisprosessi on alkamassa. SU:lla (Statens utdanningskontor) on uusi virka (konsulent i finsk), jonka tärkeimpiä tehtäviä on suomenkielen opetuksen oppimateriaalien laatiminen.

Parina vuosikymmenenä sodan jälkeen ei kveeneillä ollut mitään yhdistävää kulttuuri-instituutiota. Kulttuuri-instituutioiden ja -järjestöjen puute on osaltaan vaikuttanut kirjallisuuden syntymisen ja julkaisutoiminnan vähyyteen. Kveenien ja Norjan suomalaisten organisoituminen ja järjestöjen perustaminen tapahtui niinkin myöhään kuin 1960-luvulla. Ensimmäinen Norja-Suomi seura perustettiin Vesisaaressa 1964. 1982 perustettiin Pohjois-Norjan Suomiseurojen liitto/Nordnorsk finskforbund (NNF), uusi nimi vuodesta 1997 Norjan suomi-seurojen liitto. Suomenkieliset radiolähetykset alkoivat 1970, nykyisin on NRK Tromsilla kerran viikossa 12 minuuttia suomenkielisiä lähetyksiä, joiden kuuluvuusalue on Tromssan ja Finmarkun läänit. Ensimmäinen suomenkielinen lehti, *Ruijan Suomenkielinen Lehti*, perustettiin 1877 Vesisaaressa, mutta sen elinikä jäi lyhyeksi, koska se ei saanut mitään taloudellista tukea. Vasta 1980-luvulla ilmestyi seuraava kuusi kertaa vuodessa ilmestyvä järjestö- ja tiedotuslehti *Uuskveeni*, joka vuonna 1987 vaihtoi nimekseen *Ruijan Sanomat*. Vuonna 1995 alkoi ilmestyä *Ruijan Kaiku*, joka on tarkoitettu sekä kveeneille että

¹⁶ Norjan kouluissa 2. kieli (sidemål) on tavallisesti joko "nynorsk" tai "bokmål"

uussiirtolaisille ja jota julkaistaan kaksi kertaa kuukaudessa.

Kveenien järjestäytymisen kannalta tärkein tapahtuma oli Norske Kveners Forbundin (NKF) - Ruijan Kveeniliiton (RKL) perustaminen 1987. Liitto on muun muassa kustantanut kveenitekstien antologian *Ei hiva tötta ja Ruijan laulukirjan*.

Kveenit ovat säilyttäneet kauan suomenkielistä musiikkiperinnettä. Bjørnar Seppola on koonnut Yykeänperän kveenien lauluperinnettä. Hänen mukaansa monet tekstit ja melodiat, joita kveenit lauloivat Pohjois-Norjassa, ovat tuntemattomia tämän päivän Suomessa. Syynä tähän voi olla, että laulut ovat syntyneet Ruijassa tai ne ovat niin vanhoja, että ne ovat unohtuneet Suomessa. Ruijan puolella ei ole ollut mahdollista kuunnella suomenkielisiä radiolähetyksiä eikä katsella suomalaista televisiota, joten laulut ovat kulkeneet perintönä sukupolvelta toiselle. Osa lauluista tiedetään kuitenkin paikallisten runoseppien laatimiksi. Seppola on kerännyt yykeänperäläisten laatimia lorulauluja. Pohjoisnorjalaisena erikoispiirteenä voi mainita, että monet laulut olivat merimieslauluja. Seppola on löytänyt myös piirileikkilauluja ja lastenlauluja. Kveenien piirileikkiperinne ei ole säilynyt, ja ei tiedetä, koska tämä perinne kuoli, joten laulujen täytyy olla hyvin vanhoja. Uskonnollinen musiikkiperinne on kuitenkin kaikkein laajimmin levinnyt ja parhaiten säilynyt. Seppola mainitsee Johan Peder Johansen Sommersethin kirjottamat virret, jotka Sommersethin poika Anton on koonnut ja julkaissut nimellä *Jyykeinperän laulaja*. (Seppola 1994, 51-53.) Näiden virsien ja kaiken muun uskonnollisen kirjallisuuden voidaan katsoa olevan kveenikirjallisuutta.

Lestadiolaisuuden vaikutusta kirjallisuuteen tulen käsittelemään myöhemmin. Lestadiolaisuuden vaikutuksesta syntyi uskonnollista kirjallisuutta suomen kielellä, mm. virsiä. Uskonto oli voimakas tekijä kveenien parissa. Se tarjosi yhteenkuuluvaisuuden tunteen ja mahdollisuuden sosiaaliseen kanssakäymiseen. Voi tietysti esittää kysymyksen, riittikö uskonto kveeneille vai oliko mahdollista, että uskonto myös ehkäisi muun kuin uskonnollisen kirjallisuuden syntyä, koska lestadiolaisuus ankarimmillaan oli kaikkea maallista vastaan?

Lestadiolaisuus on lähes kaikessa Pohjoiskalottia ja sen

etnisiä ryhmiä koskevassa kirjallisuudessa stereotypisoitu etupäässä saamelaisväestöä ja suomalaisia ja kveenejä koskevaksi herätysliikkeeksi. Uskonnollinen herätystyö alkoi saamelaisten keskuudessa, mutta Koutokeinon¹⁷ tapahtumien jälkeen 1850-luvulla herätysliikkeestä tuli voittopuolisesti suomalainen. Lestadiolaisuuteen turvauduttiin silloin, kun norjalaistamispaine kävi liian raskaaksi. Lestadiolaisuuden merkitys kveenikulttuurille on ollut kolmitahoinen. Se on kielellisen aspektinsa kautta tukenut suomen kielen säilyttämistä norjalaistuvassa Ruijassa. Se on tarjonnut pienyhteisölle henkisen turvan kansankirkon manipuloivaa vaikutusta vastaan. Se on toiminut voimakkaana vähemmistöidentiteettiä tukevana tekijänä sekä sosiaalisena ja ehkä tietämättään myös etnisenä liikkeenä Ruijassa. (Saressalo 1996, 336-337.)

¹⁷ Lestadiolainen herätysliike oli erittäin voimakas saamelaisten keskuudessa Koutokeinossa. Saamelaiset lestadiolaiset nousivat kapinaan norjalaisia viranomaisia vastaan, jolloin kaksi virkamiestä tapettiin. Tapahtumien seurauksena kaksi saamelaisten johtajaa teloitettiin. Enemmän Koutokeinon tapahtumista, katso esim. Magnar Mikkelsen & Kari Pålstrud: Koutokeinodokumentene, Albatross forlag 1997. Pohjoisnorjalaiset kirjailijat ovat myös kirjoittaneet Koutokeinon kapinasta, esimerkiksi Idar Kristiansen, Magnar Mikkelsen ja Olav Nordrå.

3. KVEENIKIRJALLISUUS POHJOISNORJALAISESSA KIRJALLISUUSINTITUUTIOSSA

3.1. Pohjoisnorjalainen kulttuurielämä

Johdannossa totesin, että Norjassa valtio tukee kulttuurielämää enemmän kuin monissa muissa länsimaissa. Tarkastelen tässä kappaleessa pohjoisnorjalaisia kulttuuri-instituutioita ja kirjallisuuden tukijärjestelmiä sekä sitä, kuinka kveenikirjallisuus sijoittuu pohjoisnorjalaiseen kirjallisuusinstituutioon ja mitä tukimahdollisuuksia sillä on.

1960-luvun puolessa välissä pääsi paikallinen kulttuurielämä vauhtiin Pohjois-Norjassa. Sodan jälkeisinä vuosikymmeninä olivat koko maata käsittävät kulttuuriorganisaatiot vallinneet, kuten Riksteateret (suom. valtioneatteri.) Nyt näiden yksipuolinen merkitys vähitellen väistyi, koska paikallisille kulttuuriorganisaatioille myönnetyt taloudelliset tuet alkoivat vaikuttaa. Uuden kulttuuripolitiikan pääperiaatteena oli, että eliittikulttuuri ja kansanomaisen paikalliskulttuuri ovat yhtä tärkeitä. Samanaikaisesti Norsk kulturrådin kanssa perustetaan alueellisia kulttuurilaitoksia kuten Festspillene i Nord-Norge (FINN) (1964) ja Nordnorsk Kulturråd (1965).

Samanaikaisesti kuin regionaaliset kulttuuri-instituutiot alkoivat kehittyä, tuli myös tarve perustaa alueellisia kirjallisia yhdistyksiä. Pohjoisnorjalaiset kirjailijat olivat ensimmäinen taiteilijaryhmä, joka perusti koko aluetta käsittävän kirjailijayhdistyksen. Kveenikirjailija Hans Kristian Eriksen oli yksi innokkaimmista yhdistyksen alkuunpanijoista. Hän osallistui yhdessä Magnar Mikkelsenin ja Terje Stemlandin kanssa kesällä 1971 Pohjois-Suomessa kirjailijakokoukseen, josta he saivat virikkeitä pohjoisnorjalaisen kirjailijayhdistyksen perustamiseksi.

Nordnorsk Forfatterlag perustettiin kesällä 1972 Kjerringøyalla. (Stenstad 1992, 25.) Yhdistyksellä oli päämääränä julkaista kirjallisuuslehteä, saada julkaistuksi pohjoisnorjalainen kirjallisuusantologia, joka toisi esiin laaja-alaisuuden pohjoisnorjalaisessa kirjallisuudessa, ja yrittää perustaa koko maata käsittävä oma kustantamo. (Stenstad 1994, 415.)

Yhdistys on julkaissut useita pohjoisnorjalaisia kirjallisuusantologioita. Haave oman kustantamon perustamisesta sen sijaan ei ole koskaan toteutunut. Kirjallisuuslehti *Frostrosen* ilmestyi 1975, mutta vajaan kahden vuoden kuluttua lehti täytyi lopettaa taloudellisista syistä.¹⁸ Hans Kristian Eriksen oli ollut *Frostrosenin* toimittaja. Vuonna 1977 hän esitti idean uuden kulttuurilehden perustamisesta Nordnorsk Forfatterlagenin vuosikokouksessa. Uuden lehden oli tarkoitus olla kirjallisuuslehden lisäksi laajemman kansanomaisen kulttuurin edustaja kuin edeltäjänsä *Frostrosen* oli ollut. *Nordnorsk magasin*in ensimmäinen numero ilmestyi syksyllä 1978. Nordnorsk Forfatterlag omisti lehden, mutta vuonna 1989 Forfatterlag myi osakkeensa päätoimittaja Hans Kristian Eriksenille. Eriksenin usko oman alueellisen ja kirjallisen kulttuurilehden elinkelpoisuuteen on toteutunut. Lehti ilmestyy edelleenkin, vaikka painosten lukumäärä on pudonnut.

Vuosittainen Festspillene i Nord-Norge Harstadissa on Pohjois-Norjan kulttuurin näkyvin tapahtuma. Päiville kokoontuu muusikoita, kuvataiteilijoita, kirjailijoita ja taiteesta ja kulttuurista kiinnostunutta yleisöä. Päivistä on kehittynyt myös tärkeä kirjailijoiden kokoontumispaikka, jossa voidaan vaihtaa mielipiteitä ja järjestää seminaareja ja kursseja. Vuodesta 1966 on päivillä esitetty prologi, jonka on kirjoittanut joku tunnettu kirjailija. Prologi on ollut usein pohjoisten kirjailijoiden kirjoittama. Vuonna 1983 oli prologin kirjoittaja kveenikirjailija Hans Kristian Eriksen. Prologista on tullut pohjoisnorjalaisen kirjallisuuden tärkeä merkkitapahtuma. (Stenstad 1992, 25.)

Pohjoisnorjalaisten teattereiden, Hålogaland Teater Tromsassa ja Nordland Teater Mo i Ranassa, perustaminen on ollut pohjoisnorjalaisille aluekirjallisuudelle tärkeitä, joskaan

¹⁸ Vuodesta 1988 lähtien Nordnorsk forfatterlag on julkaissut jäsenlehteä nimeltä *Skarven*.

kveenikirjailijoiden tuotteita ei niissä tietääkseni ole esitetty.

Valtion budjetissa on vuosittain erillinen määräraha, joka on tarkoitettu kirjallisuuden tukemiseen. Budjetissa yleinen kirjallisuuden tukeminen on ilmaistu seuraavasti:

Statleg stønad og andre tiltak for litteraturen skal sikre eit mest mogleg variert tilbod, til eit så stort publikum som råd. Viktige verkemiddel er innkjøpsordningene og andre stønadsordningar under Norsk kulturråd, fritak frå meirverdavgift for bøker, tidsskrift og lydbøker, og bokbransjeavtalen. Det blir òg gjeve driftstilskot til Det Norske Samlaget for å stø utgjevinga av nynorsk litteratur. (St.prp.nr 1 (1996-97) Kulturdepartementet, 34.)

Tällaisia tukitoimenpiteitä ovat esimerkiksi kirjallisuuden ostotuki (norj. innkjøpsordningen), tuki kansalliselle kirjailijaliitolle eli Norsk Forfattersentrumille ja tuet erilaisille kulttuurineuvostoille. Norsk Forfattersentrum, Nord-Norge avdelingen saa puolestaan tukea Norsk Forfattersentrumilta.

Jos vertaillaan Suomen ja Norjan kaunokirjallisten nimikkeiden lukumäärän kehitystä, voidaan todeta, että Norjassa kaunokirjallisuuden suhteellinen osuus on kasvanut kun taas Suomessa laskenut. Niemen mukaan kaunokirjallisuus on menettänyt painoarvoaan Suomessa varsinkin 1980-luvulla. Vielä 1960-luvulla fiktiivisen kirjallisuuden osuus saattoi nousta 40 %:n paikkeille kaikesta kirjallisuudesta. 1980-luvulla se jäi pysyvästi alle 20%:n. Absoluuttisesti fiktiivisen kirjallisuuden nimikemäärä ei ole juuri lainkaan muuttunut, kun taas tietokirjallisuuden kasvun tehokkaampi tilastointi selittää kaunokirjallisuuden vähentymisen tilastoissa.

Norjassa kaunokirjallisuuden (yli 30% nimikkeistä) vankkaan asemaan on vaikuttanut valtion tuki kustantajille ns. ostotukijärjestelmän muodossa. Tuen tarkoituksena on taata kaunokirjallisille laateoksille tietty peruslevikki. (Niemi 1991, 100.) Tukea saa myös jännityskirjallisuus, mutta esimerkiksi lasten- ja nuorten kirjallisuus ei sisälly tuen piiriin. Norjan ostotukijärjestelmä on ollut voimassa vuodesta 1965. Ostotuki toimii siten, että Norsk kulturråd ostaa 1000 kappaletta kaikkea norjalaista kaunokirjallisuutta niiltä

kustantamoilta, jotka ovat Den norske Forleggerforeningin jäseniä. Kirjat välitetään edelleen kuntien kirjastoille. Järjestäytymättömät kustantamot voivat myös hakea tukea. Ostotuki myönnetään vasta kirjan julkaisemisen jälkeen, joten kustantajilla on tietty vastuu kirjan laadusta. Välttääkseen väärinkäyttämistä Norsk kulturråd ehdotti, että Statens bibliotekstilsynin alaisena oleva neuvoa antava valiokunta hyväksyisi kirjojen laadun ennen tuen antamista. Sekä kirjailijoilla ja kustantamoilla on mahdollisuus valittaa, jos joku teos ei ole saanut ostotukea. Kirjojen liikevaihtovero poistettiin 1967. Tekijäpalkkio on myös korotettu 15 prosentista 20 prosenttiin. Näiden toimenpiteiden seurauksena kaunokirjallisuuden hinnat ovat laskeneet ja kirjailijat ovat saaneet korkeammat tulot.

Bransjeavtalen, Den norske Forleggerforeningin ja Den norske Bokhandlerforeningin välinen sopimus, takaa saman hinnan kirjoille koko maassa ja kiinteän hintasysteemin. Kirjakaupoilla on varasto- ja hankintavelvollisuus, ja kirja-alennusmyynit ovat koko maata käsittäviä ja samanaikaisia. Sopimus on tehnyt mahdolliseksi, että kirjakaupoilla on elämisen edellytykset myös pienillä paikkakunnilla. Esimerkiksi Ruotsissa, jonka asukasluku on kaksinkertainen Norjan asukaslukuun verrattuna, kirjakauppojen määrä on sama kuin Norjassa. (Andreassen 1991, 223.)

Erilaiset kirjallisuustapahtumat ja instituutiot saavat valtion, läänien ja kuntien tukea, joka kanavoituu usein Nordnorsk Kulturrådin kautta. Nordnorsk Kulturråd perustettiin 1964, ja nykyään sillä on 180 jäsentä, jotka ovat henkilöitä, yhdistyksiä ja laitoksia. Norjassa on vain tämän tyyppinen kulttuurineuvosto Pohjois-Norjassa, ja se on riippumaton valtakunnallisista neuvostoista, vaikka saakin valtion tukea. Sillä ei kuitenkaan ole selvästi määriteltyä poliittista toimialuetta eikä päätösvaltaa. Pohjoisnorjalaiset kirjailijat voivat hakea tukea neuvoston kautta.

Kveenikirjallisuus ei saa mitään erikoistukea. Kveenikirjailijat voivat hakea tukea samalla tavalla kuin muutkin pohjoisnorjalaiset kirjailijat. Esimerkiksi sopii kaunokirjallisuusantologia *Ei hiva tatta*, jonka on julkaissut Ruijan Kveeniliitto. Se on saanut taloudellista tukea seuraavilta tahoilta: Grunnskolerådet, Norsk kulturråd, Norsk-finsk kulturfond, Statens utdanningskontor i Troms ja Statens

utdanningskontor i Finnmark (*Ei hiva tøtta* 1994, 4). Nordnorsk Kulturråd ei ole myöntänyt tukea *Ei hiva tøttalle* eikä muillekaan Ruijan Kveeniliiton julkaisuille (Mellem, 4.11.97).

Ruijan laulukirja on puolestaan saanut tukea seuraavilta: Kirke-, utdannings- og forskningsdepatementet, Utdanningskontorene i Troms og Finnmark, Norsk kulturråd ja Norsk-finsk kulturfond. (*Ruijan laulukirja* 1995, 4.)

Skoledirektøren i Finnmark on julkaissut Olav Beddarin kveenikulttuurivihkosen *Niin saapi sanoa*. Vihkonen on julkaistu projektissa, jonka nimi on "Lokalsamfunnet i skolen" ja jonka päämääränä on ollut kehittää koulua paikallisoihin soveltuvaksi.

Ruijan Kveeniliiton julkaisema sanomalehti *Ruijan Kaiku* on ollut kolmivuotinen koeprojekti, joka on saanut tukea valtiolta. Jatkossa on kuitenkin tuen saaminen epävarmaa, koska valtio ei toistaiseksi ole hyväksynyt lehteä siirtolaislehdeksi eikä vähemmistölehdeksi. Siirtolaislehdet saavat valtion tukea, ja saamelaislehtiä alkuperäisasukkaitten lehtinä tuetaan luonnollisestikin. Jos *Ruijan kaiku* olisi puhdas siirtolaislehti, se saisi tukea. Jos kveenien asema kansallisena vähemmistönä Norjan valtiossa olisi tunnustettu, olisi lehdellä aivan erilaiset taloudelliset tukimahdollisuudet.

Norjan valtiollisella radiolla NRK:lla on suomenkielisiä lähetyksiä 12 minuuttia viikossa. NRK luokittelee myöskin suomenkieliset lähetykset siirtolaisille tarkoitetuiksi, vaikka kveenit ovat tärkeää kuulijakuntaa ja kveeniläisaiheita käsitellään usein. Toisin sanoen myöskään NRK ei tunnusta kveenejä kansalliseksi vähemmistöksi.

Tässä yhteydessä voi verrata, kuinka Ruotsissa suomenkieliset radiolähetykset, jotka on tarkoitettu lähinnä siirtolaisille, mutta joita varmaan myös tornionlaaksolaiset kuuntelevat, ovat stimuloineet ruotsinsuomalaisten kirjoitushaluja. Marja-Liisa Pynnönen kirjoittaa, että ruotsinsuomalaisten kirjoittajien keskeinen julkaisukanava on ollut Sveriges Riksradiion suomenkielinen toimitus ja myöhemmin eri paikallisradioiden toimitukset. Riksradiion vuonna 1973 käynnistämästä ja seuraavana vuonna palkitsemasta novellikilpailusta tuli alkusysäys kirjoittajien omille organisaatioille. Kuuntelijat oppivat tuntemaan

keskuudessaan kirjoittavia ohjelmasarjassa "Ruotsinsuomalaista arkipäivää". Kirjoittajat löysivät toisensa ja ryhtyivät kokoamaan kirjoittajia oman yhdistyksen perustamista varten. Nopeassa tahdissa saatiin synnytyksi sekä Ruotsinsuomalaisten Kirjoittajien Yhdistys, osuuskustantamo Finn-Kirja että oma kulttuurilehti *Liekki*. (Pynnönen 1995, 157.) Niin kaun kun NRK:lla on vain 12 minuuttia aikaa suomenkielisille lähetyksille, voidaan tuskin järjestää kirjoituskilpailuja kuuntelijoille. Ruotsissa on myös suomenkielisiä siirtolaisia huomattavasti enemmän kuin kveenejä Norjassa. Jos NRK:lla olisi enemmän aikaa suomenkielisille lähetyksille, olisi ehkä ajankohtaista laatia ohjelmia, jotka stimuloisivat kveenien kirjoitushalua ja muuta kulttuuria.

3.2. Kirjallisuuden tuottaminen

3.2.1. Kveenikirjailijoita ja heidän tekstejään

Koska kveenien omaa kieltä ei ole opetettu koulussa, on ymmärrettävää, ettei kveeninkielistä painettua kirjallisuutta ole juuri olemassa. Esimerkkinä tästä on kuitenkin Olav Beddarin kirjoittama ja toimittama lähinnä koululaisten käyttöön julkaistu vihkonen *Niin saapi sanoa : pieni ruijansuomalainen lukukirja* (1987). Beddari (s. 1928) on kansakoulunopettaja, jolla on pitkäaikainen kokemus suomen kielen opettamisesta. Olav Beddari oli vuosikausia kerännyt aineistoa kirjaa varten, kunnes hän sai Finnmarkun koulutoimen virastosta tehtäväkseen kirjoittaa ruijansuomalaisen lukukirjan suomen kielen opetusta varten. (Beddari 1987, 6.) Kirjassa on loruja, laululeikkejä, arvoituksia, runoja ja kertomuksia. Beddarilla on viitteet, kuka on alunperin kertonut lorun tai tarinan ja mistä päin Ruijaa ne ovat. Hänellä on myös merkintä, jos joku muu kuin hän itse on tallentanut tarinan. Joitakin runoja ja kertomuksia on myöhemmin otettu mukaan myös *Ei hiva tottaan* joko samassa muodossa tai uusina suomennoksina. Tällaisia ovat esimerkiksi Randi Stenmarkin *I saunaen* (suom. *Saunassa*) ja katkelma Hans Kristian

Eriksenin romaanista *Flukten til havet*, joka Beddarilla on vain hänen omana käännöksenään suomeksi. *Ei hiva tørtassa* tämä on sekä alkuperäiskielellä että Anitta Viinikka-Kallisen uutena suomennoksena.

Pyssyjoen koulun opettaja Terje Aronsen on laatinut kveeninkielisiä monisteita koululaisten käyttöön, mutta nämä ovat julkaisematonta materiaalia. Nyt kuitenkin kun suomen/kveenin kielen opetus on taas saanut virallisen aseman, on toivoa, että kveenikirjallisuutta alkaa ilmestyä myös julkaistuna.

Monipuolisin esimerkki kveenikirjallisuudesta on kveeniantologia *Ei hiva tørtta : ei samling kven-tekster*, jonka on julkaissut Ruijan Kveeniliitto 1994. Antologian on toimittanut Reidun Mellem (s.1931). Alkusanojen mukaan teoksen tarkoituksena on kertoa kveenikulttuurista kveenien omasta perspektiivistä. Tekstien monipuolisuuden ansiosta tämä päämäärä on saavutettu. Tekstit on luokiteltu eri aihepiirien mukaan. Teoksen alkupuolella on Idar Kristiansenin ja Hans Kristian Eriksenin kertomuksia kveenien tulosta Ruijaan. Teoksessa on vanhoja taruja, runoja, virsiä ja lauluja, kertomuksia ja runoja Finnskogenista, työn ja koulunkäynnin kuvausta. Osa on kaunokirjallisia kuvauksia ja osa dokumentaarisia tekstejä. Suurin osa teksteistä on alunperin kirjoitettu norjaksi ja suomennettu joko aikaisemmin tai tätä teosta varten. Antologia on hyvä alku, mutta jatkossa olisi tarpeellista olla enemmän lähdetietoja - onko esimerkiksi tekstit julkaistu aikaisemmin ja missä. Joistakin teksteistä tämä tieto on kyllä sanottu, muttei kaikista. Esimerkiksi tämän tutkielman yhteydessä olen kaivannut perusteellisempia lähdetietoja. Tällaisessa antologiassa olisi ehkä hyvä olla myös jonkin verran tietoja kirjoittajista.

Ei hiva tørttan toimittaja Reidun Mellem on kirjoittanut paljon kveenejä käsittelevää kirjallisuutta. Hän on toimittanut vuosikirjaa *Mennesker og miljø i Nord-Troms* vuosina 1985-1990. Pääkirjoitusten lisäksi hän on julkaissut useita artikkeleita ja runoja vuosikirjassa. Hän on ollut mukana toimittamassa teosta *Gløtt inn i skoleutviklinga i Troms : grunnskolen 250 år* (1989), jossa tulee esille myös kveenien kouluolot ja norjalaistamispolitiikka. Mukana on muun muassa ote Arthur Ratcken kirjasta *Finsk fare for Finnmark* (1936) ja Tor Egil Lunden kirjoitus koulun

historiasta Naavuonossa *Tre stammers møte i skolene i Nord-Troms*. Lund kirjoittaa historiallisessa artikkelissaan, kuinka norjalaistamisprosessi alkoi jo vuonna 1848 Suurkäräjien päätöksellä koskien alussa vain saamelaisia, mutta 1860-luvulla alkoi myös kveeneihin kohdistuva norjalaistamisprosessi. (Lund 1989, 125-126.) Ratcke puolestaan kertoo aikalaisen näkökulmasta norjalaistamisen tuloksia. Hän näki edelleen vuonna 1936 suomen kielen vaarana Tromssan läänin kouluissa.

Reidun Mellem on kirjoittanut ja julkaissut myös seuraavat teokset: *Læstadianismen* (1978), *Med russisk krigsutstyr gjennom Skibotndalen* (1988) ja *Tromsdalen kirke* (1990). Hänen tekstinsä käsittelevät usein historiaa ja kulttuuria, mutta hän on kirjoittanut myös novelleja ja runoja, joita hän on julkaissut muun muassa *Menneske og miljøssa*. Reidun Mellem toimii myös aktiivisesti Ruijan Kveeniliitossa. Hän on toiminut liiton puheenjohtajana syksystä 1997.

Lähinnä kaksi kveenitaustaista kirjailijaa, Idar Kristiansen ja Hans Kristian Eriksen, ovat vaikuttaneet kveenien kirjallisen kulttuurin heräämiseen. He pyrkivät tietoisesti uudistamaan kveeneistä annettua kuvaa kaunokirjallisuudessa. He yrittivät poistaa kveeniheroistista kuvaa, jonka monet sodanjälkeiset kirjailijat olivat antaneet eksoottisista kveeneistä. Lassi Saressalo mainitsee esimerkkinä Lars Bergin romaanin *Dei varme kjeldene* (1966). (Saressalo 1996, 317.) Vaikka Kristiansen ja Eriksen ovat tietoisesti yrittäneet luoda uutta kuvaa kveeneistä ja ovat tunnustaneet oman kveenitaustansa, he ovat kuitenkin olleet samalla myös pohjoisnorjalaisia kulttuurihenkilöitä eivätkä vain kveenikirjailijoita.

Idar Kristiansen (1932-1985) syntyi Makrealla, mutta asui 10-vuottaasta lähtien Kaivuonossa. Hän oli kasvanut kveeniyhteisössä ja hänellä itsellään oli vahva kveeni-identiteetti. Hän oli koulutukseltaan kansakoulunopettaja. Hän asui useita vuosia eri puolilla Pohjois-Norjaa ja Oslossa, mutta palasi muutamaa vuotta ennen kuolemaansa takaisin lapsuutensa seudulle Kaivuonoon. Hän debutoi runokokoelmalla *Sanger fra en tundra* vuonna 1957. Vuonna 1961 ilmestyi runokokoelma *Alt du trodde glemt*. Seuraavaksi ilmestyi dokumenttiteos *Korstog mot Kautokeino* (1970), joka on historiallinen romaani ja käsittelee

lestadiolaiskapinaa Koutokeinossa vuonna 1852. Hänen pääteoksensa on kveeniaiheinen historiallinen teos *Kornet og fiskene*, jonka neljä osaa ovat: *Svanevinger i nord* (1978), *Den salte åkeren* (1979), *Stiene fører til havet* (1980), og *Guds nåde nordpå* (1981). Vuonna 1982 ilmestyi novelli- ja runokokoelma *Brenninger forut*. Rikosromaanin *Regnskapet i rødt* (1983) tapahtumat ajoituvat sota-aikaan. Kirjailijan kuoleman jälkeen vuonna 1985 ilmestyi *Nådekvalpenes dal*, jonka tarkoituksena oli olla ensimmäinen osa trilogiassa, joka käsittelee Finmarkun polttamista, evakuointia ja jälleenrakentamista sodan jälkeen. (Rottem, Ø. 1997, 338¹⁹.) Lisäksi hän on kirjoittanut runoja, joita on julkaistu esimerkiksi vuosikirjassa *Menneske og miljø i Nord-Troms*. Näistä mainitsen kaksi kotiseutua käsittelevää runoa *Her bor mitt folk* (1976) ja *Min sang til Kåffjord* (1985).

Idar Kristiansenin teosta *Kornet og fiskene*, joka kuvaa kveenien muutttoa Norjaan, voisi ehkä nimittää kveenien "syntyhistoriaksi". En analysoi teossarjaa enkä ota kantaa sen esteettisiin puoliin, mutta tarkastelen kirjan saamaa vastaanottoa ja sitä, mitä on kirjoitettu sen sisällöstä. Saressalon mukaan Kristiansen pyrki kuvaamaan kveenien historiaa kveeniperspektiivistä ja luomaan uutta kveeni-identiteettiä. Teos toistaa kuitenkin perusmyyttejä kveeneistä. Teoksessa on pohjoista kurjuutta, hurmiolaatuisia uskonnollisia kohtauksia, seksuaalisuus ja viinankäyttö on stereotyyppisesti kuvattu, ja norjankielisestä teoksesta löytyy runsaasti suomalaisia kiro sanoja. (Saressalo 1996, 317-319.)

Kristiansen oli itse kveeni ja halusi kuvata kveenien historiaa ja ympäristöä mahdollisimman tarkasti. Myös kustantaja mainosti teossarjaa historiallisesti autententtisena kuvauksena. Kirjailija on sanonut kahden ensimmäisen osan ilmestyttyä:

Dette er en historikk jeg ikke vil lyve med. Miljø og historisk fakta skal være så korrekt så langt som mulig./.../ Jeg har vært forbannet på underrykkelsen, holdinger i min egen slekt. De var mistonksemme overfor sin egen bakgrunn /.../ Det er denne mistonksemheten jeg har prøvet å ta livet av. (Nordlys, 24.11.79.)

Kolmannen osan ilmestymisen jälkeen Kristiansenille myönnettiin

¹⁹ Øystein Rottem on kirjoittanut teosten nimet *Kornet og fisken* ja *Nådekvalpenes dal*.

Aschehoug-kirjallisuuspalkinto. Hän oli myös Norjan ehdokas Pohjoismaisen kirjallisuuspalkinnon saajaksi.

Teossarja herätti Norjassa valtavaa keskustelua ja jakoi norjalaiset kahteen leiriin. Palaan myöhemmin teoksen saamaan kritiikkiin. Teoksen alkuosasta on tehty myös elokuva nimeltään *Havlandet*. Teossarjan on kustantanut Grøndahl & Søn Oslossa.

Hans Kristian Eriksen (s. 1933) on syntynyt Kiiperissä, Itä-Ruijassa. Hän on koulutukseltaan kansakoulunopettaja ja on myöhemmin suorittanut arvosanoja yliopistossa. Hän on kuitenkin ennen kaikkea toiminut kirjailijana ja kulttuurityöntekijänä. Vuodesta 1978 lähtien hän on toimittanut pohjoisnorjalaista kulttuurijulkaisua *Nordnorsk magasin*, joka ilmestyy Stonglandseidetissä Senjalla. Hän on kasvanut kveeniyhteisössä, mikä usein tulee esille hänen kirjallisessa tuotannossaan, joka on erittäin laaja. Hän on ollut mukana toimittamassa useita pohjoisnorjalaisia kirjallisuustutkimuksia. Hänen itsenäiset teoksensa voidaan aiheiden perusteella jakaa neljään eri lajiin - sotaa, luontoa, paikallishistoriaa ja etnisiä vähemmistöjä käsittelevät teokset.

Sotaa käsittelevissä teoksissa on aiheena viime sodan tapahtumat Finmarkussa. Häntä ovat erikoisesti kiinnostaneet partisaanien kohtalot, joita hän kuvaa puolidokumentaarisissa teoksissa *Partisaner i Finnmark* (1969), *Partisanenes død* (1972), *Partisaner i nord* (1979) ja *De kuer oss aldri! : Jørgun Sivertsen og partisanene : en kvinnesaga om krig og tortur, smerter, sorg og lidelse* (1993). Lisäksi hän on kirjoittanut vihkosen "*Triumf og tragedie*": *Løvoika/Kirkenes 1942-43 : partisanvirksomhet i nord* (1995), joka on myös käännetty englanniksi ja saksaksi. Hänen runomuotoinen romaaninsa *Barnet og krigen* (1983), jossa hän kuvaa omaa lapsuudenaikaansa Kiiperissa sodanaikana, on usein mainittu hänen parhaaksi teoksekseen. (Stenstad 1992, 81 ja Rotttem 1997, 339.)

Luontoa käsitteleviä teoksia ovat *Der laks leker - og fugl flyr* (1970) ja *Sangsvanedalen* (1971). Kirjoittamisen ohella hän on ollut myös innokas valokuvaaja. Hän on esimerkiksi *Nordnorsk magasin*issa julkaissut useita luontoa käsitteleviä artikkeleita, jotka hän on kuvittanut omilla valokuvillaan.

Paikallishistoriaa käsitteleviä kirjoituksia ja teoksia

ovat muun muassa *Det gamle Tranøy* (1971), *Fra weidemann til fiskarbonden* (1977), joka on ensimmäinen osa paikallishistoriallisessa teoksessa *Bygdebok for Dyrøy, Sørreisa og Tranøy ja Songen om Senja og jorda* (1989.) Paikallishistoriaa ja kulttuuria käsitteleviä vuosikirjoja ilmestyi Norjassa 1980-luvulla noin 40-50 kappaletta vuosittain (Larsen 1992, 18.) Hans Kristian Eriksenin vuodesta 1972 toimittama *Årbok for Senja* oli monien vuosikirjojen esikuvana.

Etnisiä vähemmistöjä tai yleensä Pohjois-Kalottia käsitteleviä teoksia ovat *Vandrere i grenseland* (1973), *Fiskaren og Vårherre* (1975), *Den lange brødvegen: ei bok om folk ved havet og historia* (1978), *Flukten til havet* (1985) ja *På mjuke skinnsko gjennom historia* (1989).

Kveeniaiheiset kertomukset kuvaavat usein kveenien muuttoa Norjaan. 1950-luvun loppupuolelta alkaen hän oli kirjoittanut useita artikkeleita ja novelleja, joiden teemana kveenit olivat. Vuonna 1973 ilmestyi Eriksenin puolidokumentaarinen teos *Vandrere i grenseland*, johon hän on koonnut kertomuksia kveenien muutosta Ruijaan. Teoksessa on kertomuksia hänen omien esi-isiensä vaelluksesta Varenkin alueelle, ja monia muita todellisuuteen pohjautuvia kveenikertomuksia. Teoksessa on mukana lähdekirjallisuuslista, josta käy ilmi, että hän on haastatellut kveenejä ja käyttänyt lähteinä virallisia asiakirjoja ja kirkonkirjoja, mutta hänellä ei ole lähdeviittauksia, joten teos on dokumentaarisen ja kaunokirjallisen teoksen välimuoto.

Eriksen on kirjoittanut myös nuorisoromaanin *Flukten til havet*, jonka alaotsikko on *Juhani og Hilja*. Teos on kirjoitettu Finmarkun murteella. Kerronta etenee kahdella tasolla. Päähenkilö on Hilja, joka on automatkalla Suomen Lapissa ja tutustuu esivanhempiensa asuinsijoihin. Hänen mielikuvituksensa alkaa kehittää hänen esiäitinsä Hiljan, jonka mukaan hän on saanut nimensä, ja Juhanin tarinaa. Hilja ja Juhani olivat noin 14-vuotiaita. Suomessa oli katovuosi 1867. Hiljan täytyi äitinsä kanssa lähteä nälkää pakoon Ruijan. Seuraavana vuonna on myös Juhanin perheen lähdettävä. Juhani on varma, että hän löytää Hiljan ja heillä on yhteinen elämä edessä.

Suurimman osan Hans Kristian Eriksenin teoksista on

kustantanut Tiden Norsk Forlag Oslossa. Vuodesta 1989 lähtien hän on käyttänyt paikallista kustantamoa Nordkalott-forlagetia, joka on Senjalla toimiva pienkustantamo *Nordnorsk magasin*in yhteydessä.

Bente Pedersen (s. 1961) kirjoittaa viihdekirjallisuussarjoja, joissa päähenkilöinä ovat kveeninaiset, Raija ja Sara. Pedersenin oma identiteetti ei ole vain kveeni vaan sekoitus kaikkia Pohjoiskalotin aineksia. Hän määrittelee oman taustansa seuraavasti:

Eg har vokst opp i et kvensk samfunn. Det var den kulturen som var nærmast, det var den eg møtte mest av. Men her var mye mer enn det kvenske: samisk, sjøsamisk, men det har stått lavt statusmessig. /.../ Det samiske blei tredjerangs. Og det sjøsamiske fjerderangs. /.../ Men sjøl kven blei etterkvert oppfatta som skjellsord. Det er først min generasjon som meine at det å være kven er OK. Etter det har vi definert oss enda vidare - at vi er alt, men det finnes liksom ikke navn på det. Så eg sei at eg e Nordkalott-coctail. /.../ Det har vært viktig å formidle kunnskap fra den mangfoldige Nordkalotten, ikke bare til folk på Nordkalotten, men især utover. Her oppe definerer vi oss ikke bare som norsk, og vi orienterer oss ikke bare nedover mot Oslo, men på tvers. Grenser er ikke viktig her oppe. (Eriksen 1996, 8)

Haastattelussa Pedersen esittää, että hänen identiteettinsä on monikulttuurinen ja jatkuvan muutoksen alainen.

Pedersenillä on asiallinen suhde omaan kirjoittamiseensa. Hän puhuu kirjallisuudesta, jota hän on julkaissut, omana tuotteenaan ("produktet mitt"). Hän on hyvin tietoinen siitä, että hän kirjoittaa viihdekirjallisuutta, triviaalikirjallisuutta, mutta hänen päämääränään on myös kirjoittaa kveenikulttuurista ja vähemmistöjen asemasta, ja tehdä niitä tunnetuksi. Hän on lausunut muun muassa seuraavaa eräessä seminaariesitelmässä:

Jeg prøver å vise at vi har vært her på Nordkalotten - lenge; samer og kvener.

Jeg prøver å avmystifisere en del. /.../

Jeg prøver å vise at Nordkalotten var og er en grenseløs enhet. At grensene er kunstige.

Jeg prøver å vise at det er begått uretter mot oss minoriteter i nasjonalstatenes navn.

Jeg prøver å vise at vi, samer og kvener, har tilført samfunnet mye. At vi har rett og krav på vår kultur, på de trådene som er med å binde oss til vår fortid og gi oss en hel identitet (Pedersen 1992, 54.)

Tunnetuin Pedersenin teossarja on ehkä 40-osainen viihdesarja, jonka päähenkilö on kveenisyntyinen Raija. Raijan vanhemmat lähettävät hänet Tornionlaaksosta saamelaisten mukana nälkää pakoon Ruijaan. Tapahtumat on sijoitettu 1700-luvun Pohjois-Kalotille ja Venäjälle. Pedersenin sankarit ovat vähemmistön edustajia ja voimakkaita naishahmoja.

Bente Pedersen on kirjoittanut myös kveeniaiheisia runoja, joista muun muassa *Tekster* on julkaistu *Ei hiva tørtassa* (s. 47). Ensimmäinen katkelma kuvaa köyhän lapsen pyhäpäivää. Toisen runon aiheena on kveenikalastajavaimon, "hælsikas hiva kvinnfolk" työteliäs elämä. Hän on myös julkaissut runoja ja novelleja vuosikirjassa *Menneske og miljø i Nord-Troms*. Hän on myös kirjoittanut samassa vuosikirjassa ei-fiktiivisiä artikkeleita, esimerkiksi *Bolags-Bauta i Skibotn* (1992, 58-60), jonka aiheena on "Bolags"-patsaan²⁰ paljastustilaisuus Yykeänperällä kesäkuussa vuonna 1992. Samassa lehdessä on myös hänen kirjoittamansa biografinen artikkeli opettajastaan *Portrett av en lærerinne* (1992, 28-30).

Pedersenin teokset on julkaissut Bladkompaniet Oslossa. Raija-sarjan jokaista kirjaa on painettu Norjassa, Suomessa ja Tanskassa kussakin 30 000 kappaletta ja Ruotsissa 38 000 kappaletta. Islannissa julkaistiin 10 ensimmäistä osaa vaatimattomina painoksina, mutta muita osia ei siellä ole ilmestynyt. (Pedersen 1992, 49.) Pedersen ei ole minkään kirjailijayhdistyksen jäsen.

3.2.2. Kirjallisten ryhmittymien synnyn edellytyksiä

Juhani Niemen mukaan kirjallisen työn yksinäisyys osoittautuu harhaksi sosiologisessa mielessä, kun ajatellaan niitä monia näkyviä ja näkymättömiä sidosryhmiä, joihin kirjailijat jossakin tuotantonsa vaiheessa liittyvät. Voidaan puhua kirjallisista kohorteista. Kirjallisuuden ympärille syntyy erilaisia valtakeskuksia ja painostusryhmiä. Usein nämä

²⁰ "Bolagstidalla" tarkoitetaan ajanjaksoa 1916-1918, jolloin kuljetettiin talvisin aseita ja muuta tavaraa Englannista Venäjälle Yykeänperän kautta. Kuljetuksiin osallistui tuhansia ihmisiä, joita tuli koko Pohjosikalotin alueelta - tietenkin yykeänperäläisten lisäksi. Patsaan paljastustilaisuudessa luki Reidun Mellem kirjoittamansa prologin.

joukot ovat ideologisin tai muin sitein yhteydessä laajempaan yhteiskunnalliseen tapahtumiseen. (Niemi 1991, 49.)

Niemen mukaan edelleen kirjallisen ryhmittymän syntymisen edellytyksenä on, että ryhmällä on yhteinen esteettinen ihanne, symboloiva nimi, johtaja tai esikuva, yhteinen vastustaja ja oma lehti. (Niemi 1991, 50.) Tarkastelen tässä, minkälaisia mahdollisuuksia kveenikirjoittajilla on oman kirjallisen ryhmän syntymiseen tai kuulua muihin kirjallisiin ryhmittymiin.

Esteettinen ihanne ja ryhmän nimi ovat ehkä helpoimmin saavutettavissa. Kveenikirjailijat voivat olla Nordnorsk Forfatterlagin jäseniä. Esimerkiksi Reidun Mellem on Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforeningin jäsen, koska hänen tuotantonsa on enimmäkseen tietokirjallisuutta. Ruijan Kveeniliitto voi tukea kveenikirjailijoita ja toimia painostusryhmänä.

Kveenikirjoittajat asuvat hajallaan Pohjois-Norjassa²¹. Tämä vaikeuttaa kanssakäymistä muiden kirjailijoiden kanssa ja ryhmien luonnollista syntymistä, vaikka nykyisen tietoliikenteen aikana tämän ei pitäisi enää olla este. Tietotekniikan avaamista uusista mahdollisuuksista on esimerkkinä virolaisen kirjailijaryhmän, Eesti Kostabi Seltsin, kehittämä etnofuturismi. Etnofuturismi haluaa varmistaa pienten suomalais-ugrilaisten kansojen "etnisen tulevaisuuden" yhdistämällä suomalais-ugrilaisen perinnön tietoyhteiskunnan avaamiin mahdollisuuksiin. Ryhmän jäsenet pitävät yhteyttä toisiinsa muun muassa Internetin välityksellä. Suomalais-ugrilaisten nuorten taitelijoiden Tartossa 1994 pidetyn kokouksen tekstien yhteenvedossa todetaan muun muassa:

Verkko ei ole minkään keskuksen määräysvallassa, se ei toimi manipulaatiovälineenä eikä aja minkään puolueen, uskontokunnan tai liikeyrityksen asiaa. Ei keskusjohtoisuutta, vallankäyttöä ja ajatusten valvontaa. Verkko voi olla "paikka", jossa ugritkin viihtyvät. (Pärl-Löhmus 1994:4, 5-8.)

Kveenikirjoittajat eivät toistaiseksi ole ryhmittyneet Internetin ympärille, mutta kveeneillä on kyllä oma kotisivu, jossa kerrotaan kveenikulttuurista

²¹ Esimerkiksi etäisyys maanteitse Kirkkoniemeltä Tromssaan on yli 800 km.

ja kuvataan kveenien asuinsijoja sekä kuvin että sanoin (<http://kveeniland.com/suomi.html>).

Kveenikirjoittajilla olisi tärkeää ryhmittyä jonkun aikakausjulkaisun piiriin. Oman kirjallisen tai kulttuurisen aikakauslehden perustaminen tuskin on toteutettavissa, mutta kirjoittajat voisivat ryhmittyä jonkin pohjoisnorjalaisen lehden ympärille, kuten esimerkiksi *Nordnorsk Magasinin*. Kveenien joukossaan on voimakkaita hahmoja, jotka voivat toimia ryhmän johtajina, esimerkiksi Hans Kristian Eriksen. Hän oli mukana perustamassa *Nordnorsk Forfatterlagia*, ja ollut aktiivinen tässä järjestössä. Eriksen kuuluu monien kriteerien perusteella kveenikirjailijoihin. Hän on kirjoittanut kveeneistä ja toiminut kveenikirjallisuuden kriitikkona. Hänen ympärilleen ei kuitenkaan ole kerääntynyt kveenikirjailijoiden ryhmittymää, vaan hän on nimenomaan pohjoisnorjalainen kirjailija ja vaikuttaja. Hän on myös ollut aktiivinen Pohjoiskalotin kirjallisissa tapahtumissa. Hans Kristian Eriksen ja Idar Kristiansen tapasivat toisensa ensimmäisen kerran Tromssan opettajakorkeakoulussa. He huomasivat pian, että heillä oli yhteinen kiinnostuksen kohde - kirjallisuus. He perustivat kirjallisuuspiirin (noin vuonna 1950), joka Eriksenin mukaan on merkinnyt heidän molempien kirjalliselle kehitykselle paljon. (Eriksen 1985, 4.)

Niemen mukaan ryhmällä täytyy olla myös yhteisiä vastustajia. Heitä on varmaan löydettävissä kveenien joukosta, enemmistöstä tai saamelaisista.

Kveenikirjailijoiden yhteydessä ei voida vielä puhua omasta kirjallisesta ryhmittymästä, mutta nähdäkseni sellainen voisi olla mahdollista. Niemi toteaa, että kirjalliset ryhmittymät ovat loppujen lopuksi tukirankoja, joita yksityinen kirjailija saattaa tarvita löytääkseen paikkansa kirjallisuusinstituutiossa. Kun kirjailija vakiinnuttaa asemansa, hän lähtee omaan suuntaansa. (Niemi 1991, 59.) Kirjailijanuran alussa kveenikirjoittajille olisi tärkeää kuulua johonkin kveeniläiseen ryhmään, koska kveeneillä voi olla toiseuden tunne pohjoisnorjalaisissa kirjailijaryhmissä.

Niemi kirjoittaa kirjailijan ammatin historiasta, että ammatti modernissa mielessä kehittyi vasta 1700-luvulla, kun

kirjoittamisella saattoi maksukykyisen yleisön syntyessä vähitellen elää. Vasta 1800-luvun mittaan eurooppalaisissa sivistysmaissa lukutaito yleistyi ja ennakkoluulot kirjakulttuuria kohtaan väistyivät, niin että kirjailijat pystyivät saavuttamaan ns. suuren yleisön. (Niemi 1991, 63-64.)

Kirjailijoiden toimeentulo perustuu edelleenkin useimmiten toisen ammatin harjoittamiseen. Norsk Forfatterforeningin tilastojen mukaan 120 kirjailijalla on kirjallisuuspalkkiot vuodessa 200 000 ja 100 000 kruunun väliltä, ja 110 kirjailijaa ansaitsee kirjallisella työllä alle 50 000 kruunua vuodessa (Andreassen 1991, 56)²². Ne kveenikirjailijat, joita tarkastelen tarkemmin tutkimukseni yhteydessä, ovat kaikki koulutukseltaan kansakoulunopettajia. Ainut, joka toimii koko päiväisenä kirjailijana, on viihdekirjailija Bente Pedersen. Hans Kristian Eriksen on pystynyt hankkimaan elantonsa erilaisilla kirjallisilla töillä.

Niemen mukaan yhdeksi kirjailijan toimenkuvaan kuuluvaksi tehtäväksi on aikojen kuluessa noussut asianajajan rooli. Tietyssä historiallisessa tilanteessa kirjailijoita on valtuutettu hoitamaan jonkin väestönosan asioita. (Niemi 1991, 76.) Kveenikirjailijat ovat itse ottaneet tehtäväkseen kveeniasian ajamisen kukin tavallaan. Idar Kristiansen halusi teoksellaan *Kornet og fiskene* tallentaa kveenien historiaa romaanin muodossa. Olav Beddarin tuotanto on hyvin paljon sisällöltään kielenperinteen säilyttämistä. Hän on kirjoittanut lehtiin novelleja ja koululaisten käyttöön lukukirjan *Niin saapi sanoa*. Reidun Mellem on tallentanut kveenikulttuuria monilla historiallisilla artikkeleillaan ja erilaisissa toimittajan tehtävissään. Hans Kristian Eriksen on kirjoittanut kveeneistä puolidokumentaarisen teoksen *Vandrere i grenseland*, joka kuvaa kveenejä eri puolella Ruijaa, ja nuorisoromaanin *Flukten mot havet*. Hän on vuodesta 1978 toiminut *Nordnorsk magasinin* toimittajana tehden samalla kveenikulttuuria näkyväksi. Bente Pedersenin historiallinen viihderomaanisarja *Raija* kuvaa Pohjoiskalotin historiaa 1700-luvulla, ja päähenkilö, Raija, on kveeni syntyperältään.

²² erilaisista kirjailijoiden stipendimahdollisuuksista Andreassen 1991, 48-61

3.2.3. Koulutus

Suurkäräjät päätti vuonna 1968 Tromssan yliopiston perustamisesta. Stenstadin mukaan yliopistolla ei ole ollut vaikutusta vain koulutukseen ja tutkimukseen, vaan myös pohjoisnorjalaisen minä-kuvaan. Sitävastoin on vaikeaa arvioida, kuinka paljon yliopiston perustaminen on vaikuttanut suoranaisesti kulttuurin kehitykseen. (Stenstad 1994, 23-24.) Yliopiston pääperiaatteena on koko ajan ollut, että yliopisto palvelisi Pohjois-Norjaa ja olisi tutkimuksensa, opetuksensa ja sijaintinsa perusteella "toisenlainen" yliopisto. (Fulsås 1993, 142.)

Oppgåva til universitetet var altså ikkje lenger primært å "utvikle" landsdelen ved å tilføre den noko den mangla, anten det nå var internasjonalt orientert akademisk kultur eller eit generelt høgare utdanningsnivå, men å synleggjere og heve statusen til dei eksisterende regionale kulturformene. (ibid., 143-144.)

Kveenitutkimukselle ja kulttuurille yliopisto on merkinnyt paljon. Yliopiston ainevalinnan yhteydessä oli koko ajan ollut selvää, että suomen ja saamen kieltä opetetaan muiden tavallisten kielten lisäksi. (Fulsås 1993, 132.) Kveenien historiaa ja kieltä on tutkittu jonkin verran. Opinnäytetöitä kielestä, historiasta ja koulupolitiikasta on tehty.

Yliopisto järjestää myös kirjailijakoulutusta. Koulutus on tarkoitettu pohjoisnorjalaisille kirjoittajille, mutta ei ole myöskään suljettu etelänorjalaisilta opiskelijoilta. Kevätlukukaudella 1998 järjestää yliopisto ensi kertaa erillisen pohjoisnorjalaisen kirjallisuuden kurssin ("semesteremnet").

Aikaisemmin on todettu, että kveenit perinteisesti asuivat maaseudulla ja saivat toimeentulonsa maa-, metsä- ja kalataloudesta. Ensimmäisen polven korkeamman koulutuksen saaneet kveenit ovat usein palanneet kotiseudulleen, ja toimivat erilaisissa kunnallisissa ja valtiollisissa tehtävissä, kuten koulutoimen- ja kunnanjohtajina. He ovat innokkaita kveenikulttuurin tallentajia, ja pyrkivät elvyttämään kveenikulttuurin aktiiviseksi tämän päivän kulttuuriksi. Esimerkkinä voin mainita Bjørnar Seppolan, joka on Tromssan läänin suomenkielisen opetuksen konsulentti ja on Kveeniliiton hallituksen jäsen ja on kerännyt

ja toimittanut mm. *Ruijan laulukirjan*.

3.2.4. Julkaisukanavat

Finn Stenstadin (1992, 132) mukaan Nordnorsk Forfatterlagilla on ollut tavoitteena saada Pohjois-Norjaan koko maata käsittävä suuri kustantamo. Tämä on kuitenkin jäänyt haaveeksi. Pieniä kustantamoja on kyllä olemassa. Nämä pienkustantamot ottavat usein julkaistavakseen teoksia, jotka suuret kustantamot ovat hylänneet. (ibid., 132.) Esimerkiksi Senjalla on *Nordnorsk magasinin* yhteyteen perustettu Nordkalott-Forlaget.

Pienet kustantamot eivät ole Den norske Forleggerforeningin jäseniä. Inger Marie Hagen on haastatellut yhdistyksen johtajaa, joka kertoo, miksi paikalliset kustantamot eivät ole jäseniä. Hänen mukaansa yhdistyksellä ei ole yhteyttä kustantamoihin, ennen kuin kustantamot ovat taloudellisissa vaikeuksissa eivätkä pysty maksamaan kirjailijalle palkkiota. Kirjailijat ottavat tällöin yhteyttä yhdistykseen. Heidän perustelunsa, miksi he ovat käyttäneet paikallista kustantamoa, on, että he ovat kotiseutuhenkisiä ja haluavat tukea paikallisia yrityksiä. (Hagen 1996, 95.) Suuret kustantamot ovat kuitenkin enimmäkseen Oslossa, eivätkä ne ole useinkaan kiinnostuneita julkaisemaan periferiassa asuvien kirjailijoiden paikalliskuvauksia. Esimerkiksi Reidun Mellem kertoo kirjansa *Med russisk krigsutstyr gjennom Skibotn-dalenin* julkaisemisesta, että hän oli lähettänyt käsikirjoituksensa parille oslolaiselle kustantamolle. Hän sai molemmilta palautteen, että käsikirjoitus oli mielenkiintoinen, mutta sopii paremmin jonkin paikallisen kustantamon julkaistavaksi. Pohjois-Norjassa ei kuitenkaan sillä hetkellä ollut yhtään toiminnassa olevaa kustantamoa, joten hän julkaisi teoksensa omalla kustannuksellaan. Hän sai myöhemmin tukea Norges allmentvitenskapelig forskningsrådilta (nyk. nimi: Norges forskningsråd). (Reidun Mellem, 4.11.1997.)

Tavallisten kustantamojen lisäksi julkaisutoimintaa harjoittavat erilaiset yhdistykset ja aikakausjulkaisut kuten *Nordnorsk Magasin*, *Hammaren* ja *Albatrossen*. Historialliset yhdistykset julkaisevat vuosikirjoja, joissa myös kveenikirjoittajat ovat julkaisseet tuotteitaan.

Tällaisia ovat esimerkiksi *Mennesket og miljø i Nord-Troms*, jonka päätoimittaja Reidun Mellem on ollut. Reidun Mellem on julkaissut samassa vuosikirjassa vuosien 1975-1994 välisenä aikana yli 60 erilaista artikkelia. Luku sisältää pääkirjoitukset, historiallisia artikkeleita ja 18 runoa. (Guttormsen 1995, 111-112.) Kveeniliitto on julkaissut kveeniantologian *Ei hiva tøtta ja Ruijan laulukirjan*. Nordnorsk Forfatterlag on julkaissut pohjoisnorjalaisia kirjallisuusantologioita.

3.3. Vastaanotto

3.3.1. Jakelukanavat

Juhani Niemi toteaa, että kirjojen lähtiessä kustannustalon ulkopuoliseen maailmaan niitä säätelevät monet tekijät. Kirja on joillekin bisneksen tekemisen väline, toisille esteettisen elämyksen kohde, kolmansille mahdollisuus valistaa kansaa, neljänsille keino ravistella yhteiskunnan rakenteita. Kulttuurituotteena kirja voittaa tiedotusvälineiden julkisuuden puolelleen helpommin kuin monet muut taiteen lajit. Kirjaa on helppo markkinoida. Kirjankustantajien mainosbudjetit ovat kasvaneet. Lukija valitsee kuitenkin kirjan vasta paikanpäällä - selailemalla kirjastossa tai kirjakaupassa. Voidaan puhua aatteellisesta ja kaupallisesta välityksestä. Tämä karkea jaottelu voidaan korvata hienojakoisemmalla ja neutraalimmalla terminologialla.

Voidaan puhua herätemyynnistä, esimerkiksi tavaratalojen, kioskien ja postin kautta tapahtuvasta jakelusta. Toisena kategoriana voidaan erottaa kulttuurisesti ohjattu myynti, joita ovat perinteiset kirjakaupat ja antikvariaatit. Kolmantena muotona voidaan pitää kansanvalistuksellista kirjojen jakelua, kuten kirjastolaitos ja uskonnollisten yhteisöjen sisäinen jakelu. (Niemi 1991, 110-111.)

Mikään näistä tyypeistä ei ole puhdas. Kirjojen luokitteluun ja jakeluun voivat vaikuttaa monet syyt. Esimerkiksi kveenikirjailijoista Bente Pedersenin kirjat kuuluvat ennen kaikkea ensimmäiseen kategoriaan, mutta hänen kirjojaan on saatavissa kaikissa kategorioissa.

Pohjoisnorjalaiset kirjakaupat myyvät hänen kirjojaan, ja Tromssan yliopiston kirjastossa on lähes koko hänen tuotantonsa, koska se kuuluu pohjoisnorjalaiseen kirjallisuuteen. Muusta kveenikirjallisuudesta voidaan mainita Idar Kristiansenin ja Hans Kristian Eriksenin tuotanto, joka on nykyisin lähinnä löydettävissä kirjastoista, mutta oli ilmestyessään perinteisten kirjakauppojen myyntilistoilla koko maassa. Tromssalaiset kirjakaupat ovat ottaneet myydäkseen ja jopa markkinoineet muuta kveenikirjallisuutta kuten esimerkiksi *Ei hiva töttaa* ja *Ruijan laulukirjaa*. (Mellem, 4.11.97.)

Kirjojen tuotannon ja kysynnän kohtaamisessa on usein kitkaa. Markkinoille tuotetaan valikoiman monipuolisuuden nimissä paljon sinänsä laadukasta, mutta vain harvojen lukemaa kirjallisuutta. Ruotsalaisen tutkimuksen mukaan kirjat voidaan tuotantovaiheessa jakaa kolmeen suunnilleen yhtä suureen ryhmään: vakavaan eli laatukirjallisuuteen, kansanomaisiin tai "bestsellereihin" ja viihdekirjallisuuteen, joka sisältää myös kioskikirjallisuuden. Kun kirjat seulotaan kirjastolaitosta varten, vakavaa ja kansanomaista sekä viihteellistä hankitaan suurin piirtein suhteessa 2:1. Kirjojen lainauksessa suhde kääntyy toisin päin: kansanomaista ja viihteellistä lainataan noin kaksi kertaa enemmän kuin vakavaa. (Niemi 1991, 112.)

Vanhastaan on puhuttu kirjallisuuden kahdesta kiertokulusta: sivistyneestä ja populaarista. Institutionaalisesti jaolle on edelleenkin katetta. Huokeat viihdekirjat löytävät yhä lukijansa pääasiassa muita kuin niin sanottuja arvokirjallisuuden kanavia myöten. Silti taiteellisuuden ja viihteellisyyden jyrkkä jako omiksi osakulttuureiksen näyttää jäävän vain erääksi historialliseksi vaiheeksi länsimaisessa kirjallisuusinstituutiossa. (Niemi 1991, 112.)

3.3.2. Bibliografiat

Lukijalle, joka haluaa järjestelmällisesti tutustua kveenikirjallisuuteen, ovat hyvät bibliografiat tärkeitä. Bibliografioita kveenejä käsittävästä kirjallisuudesta on laadittu. Ensimmäisenä oli Håvard Dahl Bratreinin

Forsøk til en kvensk bibliografi (1981). Tätä seurasi Lassi Saressalon ja Venke Olsenin laatima bibliografia *En kvensk bibliografi* (1987). Myöhemmin on Tromssan yliopiston kirjastonhoitaja Tor Sveum jatkanut bibliografian toimittamista. Viimeinen painettu bibliografia on *Kvensk bibliografi til 1994*. (Kvensk forskning i Norge 1996, 9). Bibliografia sisältää kveeneistä kirjoitettua kirjallisuutta, jota on julkaistu etupäässä aikakauslehdissä ja monografiona. Sveum kirjoittaa alkusanoissa, ettei bibliografia ole täydellinen - aikakauslehtiartikkeleiden ja monografioiden lisäksi vain joitakin sanomalehtiartikkeleita ja kaunokirjallisia teoksia on otettu mukaan. Norjan kansalliskirjaston osasto Mo i Ranassa toimittaa saamelaista tietokantaa (norj. Samisk databasen), joka sisältää myös saamebibliografian ja on käytettävissä Internetin kautta. Sveum on keväällä 1998 toimittanut ensimmäisen laitoksen kveenitietokannasta (norj. Kvensk databasen) (<http://www.ub.uit.no/ansatte/tor/kven/index.htm>), joka on löydettävissä Internetin kautta. Toistaiseksi tietokanta sisältää vain aakkosellisen ja kronologisen bibliografian, joka on laadittu tekstitiedoston muodossa, mutta tarkoituksena on laatia oma tietokanta, joka on vastaavanlainen kuin saamelainen tietokanta. Tietokanta tulee silloin sisältämään asiasanan ja luokittelunumeron sekä erilaisia hakumahdollisuuksia.

Kuten jo aikaisemmin olen todennut, ovat kveenikirjoittajat julkaisseet kirjoituksiaan vuosikirjoissa kuten *Mennesker og miljø i Nord-Troms*. Vuosikirjoissa ei kuitenkaan ole mainittu, ketkä kirjoittajista ovat kveenejä. Aiheiden perusteella voi löytyä joitakin runoja ja novelleja, jotka ovat ainakin kveenyhteisössä kasvaneiden kirjoittamia. Helge Guttormsen on laatinut bibliografian vuosilta 1975-1994 vuosikirjaan *Mennesker og miljø*. Tässä bibliografiassa, kuten yleensäkin bibliografioissa, ei kaunokirjallisuus yleensä ole saanut omaa asiasanaa, vaan vain merkinnän, että on kyse runosta (D=dikt) tai novellista (No=novell.) Runot tai novellit voivat olla kveenien kirjoittamia tai voivat käsitellä esimerkiksi kveenikulttuuriin liittyviä aiheita. Guttormsen on käyttänyt kveenihistoriaa (KvH=kvænsk historie) asiasanana, jonka perusteella voi poimia kveenejä käsitteleviä asiatekstejä. Noin neljäkymmentä artikkelia on saanut asiasanan kveenihistoria, mutta

kveeniaiheisia artikkeleita on enemmän. Jotkut artikkelit ovat saaneet asiansanan paikallishistoria (LH=lokalhistorie generelt) tai kulttuurinsuojelu (Kv=kulturvern), vaikka artikkelit selvästi kuvaavat myös kveenien kulttuuria tai historiaa. Esimerkiksi otan Hans Kristian Eriksenin kirjoittaman kertomuksen *Sauta-maton og stormila i Kvænangsbotn*. Kertomus on julkaistu vuosikirjassa vuonna 1975 ja myös edellä mainitussa bibliografiassa sekä antologiassa *Ei hiva tøtta*. Se kuvaa kveeniä, joka oli saanut lisänimen "Sauta-maton" eli saavuttamaton²³, ja kveenikulttuuria, joka tässä tapauksessa on perinteistä tervanpolttoa. Kertomuksen asiansanat ovat kuitenkin metsähistoria (SH=skogshistorie) ja kansankuvaus (Fm=folkeminne), jotka myös ovat kuvaavia asiansanoja. Myöskään Sveumin bibliografiaan ei ole otettu tätä kertomusta mukaan. Bibliografia on edelläolevasta pienestä arvostelusta huolimatta huolellisesti laadittu. Internetin kautta löytyvän kveenitietokannan lisäksi olisi tärkeää laatia painetussa muodossa pohjoisnorjalaisista vuosikirjoista vastaavanlaisia bibliografioita - toivomukseni olisi tietysti, että kveeniaiheet käsiteltäisiin täydellisemmin ja kaunokirjallisuus saisi omat asiansanansa.

3.3.3. Lukijat

Juhani Niemen mukaan järjestelmällisen käsityksen teokseen liittyvistä lukijarooleista saa tutustumalla kerronnan teorian luokituksiin. Vakiintuneen tavan mukaan narratologiassa erotellaan toisistaan eksplisiittinen ja implisiittinen lukija. Eksplisiittinen lukija on teoksessa näkyvillä kertojan yleisönä. Implisiittisen lukijan abstrahointi vaatii luonnollisesti myös implisiittisen tekijän olemmassaolon olettamista. Implisiittinen lukijatyyppejä, sisälukija ja implisiittisen tekijän puhetoveri sisältyy teokseen pikemminkin mahdollisuuteena. Se toteutuu lukemistapahtumassa. Vahvimmat siteet kirjailijan ja hänen yleisönsä välillä syntyvät Escarpit'n (1958) mukaan yhteisestä kulttuurista, samoista perusarvoista ja yhdistävästä kielestä. Mitään yleispätevää lukijaa ei ole

²³ artikkelissa on nimi käännetty norjaksi "den man aldri når" eller "den som aldri blir fukka"

olemassa. Käytännön kirjoitustilanteessa kirjailija usein tavoittelee aikalaisiaan, maanmiehiään, rotu- ja luokkaveljiään. Vastaavasti lukijaansa valitessaan kirjailija määrää myös aiheensa. (Niemi 1991, 126-127.)

Vähemmistökirjailija voi kirjoittaa enemmistön kielellä, mutta siitä huolimatta hänen yleisönsä voi olla vähemmistö. Kirjailijaa ja hänen yleisöään yhdistävät sama kulttuuri ja perusarvot. Enemmistö voi tulkita kirjailijan sanoman aivan toisella lailla kuin vähemmistö. Vähemmistökirjallisuudelle on ollut tyypillistä kaksoiskommunikaation periaate. Matti Savolainen ottaa esimerkiksi kaksikielisuuden, joka on saamelaisten ja Yhdysvaltain neekerierojien keskuudessa tunnettu ilmiö. Saamelaiset ymmärsivät joikujen sisällöstä paljon enemmän kuin kulttuurin ulkopuoliset kuuntelijat. Joiut olivat epäsuoraa oppositiotaidetta. Saamelaisten oli pakko käyttää vertauksia ja kuvakieltä, koska viranomaiset saattoivat ymmärtää sen verran saamen kieltä, että he olisivat ymmärtäneet, jos saamelaiset olisivat suoranaisesti alkaneet vastustaa siirtomaavaltaa. Samalla tavalla kaksikielisuuden hallitseminen saattoi olla Yhdysvaltojen neekerierojien hengissäsäilymisen ehto. Kaksikielisuuden kielenkäytön muodot ovat myöhemmin siirtyneet monimutkaiseksi ilmaisukeinoksi afrikkalais-amerikkalaiseen kirjallisuuteen. (Savolainen 1995, 22.)

Kveenikirjailijoista voi ottaa esimerkiksi Idar Kristiansenin, joka kirjoittaa enemmistön kielellä, mutta jonka teoksien sanomaa on tulkittu eri tavoin. Hänen teoksensa *Kornet og fiskene* kuvaa kveenisiirtolaisuutta 1800-luvun loppupuolella. Teossarja herätti Norjassa valtavaa keskustelua, ja jakoi norjalaiset kahteen leiriin. Erityisesti pohjoisnorjalaiset kriitikot tarkastelivat teosta historiallisena romaanina ja puuttuivat siinä oleviin dokumentaarisiin virheisiin ja vinouteen. Valtakunnalliset kriitikot löysivät väärinymmärretyn periferian arktista romantiikkaa. Etelän arvostelijat näkivät teoksessa ihmiselon syvyyttä ja myyttisiä merkityksiä. Keskustelu oli mielenkiintoinen ja heijasti eräässä mielessä norjalaista ajatusmaailmaa: pohjoisessa elävät eivät hyväksy etelän romantisoivaa kuvaa pohjoisen oloista. Kun tuohon romantiikkaan vielä lisätään kurjuuden ihannoiti, tuntevat pohjoisen ihmiset olevansa vain eteläisten objektina. (Saressalo 1996, 318-319.) Vuonna 1981 keskustelua

käytiin kiivaimmillaan lehtien palstoilla, ja esimerkiksi Tromssan yliopiston historiallisella kerholla oli teos eräässä kokouksessa keskustelun kohteena. Keskusteluun osallistui historioitsijoiden lisäksi kirjallisuudentutkijoita, muun muassa Nils Magne Knutsen, ja kirjailija itse. Kristiansen on sanonut tässä kokouksessa:

Jeg skriver ikke bøkene mine av hensyn til historikere, kritikere eller kommisærer /.../ Jeg tror noe av det mest karakteristiske for motakelsen nordnorske diktning i Nord-Norge og den mottakelsen nordnorske forfattere har fått, er den hyppige bruken av Janteloven (Eriksen 1996, 37).

Ruotsalainen kirjallisuuden dosentti Ulla-Britta Lagerroth vertaa teosta Wilhelm Mobergin siirtolaisromaaneihin. Hän vertaa päähenkilön, Heikin, vaellusta homeriaaniseen Odysseuksen vaellukseen. Tapahtumat ovat vain siirtyneet Pohjoiskalotille. (Lagerroth 1981, 177-190.) Kirjailija on myöhemmin sanonut, että hän katuu lausuntoaan teoksen historiallisuudesta, koska täytyy varoa asettamasta nimikkeitä taideteoksella. (Lagerroth 1981, 177-189.) Teoksen aiheuttama keskustelu johti myös yleiseen keskusteluun kaunokirjallisuuden ja dokumentaarikirjallisuuden suhteista. (Stenstad 1992, 45.)

Tapaus osoittaa, että kirjailijan ja vastaanoton roolit ovat erilaiset. Kristiansen oli kirjoittanut teoksensa selventääkseen kveenikuvaa, ja toivonut kveenien lukevan omaa "historiaansa". Pohjoisen kriitikot puuttuivat pikkutarkasti historiallisiin virheisiin, ja kirjailija joutui myöhemmin perumaan sanojaan teoksen historiallisuudesta. Etelän lukijoissa teos vahvisti pohjoisia stereotyyppioita. Kveeniläinen kirjallisuuskriitikko Hans Kristian Eriksen on koko ajan kirjoittanut myönteisiä arvosteluja Kristiansenin teoksista esimerkiksi *Nordnorsk magasinissa*. Jos katsotaan hänen edustavan kveenejä, niin kveenit ovat suhtautuneet myönteisesti omaan eepokseensa. Vuonna 1996 ilmestyneessä kveenikirjallisuutta käsittelevässä artikkelissa Eriksen on koonnut seuraavan yhteenvedon:

Ordet "kvenheroisme" ble til og med lansert. Vi må ha lov til å si at det er et verdifult og sterkt skjønnlitterært verk. De som hevda at mytene om seksuell løssluppenhet o.l. blant kvenene ble ført videre her, hadde nok litt rett i det. Men det er mye god miljøskildring, spesielt i *Den salte åkeren*. (Eriksen 1996, 12)

Reseptiohistorian avulla pyritään yhdeltä keskeiseltä osin teosten tulkitsemiseen. Kun kiinnostus kohdistuu reaalisesti lukijaan sinänsä, siirrytään varsinaisen sosiologisen lukijatutkimuksen puolelle. Reseptiohistoriallinen tutkimus hakee tietoa siitä, miten aika ja miljöo ehdollistavat tiettyjen teosten lukemista. Esimerkiksi voi taas ottaa *Kornet og fiskene*, jonka ensimmäisen osan ilmestymisestä alkaa olla parikymmentä vuotta. Tutkijat, jotka teoksen ilmestyessä tuomitsivat sen pienistä historiallisista virheistä, alkavat kiinnostua teoksesta nyt vähemmistö- ja kveenikirjallisuuden edustajana. Asenteen muutos tuli esille Tromsassa marraskuussa 1997 pidetyssä seminaarissa "Tre stammers møte".

Kirjallisuussosiologinen lukijatutkimus taas keskittyy sen selvittämiseen, miten lukeminen ylipäätään on mahdollista ja miten se laadullisesti ja määrällisesti vaihtelee. (Niemi 1991, 133.)

Pohjoisnorjalaiset kirjailijat ovat suositumpia pohjoisessa kuin etelässä. Tämä käy ilmi Hagenin julkaisemista taulukoista²⁴. Sama koskee kulttuurilehteä *Nordnorsk magasin*, jonka tilaajista 40% asuu Pohjois-Norjassa. Lukijatutkimuksia kveenikirjallisuudesta ei luonnollisestikaan ole tehty, koska kveenikirjallisuutta ei yleensääkään ole tutkittu. Kveenien lukemisharrastuksista voisi tehdä tutkimuksia, esimerkiksi siitä minkälaista kirjallisuutta ja millä kielellä kveenit lukevat. Vesisaaren kirjastolla on vastuu suomenkielisestä kirjallisuudesta Norjassa. Suomenkielisen kirjallisuuden lainaajilta voisi esimerkiksi kysyä, ketkä ovat kveenejä ja ketkä uussiirtolaisia. Voisi selvittää, poikkeako heidän lukemisharrastuksensa vastaavassa sosiaalisessa asemassa olevan enemmistön lukutavoista. Tällaisten kyselyjen avulla voisi saada esimerkiksi selville lukevatko kveenit enemmän Hans Kristian Eriksenin, Idar Kristiansenin tai Bente Pedersenin teoksia kuin muut norjalaiset, tai lukevatko he kirjallisuutta, jota suomalaiskirjailijat ovat kirjoittaneet kveeneistä.²⁵

²⁴ ks. tarkemmin Hagenin keräämiä lukijatilastoja, Hagen 1996, 96-99.

²⁵ Tällaisia ovat esimerkiksi Raimo Bärmanin kveeniaiheiset romaanit Varangin vuonon aluella, Mirjam Kälkäjän romaanit Petsamosta, K.M. Walleniuksen *Jäämeren miehet* ja tietenkin Samuli Paulaharjun dokumenttiteokset Ruijasta.

3.3.4. Kirjallisuuskritiikki

Edellisessä luvussa mainittiin jo Kristiansenin *Kornet og fiskene* saama vastaanotto lähinnä maantieteellisesti ja erityyppisten lukijoiden näkökulmasta. Tässä tarkastelen kritiikin merkitystä osana kirjallisuusinstituutiota.

Juhani Niemen mukaan kaunokirjallinen teos saa varsinaisen merkityksensä vasta käytyään läpi moninaisten kirjallisten vaikuttajien mielipidemyllyn. Kirjallisuuskritiikki on kirjallisuuden näkyvin suodatin. Arvostelun asemaa voi tarkastella sen tarkoitusperistä käsin. Kritiikki lausuu harvoin norminsa ja arvostuksensa. Objektiivisinkin arvostelija on monin sitein kiinni aikansa käsityksissä. (Niemi 1991, 145.) Kysymys on laajasti ottaen kaanonin problematiikasta. Kaaanonin syntymiseen vaikuttaa esimerkiksi taloudellinen ja poliittinen tilanne, historialliset tapahtumat ja sukupuolierot.

Kaikki kirjat eivät edes pääse mukaan tähän prosessiin. Monelle kirjailijalle on suuri pettymys, ettei heidän teoksiaan arvostella ollenkaan lehdissä. Huonokin arvostelu olisi heille parempi kuin kokonaan jäädä vaille huomiota. Uuden kirjallisuuden seuranta julkisessa kritiikissä ei suinkaan ole pysynyt kirjallisen kasvun perässä. Monien kustantajien tai pienten julkaisijoiden teokset häviävät kirjallisuuden kentältä. (Niemi 1991, 144.)

Niemen oletus ei täysin pidä paikkaansa pohjoisnorjalaisen kirjallisuuden kohdalla. *Nordnorsk magasin*issa on vuosittain pyrkinyt arvostelemaan kaikkien pohjoisnorjalaisen kirjallisuuden. Suurimman osan kritiikistä on kirjoittanut Hans Kristian Eriksen. Hänen kriitikon työtään on arvostellut toimittaja ja kirjallisuusarvostelija Nøste Kenzior liiasta lempeydestä. Lehti haluaa tuoda esiin kaiken sen, mikä on hyvää pohjoisnorjalaisessa kulttuurielämässä.

Det har gjort Nordnorsk Magasin til eit veldig snilt blad der alt som er nordnorsk, er bra ganske enkelt fordi det er nordnorsk. /.../ Redaksjonen stryk oss med håra og nikkar oppmuntrande til oss. (Kendzior 1987, 284.)

Toisaalta pohjoisnorjalainen kirjallisuus voi jäädä arvostelematta Oslon lehdissä, mikä tietenkin vaikuttaa kirjan tulevaan arvottamiseen.

Eräänlainen virallinen kirjallinen kaanon järjestyy kirjallisuushistorioitten lehdille. Myös monet viihteen klassikot tai lastenkirjat ovat yhä uusien sukupolvien lukulistoilla, vaikka arvostava julkisuus olisi niistä vaiennut. Monet tutkijat ovat alkaneet puhua lukijoista kirjallisuuden kanonisoijina, he puhuvat käsitteestä parakaanon. Parakaanonin käsitteeseen kytkeytyy vahvasti naisnäkökulma. Naistutkimuksen perspektiivistä kaanon on paitsi kyseenalaistettu patriarkaalisen kulttuurin tuotteena myös joskus pyritty käsitteenä kokonaan hylkäämään. (Niemi 1991, 144-145.)

Matti Savolaisen mukaan keskusta - marginalia -asetelmien purkaminen vaikuttaa suoraan kirjallisten kaanoneiden uudelleen muotoutumiseen. Muutokset kaanonissa ovat jokseenkin hitaita, ja yhden korkeakirjallisen kaanonin rinnalle on syntynyt vaihtoehtoisia kaanoneita ja vastakaanoneita. Yleensä kaanoneita täydennetään, mutta niiden ydin pysyy samana. Vielä tärkeämpää kuin kaanoneiden muuttaminen on niiden muodostumisen perusteiden ja edellytysten tutkiminen, toisin sanoen, koko kanonisen ajattelutavan problematisoiminen. (Savolainen 1995, 26.)

Samalla tavalla voidaan käsitellä vähemmistökirjallisuutta, joka usein jää kaanonin ulkopuolelle. Finn Stenstadin (Stenstad 1992) kirjallisuushistoria on jo sinänsä kaanonin ulkopuolella, koska se käsittelee pohjoisnorjalaista kirjallisuutta. Kirjassa on käsitelty myös Hans Kristian Erikseniä ja Idar Kristiansenia ja heidän kveeniaiheitaan ja taustaansa. Molemmat ovat kaksinkertaisesti kaanonin ulkopuolella pohjoisnorjalaisina ja kveeneinä. Kirjassa on mainittu myös Bente Pedersen, ja hänen Pohjoiskalotin historian kuvausta on rinnastettu Idar Kristiansenin teokseen *Kornet og fiskene*. Bente Pedersenistä voisi hieman liioitellen sanoa, että hän on nelinkertaisesti kaanonin ulkopuolella, koska hän on pohjoisnorjalainen, kveeni, nainen ja viihdekirjailija. Stenstad kuten ei kukaan mukaan kuitenkaan luokittele kveenikirjallisuutta omaksi ryhmäkseen. Saamelaiskirjailijoiksi luokitellaan tietenkin kaikki ne, jotka

kirjoittavat saamen kielellä, mutta myös valtakielellä kirjoittavat saamelaiset hyväksytään nykyisin saamelaiskirjailijoiden kirjallisuusyhdistykseen.

Pienenä esimerkkinä siitä, kuinka hitaita muutokset kaanonissa ovat ja millä tavalla vähemmistökirjallisuuteen suhtaudutaan, voin mainita vuonna 1997 ilmestyneen täydennysosan *Norges litteraturhistorieen*. Øystein Rottemin kirjoittamassa kirjallisuushistoriassa, *Etterkrigs litteraturen : inn i medietidsalderen 1965-1980*, bind 2, on Idar Kristiansen ja Hans Kristian Eriksen mainittu pohjoisen aluekirjallisuuden yhteydessä. Rottem kirjoittaa Idar Kristiansenista 16 riviä. Hän ei mainitse, että Kristiansen on kveeni, mutta mainitsee kyllä, että Kristiansenin pääteos *Kornet og fiskene* on historiallinen romaani kveenien muutosta Ruijaan. Kaksi Kristiansenin teoksen nimeä on kirjoitettu väärin²⁶. Hans Kristian Erikseniä käsitellään myös noin puoli sivua. Hänen syntymäpaikakseen mainitaan virheellisesti Senja, mutta muutamaa riviä myöhemmin mainitaan kyllä, että hän on kasvanut Kiiperissä. Hänen kveeniaiheisia teoksiaan eikä hänen kveenitaustansa ole mainittu. (Rottem 1997, 338-339.) Tähän vajaan sivunmittaiseen esittelyyn kveenikirjailijoista, joista ei kyllä ole mainittu, että he ovat kveenejä, sisältyy siis neljä virhettä. Rottem ei edes mainitse Bente Pedersenä.

3.4. Kveenikirjallisuuden synnyn edellytyksiä

Finn Stenstad (1992, 137) toteaa, että vuosien 1965 ja 1992 välinen aika on ollut epätavallisen rikasta pohjoisnorjalaisessa kirjallisuudessa. Vuoteen 1965 mennessä oli julkaistu noin 600-700 kirjaa, jotka voidaan laskea pohjoisnorjalaiseen kaunokirjallisuuteen kuuluviksi. 25 vuoden aikana vuodesta 1965 julkaistiin 800 kirjaa 130:ltä eri kirjailijalta. Tässä yhteydessä Hagen muistuttaa, että Stenstadin määritelmä pohjoisnorjalaisesta kirjallisuudesta on erittäin laaja (Hagen 1996, 101). Johdannossa totesin jo, että Stenstad määrittelee pohjoisnorjalaiseksi kirjallisuudeksi sen, minkä

²⁶ *Kornet og fiskene* pitäisi olla *Kornet og fiskene* ja *Nådekvalpenes* død pitäisi olla *Nådekvalpenes dal*.

kirjailija, joka on kotoisin Pohjois-Norjasta, on kirjoittanut, tai kirjallisuuden, joka on temaattisesti tai kielellisesti sidottu Pohjois-Norjaan. Kveenikirjallisuus ajoittuu myös tälle aikakaudelle, jolloin ilmestyivät muun muassa Idar Kristiansenin, Hans Kristian Eriksenin ja Bente Pedersenin teokset.

Kasvu alkoi samanaikaisesti kuin valtion ostotuki astui voimaan. Muualla maassa ostotuen piiriin kuuluneiden kirjojen lukumäärä kaksinkertaistui, mutta Pohjois-Norjassa oli kysymys monen sadan prosentin kasvusta. Tuolloin alkoi myös Nordnorsk Forfatterlagetin vilkas toiminta. Se järjestetti seminaareja, kirjailijakursseja ja kirjpäiviä, ja osallistui aktiivisesti Festspillene i Nord-Norgeen. (Stenstad 1992, 137-138.)

Pohjoisnorjalaiset kirjailijat hakivat aiheensa maaseudulta ja historiasta. Kveenikirjailijat kirjoittivat usein puolidokumentaarisia teoksia kveenien vaelluksesta Ruijaan, esimerkiksi Hans Kristian Eriksenin *Vandrere i grenseland*.

Erikoispiirre pohjoinorjalaisessa kirjallisuudessa on se, että se kuvaa enimmäkseen perinteistä kyläyhteisöä. Vuoteen 1985 mennessä on ilmestynyt vain hyvin harvoja kirjoja, joissa kuvataan Pohjois-Norjan kaupunkeja. Historialliset romaanit ja dokumentaariset kirjat käsittelevät primääritaloutta kuten kalastusta, metsästystä, kaivosteollisuutta, maanviljelystä ja merenkulkua, toisin sanoen vanhaa Pohjois-Norjaa. On väitetty, että pohjoisnorjalainen kirjallisuus on luonut uusia myyttejä sen jälkeen, kun romanttiset kuvitelmat seudusta olivat vähentyneet. Uusia myyttejä on määritelty hiukan ironisella käsitteellä *sjarken og stoa* (suom. vene ja valkama). Luonnollisesti tämä on osa todellisuudesta, mutta on olemassa myös toinen todellisuus: kaupunkien Pohjois-Norja, jota kirjallisuus kuvaa hyvin vähän. (Stenstad 1992, 145.) Tähän menessä ilmestynyt kveenikirjallisuus kuvaa tätä vanhaa Pohjois-Norjaa. Idar Kristiansenia arvosteltiin pohjoisessa julkisuudessa juuri siitä, että hän loi myyttisen ja romanttisen kuvan kveenimiljööstä teoksessaan *Kornet og fiskene*.

Vuoden 1945 jälkeen syntynyt kirjailijapolvi kuvaa enemmän Pohjois-Norjan kaupunkeja. Näistä ei toistaiseksi tiettävästi löydy kveeniaiheita. Tässä yhteydessä herää kysymys, voiko modernia,

urbaania kveenikirjallisuutta syntyä. Olen kysynyt tätä haastattelussa Reidun Mellemilta, joka on sitä mieltä, että kyllä kveenikirjallisuutta voi syntyä myös kaupungeissa. Modernin kveenikirjallisuuden aiheita voisi olla esimerkiksi oman kveeni-identiteetin kuvaaminen, ja kaikki ne konfliktit, joita saattaa syntyä esimerkiksi sukulaisten kesken kysymyksestä, kenen identiteetti on kveeni ja kenen ei (ReidunMellem, 4.11.1997).

Kveenikirjailijoilla on samat mahdollisuudet hakea taloudellista tukea kuin muilla pohjoisnorjalaisilla kirjailijoilla, mutta heidän täytyy kilpailla taloudellisesta tuesta enemmistön kanssa. Saamelaiskirjailijoilla, koska he kuuluvat alkuperäiskansaan, on sen sijaan paremmat tukimahdollisuudet kuin muilla pohjoisnorjalaisilla. Valtiontuen lisäksi saamenkielisen kouluopetuksen vaatimukset ovat ohjanneet saamelaisen kustannustoiminnan syntyä. (Alanen 1997, 55.)

Jos Norjan valtio olisi myöntänyt kveeneille kansallisen vähemmistön aseman, olisi myös kveenikirjallisuudella ja muulla kulttuuritoiminalla paremmat elämisen ehdot. Todennäköisesti kveenikirjallisuus saisi taloudellista valtiontukea. Kouluopetus kveenin- tai suomenkielisille lapsille on alkanut, ja oppimateriaalien tuottaminen on käynnistynyt. Oppimateriaalin tuotantovaiheessa voi löytyä jo kirjoitettua kaunokirjallisuutta, ja ehkä uuden kirjallisuuden tarve herättää kveenien kirjoitushalut. Oppimateriaalin kustantajat voivat olla kiinnostuneita kustantamaan myös muuta kveenikirjallisuutta. Kustannustoiminta ei kuitenkaan vielä ole taloudellisesti kannattavaa, varsinkaan jos kveenit kirjoittavat omalla kielellään tai murteellaan, koska lukijakunta on hyvin pieni. Markinoinnin avulla voisi kuitenkin kaunokirjallisuudelle löytyä lukijoita Ruotsin Tornionlaaksosta ja Suomesta.

Julkaisutoiminnasta kertovassa luvussa käsittelin ensin kirjallisia ryhmittymiä, ja totesin, että kveenikirjailijoilla ei ole omia kirjallisuusryhmittymiä, mutta edellytykset ryhmien syntyyn kyllä on. Julkaisukanavien puute on ehkä suurin este kveenikirjallisuuden syntymiselle. Isot kustantamot Oslossa eivät ole kiinnostuneita julkaisemaan kveenejä käsittelevää norjankielistä kirjallisuutta, ja Pohjois-Norjassa on tietääkseni vain yksi toimiva kustantamo, Nordkalott Forlag.

Ruijan Kveeniliitto tekee tärkeää työtä myös julkaistessaan kirjallisuutta, mutta sen täytyy hakea erikseen tukea jokaiseen projektiin eri kulttuurijärjestöiltä. Vuosikirjoissa ja lehdissä julkaistaan kveenien kirjoittamia ja kveeniaiheisia runoja ja novelleja, mutta valitettavasti ne ovat aika näkymättömissä muun aineiston keskellä, joten kveenikirjallisuudesta on vaikeaa muodostaa omaa kirjallista aluetta.

Kveenikirjallisuutta on hyvin saatavissa Pohjois-Norjassa, vaikkei mitään erikoista markkinointia ole järjestetty. Reidun Mellemin ansiosta on kveenikirjallisuutta myös esitelty koko maata käsittävillä kirjamesseilla syksyllä 1996 Oslossa. Lukijatutkimuksia kveeneistä ei ole tehty. Hans Kr. Eriksen on tehnyt paljon työtä kveenikirjallisuuden tunnetuksi tekemiseksi: kirjoittamalla itse, ottamalla toimittamaansa lehteen kveenikirjoituksia julkaistavaksi ja arvostelemalla kveenikirjallisuutta.

Pohjoisnorjalainen kirjallisuus on kukoistanut vuodesta 1965 lähtien eri kirjallisuustukien ansiosta. Ensimmäinen sodanjälkeinen saameksi kirjoitettu kirja ilmestyi vasta 1975 (Stenstad 1992, 140). Saamelaisaiheet tulivat kuitenkin kirjallisuuteen 1970-luvulla samanaikaisesti monien kveeniaiheiden kanssa. Kveenin kielellä kirjoitettua kaunokirjallisuutta on ilmestynyt vähän. Olavi Beddarin *Niin saapi sanoa : pieni ruijansuomalainen lukukirja* on ainut varsinaisesti kveenien kielellä kirjoitettu teos. *Ei hiva tötta* sisältää kveeniaiheisia ja kveenien kirjoittamia kirjoituksia. Tekstit on kirjoitettu enimmäkseen norjaksi ja suomennettu antologiaa varten. Joissakin suomennoksissa on käytetty Tornionlaakson murretta eli "meän kieltä". *Ruijan laulukirjan* katson olevan myös kveenikirjallisuutta, vaikka tekstit ovatkin suurelta osalta suomalaisia lauluja. Osa teksteistä on kuitenkin säilynyt vain Ruijassa. Kveenien kielellä on ilmestynyt joitakin irrallisia runoja ja novelleja.

Kveenikirjallisuus täyttää vain osittain aluekirjallisuuden edellä esitetyt edellytykset. Kveenikirjallisuus on osa pohjoisnorjalaisen kirjallisuuden kenttää, mutta kveenikirjallisuutta voidaan tarkastella myös vähemmistökirjallisuutena. Jos Norja olisi tunnustanut kveenit kansallisena vähemmistönä, olisi myöskin kveenikirjallisuuden asema

toinen, ja sitä voitaisiin paremmin rinnastaa alkuperäiskansan eli saamelaisten kirjallisuuteen.

4. KVEENIKIRJALLISUUS ETNISEN KULTTUURI-IDENTTITEETIN ILMAISIJANA

Edellisessä luvussa tarkastelin kirjallisuuden ulkopuolisia tekijöitä, jotka vaikuttavat kirjallisuusinstituution syntyyn yleensä ja luovat edellytyksiä kveenikirjallisuudelle. Tässä luvussa tarkastelen sisäisiä tekijöitä kuten marginaalisuutta, vähemmistön ja enemmistön suhteita, identiteetin ongelmia ja sitä, miten kveenikirjallisuus ilmaisee kveenien etnistä kulttuuri-identiteettiä. Tarkastelen myös, onko kveeniyhteisöllä vaikutusta kirjoittamisen syntyyn.

Vähemmistökirjallisuutta yleensä voi tuottaa mikä tahansa vähemmistö. Kveenikirjallisuus on etnisen vähemmistön kirjallisuutta. Vähemmistöllä on aina dialektinen suhde enemmistöön. Enemmistö voi vaieta vähemmistön asioista, mutta vähemmistön täytyy ylläpitää keskustelua enemmistön kanssa selviytyäkseen. Valtaenemmistö määrää muun muassa kulttuurin taloudelliset edellytykset. Kveenivähemmistö ei ole saanut kansalliselle vähemmistölle kuuluvaa tukea muun muassa siksi, koska enemmistö ei ole ollut "tietoinen" kveenien olemassaolosta ja heidän vähemmistöasemastaan. Kveenien täytyy ylläpitää dialektista suhdetta valtaenemmistöön saadakseen äänensä kuuluville. Heidän täytyy saada aikaan dialogia, jotta enemmistö tulisi tietoiseksi kveenien vähemmistöasemasta. Ruijan Kveeniliiton tärkeimpiä tehtäviä on saada viranomaiset ymmärtämään kveenien tilanne ja saada taloudellista tukea kulttuuriseen toimintaan. Näyttää siltä, että Kveeniliitto on ahkeralla tiedoitusyöllään onnistunutkin saamaan dialogia aikaan ainakin kouluopetuksen aloittamisesta.

4.1 Marginaalisuus

Kirjallisuuden- ja kulttuurintutkimus on sekä Euroopassa että Yhdysvalloissa viime vuosikymmeninä tarkastellut eron ja erilaisuuden ongelmia. Se, mikä on näyttänyt yhtenäiseltä ja homogeenilta, muodostuu lähemmin tarkasteltuna eroista. Yhtenäisyys ja homogeenisuus on pikemminkin pakon sanelemaa, ja palvelee tiettyjä kansallisia, taloudellisia ja poliittisia tarkoitusperiä. Marginaaliin asetettu on haluttu unohtaa ja hiljentää. Valtaenemmistö on halunnut mukauttaa sen itseensä, muuttaa eron samuudeksi. (Savolainen 1995, 8.)

Sodanjälkeisinä aikoina näytti siltä, että Norjassa assimilaatiopolitiikka oli johtanut tulokseen saamelaisten ja kveenien kohdalla. 1970-luvulla heräsivät kuitenkin ensin saamelaiset tiedostamaan oman kielensä ja kulttuurinsa arvon. Vuosikymmenen lopulla alkanut taistelu Alattiojoen patoamista vastaan oli käännekohta saamelaisten lähihistoriassa. Taistelu johti saamelaisille edullisten uudistusten ja lakien syntymiseen, ja se voimisti saamelaisten etnistä itsetuntoa. Erityisesti ilmiö näkyi taiteen alueella: kirjallisuudessa ja kuvataiteissa tapahtui uusi läpimurto. Myös poliittisesti kiista johti moniin uudistuksiin, joista ei vielä 1970-luvulla osattu unelmoidakaan. Niihin kuuluvat saamelaisten oma edustajisto, saamen kielen aseman virallistaminen ja saamelaisten oikeuksien turvaaminen Norjan perustuslaissa. (Lehtola 1995, 38-39.)

Norjalaiselle yhteiskunnalle oli yllätys, kun vähemmistökyseymys nousi esiin myös kveenien kohdalla 1980-luvulla. Kveenit olivat jo 1960-luvulla alkaneet järjestäytyä ja vaatia oikeuksiaan, esimerkiksi suomen kielistä kouluopetusta, mutta varsinainen vähemmistökyseymys tuli esiin vasta 1980-luvulla. Kveeneillä ei kuitenkaan ole ollut Alattionjokea vastaavaa suurta konfliktia.

Kveenikulttuuri on aina ollut marginaalista - kaukana keskuksista. Se on ollut tyypillistä maalaiskulttuuria - maanviljelyä, metsätöitä, kalastusta ja taloudenhoitoon ja ruuanvalmistukseen liittyviä seikkoja. Maantieteellisesti kveeniasutus on saattanut olla keskusten lähettävillä, esimerkiksi Vesisaarella ja Alattiossa.

Sodan jälkeen Norjan valtakeskuksissa tuskin tiedettiin

kveenikulttuurin olemassaolosta. Savolainen toteaa, että keskusta ja marginalia edellyttävät toisiaan: ei ole keskustaa ilman marginaliaa eikä marginaliaa ilman keskustaa. Marginaalisuus rakentuu aina suhteessa keskustaan, joka nimeää ja määrittelee marginaalisen, asettaa sen itsensä reunoille tai ulkopuolelle. Keskusta on yksinkertaisemmin ajateltuna paikka tai laajempi maantieteellinen alue, johon hallinnolliset, taloudelliset, poliittiset ja kulttuuriset toiminnot ovat keskittyneet ja joka moninaisin tavoin vaikuttaa ja dominoi kaikkea sitä mikä jää ulkopuolelle. Tämä asetelma ilmenee esimerkiksi sellaisina vastakohtaisuuksina kuin pohjoinen - etelä, pääkaupunki - maaseutukaupungit, teollistuneet länsimaat - kolmas maailma. (Savolainen 1995, 12.)

Vallan keskus on suhteessa kveenien asuinympäristöön siirtynyt eri aikoina. 1700-luvulla vallan keskus oli Kööpenhaminassa. Tältä ajalta on kertomus Nilla-kveenistä, joka lähti oikeutta hakemaan kuninkaalta Kööpenhaminasta. Kuninkaan edustaja, amtmanni, oli kova mies Alattiossa, ja kveenit tunsivat itsensä sorretuiksi. Kuningas auttoi kveenejä, ja amtmannin täytyi jättää virkansa. Kertomus esittää, että tavallisesti kveeneillä oli ihan hyvä olla Tanskan kuninkaan alaisena. Amtmanni oli poikkeustapaus, sen tähden Nilla-kveenin täytyi lähteä hakemaan oikeutta kuninkaan luota. (*Ei hiva totta* 1994, 31.) Kuten jo luvussa kaksi totesin, viranomaiset olivat tyytyväisiä paikallaan pysyviin kveenimaanviljelijöihin aina 1800-luvun alkupuolelle. (Einar Niemi 1994, 124-125.)

Keskusta muuttui kuitenkin Napoleonin sotien jälkeen Tukholmaan ja Osloon, ja saman aikaisesti Suomesta tuli Venäjän vallan alainen suuriruhtinaskunta. Suomen suuriruhtinaskunnasta siirtolaisuus jatkui Ruijaan. Vähitellen 1800-luvulla norjalaiset arvostuksen sijasta alkoivat suhtautua epäluuloisesti kveeneihin.²⁷ Tämäkin osoittaa, että keskusta - periferian suhteet ovat riippuvaisia historian kulusta käytännön tasolla ja identiteetin kannalta. Kveenien asema vähemmistönä on vaihdellut sen mukaan, mikä ajattelutapa kulloinkin on sopinut enemmistölle. 1700-luvulla kveenejä arvostettiin, 1800-luvulla alkoi norjalainen kansallisuusaate herätä ja samaan aikaan syntyi epäily siitä,

²⁷ Luvussa "Kveenit ja kveeniläisyys" olen kirjoittanut historiallisesta taustasta enemmän

kenen puolella kveenien lojaalisuus oli. Kukaan ei kuitenkaan kysynyt kveeneiltä, mitä he ajattelivat. 1900-luvun puolella epäluulot kveenejä kohtaan vain kasvoivat, ja 1930-luvulla jopa kiellettiin suomen kielen opetus kouluissa.

Myös tämän päivän keskustat vaihtelevat. Oslo - Pohjois-Norja on tietenkin keskus - periferia asetelma kaikkien pohjoisnorjalaisten kirjailijoiden näkökulmasta. Pohjois-Norjassa on taas omat keskuksensa. Tromssasta voidaan sanoa, että se on koko alueen kulttuurinen ja taloudellinen keskus, ja Finnmarkun ja Nordlandin lääneillä taas on omat keskuksensa. Kveenikirjailijoiden kasvuympäristö on ollut maaseutu, josta he myös ovat hakeneet aiheensa kirjallisuuteen. Useat kveenikirjailijat ovat saaneet koulutuksensa keskuksissa, esimerkiksi Tromssan opettajakorkeakoulussa, mutta ovat palanneet maaseudulle. ²⁸

Savolaisen mukaan on kiintoisaa seurata keskustan ja marginaalin yhteispeliä, joka ilmenee asenteina, arvoina, normeina ja näistä johtuvina sosiaalisina, taloudellisina ja kulttuurisina käytäntöinä ja vaikutuksina. Näiden toiminta voi olla paikallisesti määräytynyttä, mutta vielä enemmän ne ovat paikallisuudet ylittäviä. Ja mikä vielä tärkeämpää: yleisesti hyväksytyjen käsitysten ja itsestäänselvänä pidettyjen ajattelutapojen ja käytänteiden "lähtökohtana" hallitseva keskusta naamioituu näkymättömäksi ja sen vallan verkosto ulottuu kaikkialle. Tietyin edellytyksin keskusta on taipuvainen tai jopa halukas mukauttamaan marginaalisen itseensä, mutta tämä tapahtuu aina keskustan ehdoilla. (Savolainen 1995, 13.) Kveeneihin ja saamelaisiin kohdistunut assimiloitipolitiikka noudattaa tätä kaavaa, eli se on usein naamioitu esimerkiksi "yhdenvertaisuuden" nimiin. Tämä on ollut Norjan työväenpuolueen politiikkaa koko tämän vuosisadan ajan - esimerkiksi "likhetsskole", joka ajatuksena kuulostaa myönteiseltä. Kaikilla on yhtä suuri oikeus koulutukseen, mutta samalla kaikkien on käytävä koulunsa norjaksi!

Matti Savolainen esittää keskustaa ja marginaalia

²⁸ Hans Kristian Erikserin kasvuympäristö on ollut Itä-Ruujassa, mutta hän on valinnut asuinpaikakseen Senjan, josta käsin hän on toimittanut *Nordnorsk magasinia*. Idar Kristiansen oli syntynyt Nordkapissa, mutta asui melkein koko ikänsä Kaivuonossa. Bente Pedersen on asettunut synnyinsijoiilleen Yykeänperään.

käsitteleviä asioita, jotka voidaan jaotella kuuteen eri ryhmään. Näitä ovat eurosentrismi, etnosentrismi, fallosentrismi, luokka-asema, kulttuuri ja tiede ja tutkimus. (Savolainen 1995, 13-19.) Kaikkia näitä voi jossain määrin soveltaa myös kveenitutkimukseen, mutta minun tutkimukseni kannalta ovat mielenkiintoisia lähinnä etnosentrismi, luokka-asema ja kulttuuri.

Etnosentrismi tarkoittaa oman rodun, kansan ja näiden kulttuurien ensisijaistamista. Useimmiten se viittaa erityisesti valkoisen rodun "paremmuuteen" ja kehittyneisyyden korostukseen muihin rotuihin nähden. Laajimmillaan etnosentrismi tarkoittaa "valkoisen" näkökulman kritikitöntä omaksumista koko maailmaa koskevissa kysymyksissä. Suoranaisten rasististen käytäntöjen lisäksi etnosentrinen ajattelu ilmenee eurooppalaisten kansojen piirissä kehitetyissä käsitteissä ja kategorioissa, joita sellaisenaan on sovellettu muihin kansoihin. Niinpä esimerkiksi luku- ja kirjoitustaitoa on tulkittu merkiksi rodun ja sen luoman kulttuurin kehittyneisyydestä oraaliseen kulttuuriin nähden. (Savolainen 1995, 15.)

Vaikka kveenit ja norjalaiset ovat molemmat valkoisen rodun edustajia, norjalaisilla on kuitenkin ollut "paremmuuden" tunne kveenejä kohtaan. Esimerkiksi norjalainen kulttuuri olisi "parempi" kuin kveeniläinen, koska kveenikulttuuri on kulkenut suullisena perintönä sukupolvelta toiselle eikä heillä ole kirjallista kulttuuriperinnettä kuten norjalaisilla. ²⁹

Edelleen Savolainen toteaa, että vähemmistöjen kirjallisen kulttuurin kannalta olennainen kysymys on, sulautuvatko vähemmistöt valtakulttuurin esikuviin ja muotoihin vai kykenevätkö he kehittämään omia traditioitaan ja hyödyntämään niitä omassa ilmaisussaan. Kulttuuritraditio on välittynyt suullisesti mustalaisilla ja saamelaisilla paljon pitempään kuin suomalaisessa valtakulttuurissa, ja kummallakin kirjoitetun kielen käyttö on jokseenkin nuori ilmiö. (Savolainen 1995, 11.)

Kveenit eivät juuri ole käyttäneet omaa kieltään tai murrettaan kirjallisissa tuotteissa. He ovat käyttäneet enemmistön kieltä norjaa tai suomen kieltä. Suullinen perinne on myös kveenikulttuurille

²⁹ Toisaalta vanhin tieto kveenien lukutaidosta on jo vuodelta 1716, jolloin lähetyssaarnaaja Tomas von Westenin raportin mukaan kveeneillä oli Alattiossa kirjoja ja he osasivat lukea omalla kielellään. (Seppola 1996, 115.)

tyypillinen piirre.³⁰ Savolainen toteaa myös, kuten edellisessä luvussa todettiin, että vähemmistökirjallisuuksien varhaisimmat tuotteet ovat olleet voimakkaasti elämäkerrallisia - muisteluksia ja katoavien kulttuurien, tapojen jne. tallentamista jälkipolville ennen kuin ne häviävät ja sulautuvat valtakulttuuriin. Tämä on kulttuurisen vastamuistin ylläpitämistä ja vahvistamista, eräänlaista arkistotyötä, mikä on yksi tärkeä puolustautumiskeino oman kulttuuri-identiteetin säilyttämiseksi. Tällöin kysymykseksi saattaa nousta, onko näitä teoksia luettava taideteoksina vai antropologisina tai sosiologisina dokumentteina. (Savolainen 1995, 11.) Palaan taas siihen vanhaan kiistakysymykseen, tulisiko Idar Kristiansenin *Kornet og fiskene* lukea "realistisena" ja "autenttisena" dokumenttina kveenien muutosta Ruijaan ja heidän sopeutumisesta sinne vai fiktiivisenä, realismia edustavana sanataideteoksena.

Vaikka tiukkarajainen luokkajako porvaristoon ja työväenluokkaan onkin käynyt entistä ongelmallisemmaksi, usein yleisenä normina esiintyvät keskiluokka, keskiluokkaisuus ja sen arvot ja näkemykset. Työväenkirjallisuus on hallitsevan kirjallisuusinstituution reunamailla, ja sen radikaalin aatteellisuuden ja avoimen tendenssin on katsottu olevan ristiriidassa taiteellisten tai esteettisten päämäärien kanssa. On syytä korostaa, että traditionaalisen luokka-analyysin ulkopuolelle jää "näkyttömiä" ja monesti järjestäytymättömiä alistettuja ryhmiä, erityisesti kolmannessa maailmassa. (Savolainen 1995, 17.) Kveenit ovat olleet tyypillisiä tällaisen ryhmän edustajia. He ovat suurelta osalta olleet vaatimattomissa oloissa elävää maaseutuväestöä. Heidän "järjestäytymisensä" on usein ollut epävirallista, esimerkiksi lestadiolaisseurat tai muu kyläyhteisön sisäinen kanssakäyminen. He eivät ole osallistuneet julkiseen elämään, ennen kuin ensimmäisen polven koulutetut virkamiehet ovat saapuneet kotiseudulleen ja osallistuneet aktiivisesti yhteiskuntaelämään.

Marja-Liisa Pynnönen toteaa ruotsinsuomalaisista kirjallisuutta käsittelevässä artikkelissaan, että monet vähemmistöryhmät asuvat omilla alueillaan, käyvät omia koulujaan ja tekevät eri töitä kuin

³⁰ Tämän toteaa esimerkiksi Reidun Mellem. (Mellem, 4.11.97.)

enemmistö. (Pynnönen 1995, 149.) Palaan Pynnösen artikkeliin vähän myöhemmin, mutta totean tässä, että kveenit ja norjalaiset ovat usein kuuluneet eri yhteiskuntaluokkiin ja kveenit ovat usein asettuneet asumaan erilleen norjalaisista, ja he ovat tehneet eri töitä kuin norjalaiset. He ovat esimerkiksi olleet maanviljelijöitä tai kaivostyöläisiä, kun taas monet norjalaiset ovat enimmäkseen olleet kauppiaita ja kalastajia. Kveenit ovat kyllä myös harrastaneet erikoisesti kausikalastusta. Elinkeinorakenteiden erilaisuuden lisäksi kveenejä on erottanut norjalaisista lestadiolainen uskonto.

Vaikka korkeakulttuurin ja populaarikulttuurin välinen raja on viime vuosikymmeninä käynyt häilyväksi, korkeakirjallinen kaanon, klassikon asemaan nousseet teokset, näyttävät säilyttäneen asemansa. Muutokset kaanonissa ovat hyvin hitaita, ja yhden korkeakirjallisen kaanonin rinnalle on syntynyt muita, vaihtoehtoisia kaanoneita tai vastakaanoneita (esim. naiskirjallisuuden kaanon.) Kirjallisuusinstituution marginaalissa olevat kirjailijat ovat saattaneet harrastaa sellaisia marginaalisia lajeja ja aihepiirejä, joita virallinen kaanon on vierastanut. (Savolainen 1995, 17-18.)

Kveenikirjailijat ovat lähtöisin maaseudulta pienviljelijä- ja kalastajaluokasta, ja heidän aiheensa kuvaavat maaseudun elämää. Heidän kirjallinen tuotantonsa on lähinnä ollut maaseutorealismia. Realismin tavoitteena on samuuden hakeminen, kun taas moderni kirjallisuus korostaa yksilöllisyyttä ja erilaisuutta. Kveenikirjailijan on ollut vaikeaa mennä suoraan eron ja yksilöllisyyden etsimiseen, koska samuuden, yhtenäisen kulttuurin, etsimisprosessi on kesken. Nykyhetken kirjallisuusinstituutio kokee realismin aiheet vanhentuneiksi ja vaatii modernia tai postmodernia kaupunkikuvausta. Lisäksi kveenikirjallisuuden lajeina ovat suurimmalta osalta olleet runot ja novellit, kun taas romaani on ollut enemmistön normina.

Matti Savolainen kysyy, millä tavoin keskusta pyrkii mukauttamaan marginaalissa olevat ilmot itseensä? Miten marginaaliin asetetut voivat vastustaa omaa alistamistaan ja hiljentämistään?

Savolaisen mukaan Elaine Showalter on todennut naiskirjallisuudessa samoin kuin muidenkin vähemmistöryhmien

kirjallisuudessa olevan seuraavanlaisen säännönmukaisuuden. Aluksi kirjailijat jäljittelevät valtakulttuurin esikuvia ja sisäistävät sen standardit. Tätä seuraa protestin vaihe, vastareaktio ja omien arvojen ja mittapuiden etsintä ja omien oikeuksien vaatiminen. Tämä välillä militanttejakin muotoja saanut kuohunta johtaa yleensä oman erityislaadun löytämiseen, jo tasapainoisempaan oman identiteetin etsimiseen ja vahvistamiseen. (Savolainen 1995, 20.)

Esimerkiksi Savolainen ottaa Saksan "Gastarbeiterliteraturin", joka on suurimmaksi osaksi julkaistu saksan kielellä. 1980-luvulla suuret saksalaiset kustantamot ovat julkaisseet useita saksan kielisiä antologioita. Arlene Akiko Teraokan mukaan "Gastarbeiterliteraturissa" tulee selvästi esiin kirjoittajien toiseuden tunne. Näkymätön toinen on murtanut hiljaisuuden ja alkanut puhua enemmistölle. (Teraoka 1987, 81.) Teraoka kirjoittaa, että monet "Gastarbeiter"-kirjailijat eivät suinkaan ole "vierastyöläisiä" ja monilla kirjailijoilla itsellään on ironinen suhtautuminen nimitykseen. Ensinnäkin "vieraat" eivät yleensä tee "työtä" ja toiseksi monilla kirjailijoilla on akateeminen koulutus. (Teraoka 1987, 83.) Kehityksensä aktiivisessa taisteluvaiheessa vähemmistökirjallisuuksien kollektiivinen ja poliittinen ulottuvuus on silmiinpistävä. Kollektiivisuus ja poliittisuus toistuvat Saksan "vierastyöläisten" kirjallisessa tuotannossa. Teraokan mukaan osa Gastarbeiterliteratur-nimikkeen alle ryhmittyneistä kirjailijoista on painottanut kriittistä ja oppositionaalista suhdetta saksalaiseen yhteiskuntaan ja asettanut tavoitteekseen vierastyöläisten keskinäisen solidaarisuuden luomisen. Kriittisestä asennoitumisesta huolimatta Gastarbeiterliteraturin radikaali ryhmä ei suinkaan ole halunnut nousta barrikaadeille vaan on viime kädessä halunnut sovintoa valtakulttuurin kanssa. (Teraoka 1987, 88-91.)

Kveenikirjailijat ovat jossain määrin saavuttaneet vastareaktiovaiheen. He ovat halunneet tuoda esille omia arvoja ja vaatineet omia oikeuksiaan. Mutta koska heitä ei voida laskea varsinaiseksi kirjalliseksi ryhmittymäksi kuten Saksan vierastyöläisiä edustavat kirjailijat, heiltä puuttuu myös keskinäinen solidaarisuuden luominen. He ovat kyllä osoittaneet solidaarisuutta muita kveenikirjailijoita kohtaan

kuten Hans Kristian Eriksenin myönteinen kirjallisuuskritiikki Bente Pedersenin ja Idar Kristiansenin teoksia kohtaan. Se on ollut esimerkiksi yksillöllistä kirjallisuuskritiikkiä tai haastatteluja, muttei ryhmää koskevaa solidaarisuutta. Sekä Kristiansenilla että Eriksenillä on ollut kriittinen suhde yhteiskuntaan, mutta he ovat samalla olleet osana valtakulttuuria.

Keskustalla on useita keinoja houkutella marginaalia puoleensa. Keskusta vetää marginaalista puoleensa esimerkiksi palkitsemalla tämän, useimmiten kuitenkin niin, että siitä on etua myös keskustalle. Idar Kristiansenin palkitseminen voi olla esimerkki tästä. Kristiansen sai Aschehougin kirjallisuuspalkinnon ja hän oli Norjan ehdokkaana Pohjoismaisessa kirjallisuuspalkintokilpailussa. Minkätähden? Ehkä juuri tänä ajankohtana keskustalle oli suotuisaa palkita kirjailija, joka tulee periferiasta. Norja oli juuri kokenut saamelaisen vähemmistön itsetunnon heräämisen ja poliittiset vaatimukset Alattion-joen patoamisen jälkiseurauksina. Lisäksi Amerikassa ja Euroopassa etniset vähemmistöt olivat alkaneet liikehtiä.

Vähemmistö voi organisoida vastarintansa kielen ja kommunikaation aluella. Alistetut kansat ovat eripuolella maailmaa kehittäneet erilaisia kaksoiskommunikaation muotoja. Kuten olen jo aikaisemmin maininnut, saamelaisten joiku-runoihin on sisäänrakennettu kaksoiskommunikaation periaate: saamelaiset ymmärsivät joikujen sisällöstä huomattavasti enemmän kuin kulttuurin ulkopuoliset kuuntelijat. (Savolainen 1995, 22.) Vähemmistöllä on ollut tietenkin usein oma kielensä, kuten kveeneillä. Enemmistö on voinut ymmärtää kieltä sinänsä, muttei kaikkia kielenkäytön muotoja ja ilmaisun vivahteita. Tapa käyttää kieltä on siirtynyt myös valtakulttuurin kieleen, ja sitä kautta edelleen kirjallisuuteen. Tästä on esimerkkinä karibialaisen ja afrikkalais-amerikkalaisen kirjallisuuden monimuotoiset ilmaisukeinot. (Savolainen 1995, 23.)

Kielellisen ilmaisun lisäksi kulttuurin alue kokonaisuudessaan tarjoaa keinoja valtakulttuurin vastustamiseen. Koska valtakulttuuri yleensä sulkee vähemmistökulttuurit ja alakulttuurit ulkopuolelleen, nämä ovat kehittäneet omia muotojaan ja käytänteitään, jotka palvelevat niiden jatkuvuutta ja säilymistä. Esimerkiksi afrikkais-

amerikkalaisessa kulttuurissa musiikilla, bluesilla, on tärkeä merkitys. (Savolainen 1995, 23.)

Samalla tavalla lestadiolaisuudella on ollut suuri merkitys perinteisen elämäntyylin kantajana kveenikulttuurin säilyttämisessä. Norjalaispolitiikan vaikutuksesta suomen kielen käyttö kouluissa ja kirkoissa oli hävinnyt. Harvoja käyttöyhteyksiä, jossa kieli oli säilynyt, olivat lestadiolaiset seurat. Saarnamiehet tulivat usein Tornionlaaksosta, ja heidän saarnakielensä oli suomi. Suomenkielestä oli tullut lestadiolaisessa herätysliikkeessä *lingua sacra*. Tällä vuosisadalla saarnoja alettiin tulkata norjaksi. Sodan jälkeen seurat pidettiin enimmäkseen norjaksi, mutta tulkattiin saamen kielellä, ja suomen kieli näyttää väistyvän tässä vaiheessa lestadiolaisena seurakielenä ainakin Yykeän alueella. Saressalon haastattelujen perusteella näyttää siltä, että suomen kieli on säilynyt kauimmin Itä-Ruijassa. Rukoushuoneilla on ollut suomenkielistä hengellistä kirjallisuutta, joka pitkitti suomen kielen lukutaidon säilymistä kveenikyliissä. (Saressalo 1996, 256-263.) Lestadiolainen liike oli vähemmistöidentiteettiä tukeva tekijä, joka yhdisti saamelaisia ja kveenejä, jotka olivat suuryhteiskunnan paineen alla. Lestadiolaisuus oli myös tavallaan passiivisen vastarinnan muoto. Viranomaisethan olivat kieltäneet kirkoissa suomen kielen käytön, mutta heillä ei ollut mitään mahdollisuuksia kieltää suomen kielen käyttöä kotiseuroissa. Saressalon mukaan seuroihin osallistui nimen oman kielen ja yhteenkuluvaisuuden takia myös kveenejä, jotka eivät olleet aktiivisia seurakuntalaisia (Saressalo 1996, 262).

4.2. Vähemmistökulttuuri enemmistön paineessa

Marja-Liisa Pynnönen on tutkinut ruotsinsuomalaisten kirjallisuuden kehitystä. Hänen väitöskirjansa *Siirtolaisuuden vanavedessä : tutkimus ruotsinsuomalaisen kirjallisuuden kentästä vuosina 1956-1988* (1991) käsittelee ruotsinsuomalaisen kirjallisuuden tuotannon ehtoja sekä kirjoittajia, välittäjiä ja lukijoita kirjallisuuden kentällä. Pynnönen on myöhemmin tehnyt yhteenvedon sosiaalipsykologisten tutkimuksien

pohjalta enemmistön ja vähemmistön suhteista. (Pynnönen 1995.)

Ensinnäkin valtaväestö voi syrjiä vähemmistöä. Siihen kuuluvia kohdellaan halventavasti esimerkiksi viranomaisten kanssa asioitaessa, kouluissa ja työmarkkinoilla. Seurauksena on vähemmistöjen juuttuminen alimpiin yhteiskuntakerrostumiin. (Pynnönen 1995, 149.)

Toiseksi vähemmistöt voidaan erottaa enemmistöstä. Kumpikin ryhmä muun muassa asuu omilla alueillaan, käy eri kouluja, tekee eri töitä. Monesti tällainen negatiivinen segregatio liittyy edellä mainittuun syrjintäpolitiikkaan. Työvoimasiirtolaiset joutuvat toistensa seuraan, koska heitä on paljon samoilla työpaikoilla ja heille on osoitettu asunto tietyiltä alueilta. Hakeutuminen valtakulttuurin ihmisten pariin vaatii sekä sosiaalisten että kielellisten aitojen ylittämistä. (ibid., 149.)

Ensimmäiset kveenimuuttajat tulivat läntiseen Ruijaan ja harjoittivat maanviljelyä. He hakeutuivat toistensa läheisyyteen, ja siihen aikaan ei juuri ollut muita maanviljelijöitä kuin kveenit. Itä-Ruijaan muuttajat olivat varsinaisia työsiirtolaisia. Vesisaaren alueella on esimerkiksi ehkä tullut esiin negatiivinen segregatio. Vesisaarella kveenit asuivat omalla alueellaan ja norjalaiset omallaan. Myös Finmarkun kaivostoiminta houkutteli kveenejä Ruijaan. He tekivät töitä muiden kveenien kanssa, asuivat yhdessä ja puhuivat suomen kieltä. Kaivostoiminta oli lisäksi lyhytaikaista, joten yhteyttä valtakulttuurin kanssa ei todennäköisesti syntynyt.

Kolmantena vaihtoehtona on positiivinen segregatio, jolloin vähemmistö säilyttää erilliskulttuurinsa tasavertaisena muiden vähemmistöjen ja enemmistön kanssa. Tämä edellyttää, että vähemmistön suojana on tiettyjä instituutioita kuten omia kouluja, yhdistyksiä ja lehtiä. Lisäksi yhteiset ammattialueet säilyttävät kieltä ja tapoja. (ibid., 149.)

Ennen norjalaistamispolitiikan vaikutusta voidaan Pohjois-Norjassa havaita tiettyä positiivista segregatiota. Ammattialueet olivat kveeneille yhteiset, ja uskonto oli myöhemmin yhdistävä ja kieltä säilyttävä tekijä. Suomenkielistä opetusta oli jonkin verran, mutta omia kouluja ei kyllä vielä ollut. Tähän aikaan olivat vielä monet kaksi- tai kolmikielisiä. Kotiympäristössä puhuttiin suomea, norjaa käytettiin kalastuksen ja kaupankäynnin yhteydessä, ja saamelaisten kanssa oli myös

kanssakäymistä. Myös norjalaiset ja saamelaiset saattoivat osata kaikkia kolmea kieltä. Ajankohta oli vielä sen verran aikainen (1800-luvulla, etteivät monet kulttuuri-instituutiot muutenkaan olleet kehittyneet pitkälle.

Omaa lehteä, *Ruijan Suomen kielistä lehteä*, Vesisaarella oli myös yritetty toimittaa, mutta se täytyi lopettaa "monien asianhaarojen" takia, kuten lehden viimeisessä numerossa, "No. 25. Vesisaarella, Joulukuun 19.p. 1877", ilmoitetaan. Näitä monia syitä oli muun muassa, että lehden toimitus vastusti alkoholin vapaata myyntiä, jota taas enemmistö, joka istui kunnanhallituksessa, puolsi. Historioitsijat ovat *Ruijan Kaiun* (Nr.24-25, 16.12.97) mukaan pitäneet juuri tätä suurimpana syynä lehden lakkauttamiseen. Lehden toimituksen mielestä olisi Vesisaareen pitänyt perustaa alkoholiliike, jonka tulot olisivat tulleet takaisin yhteiskunnalle. Nyt yksityisillä kauppiailta, jotka olivat norjalaisia, oli oikeus myydä alkoholia, ja kaikki myyntitulot tulivat heille. Enemmistön, norjalaisten, painostuksesta joutui tärkeä vähemmistöä edustava kulttuuri-instituutio lakkauttamaan toimintansa. Ajankohta oli norjalaistamispolitiikan alkuaikaa.

Neljänneksi tulee akkulturaatiopolitiikka. Sen vallitessa enemmistö pakottaa yhteiskunnan eri instituutioiden välityksellä vähemmistön jäseniä omaksumaan enemmistön kieltä, normeja, asenteita ja tapoja. Vähemmistöön kuuluva yksilö joutuu toivotun ja tosiasiallisen identiteetin väliseen ristiriitaan: hän on haluton samaistumaan valtakulttuuriin, mutta yhtä vaikeata hänen on enää tunnustautua oman kielellisen vähemmistönsä jäseneksi. Tässä mihinkään kuulumattomuuden eli anomian tilassa eriasteiset ulkopuolisuuden tunteukset vahvistuvat. (Pynnönen 1995, 149-150.) Ennen toista maailmansotaa kveenien tilanteen voidaan ajatella olevan kuten edellä kerrottu. Kveeneillä ehkä oli ulkopuolisuuden tunne norjalaisessa kulttuurissa, mutta suomen kieli ja kulttuuri saattoivat tuntua vähitellen etäisiltä. Kveenit puhuivat vielä suomen kieltä keskenään, mutta monet olivat jo asuneet useamman sukupolven ajan Norjassa, ja heidän kulttuurinsa ja kielensä olivat kehittyneet omaan suuntaansa.

Viidentenä ja vähemmistölle tuhoisimpana vaiheena tulee

assimiloituminen: enemmistön luomat yhteiskunnan järjestelmät nakertavat vähemmistöjen tietoisuutta itsestään siinä määrin, että niiden jäsenet vaihtavat ryhmää. Omaksamalla enemmistön kielen ja kulttuurin he alkavat tuntea kuuluvansa siihen. Vähemmistö sulautuu enemmistöön. Edellytyksenä on, että toinen ryhmä, useimmiten enemmistö, hyväksyy sulautujat joukkoonsa. (ibid., 150.) Norjalaistamispolitiikan seurauksena kveenit olivat vähitellen halukkaita hyväksymään norjalaisen identiteetin, koska heidän oli jo ollut pakko vaihtaa kieli, joka on identiteetin näkyvin tunnus. Sodan jälkeen yhteiskunnan rakenne muuttui, ja kyläyhteisöt, jotka olivat olleet tyypillisiä kveenien asuinpaikkoja, hajosivat. Näytti siltä, että kveenit olivat assimiloituneet valtaväestön kanssa. Valtaväestön oli myös helppo hyväksyä kveenit joukkoonsa, koska esimerkiksi ulkonäöltään he eivät juuri eroa valtaväestöstä ja kielen he olivat jo omaksuneet. Osa kveeneistä onkin täysin sulautunut norjalaisiin, monet eivät enää halua tunnustaa edes kveenitaustaansa (Mellem, 4.11.1997). Sodanjälkeisinä aikoina viranomaiset olettivat, että kveenit olivat täysin assimiloituneet norjalaisten kanssa. Viranomaisten yllätykseksi kveenit alkoivat 1960-luvulla järjestäytyä, ja 1980-luvulla he alkoivat vaatia kansalliselle vähemmistölle kuuluvia oikeuksia.

Marja-Liisa Pynnönen toteaa, että yleensä siirtolaisten lehdistä löytyy enimmäkseen runoja, koska ne antavat kirjoittajalle mahdollisuuden ilmaista pettymyksiä ja toiveita pikaisina piirtoina toisin kuin pitkä proosa. (Pynnönen 1995, 157.) Kveenien omalla murteella tai suomen kielellä on kirjoitettu vain runoja ja novelleja. Pitkät proosatekstit on kirjoitettu enemmistön kielellä norjaksi.

4.3. Kulttuuri-identiteetti

Pirkko Sallinen-Gimpl toteaa karjalaisten identiteetistä kirjoittaessaan, että kulttuuri-identiteetin käsite on monikerroksinen ja osittain sitä voidaan rinnastaa etnisen ryhmän määrittämiseen. Kulttuuri-identiteetti on yhteenkuuluvuuden tunnetta, joka nojautuu jonkin väestöryhmän

kulttuuriperintöön. Se käsittää aineellisen ja henkisen kulttuurin piirteitä ja yhdistää tätä väestön osaa sisäisesti erottaen sen muista ryhmistä. Tekijät, joiden perusteella yksilö samaistuu ryhmäänsä, voivat olla rakenteellisia, objektiivisia, järkeen perustuvia, tai emotionaaliseen yhteenkuuluvuudentunteeseen perustuvia. (Sallinen-Gimpl 1989, 209-211.)

Marjo Kylmäsen mukaan identiteetin määrittelyyn liittyy usein joko pyrkimys rakentaa yhtenäisyyttä ja samanlaisuuksia - erojen korostamisen kustannuksella - tai kulttuuristen erojen korostamista negatiivisessa mielessä, kulttuurista rasismia. Kylmänen kysyy edelleen, voiko kansallisen identiteetin luoda ja määritellä ilman vastakkainasettelua, ilman toisten poissulkemista ja vihaamista. Vastaus on: ei voi, koska vastakkain asettelut ja dualistinen asettelu ovat keskeinen osa länsimaista kulttuuria. Jälkistrukturalistisessa keskustelussa on 1960-luvun lopulta lähtien kritisoitu oletusta identiteetin yhtenäisyydestä, ja on pohdittu, onko identiteettiä olemassa, ja pohdittu identiteetin hajoamista. Nykyiset kulttuurintutkijat puhuvat kuitenkin mieluummin identiteetin moninaisuudesta ja liikkuvuudesta. (Kylmänen 1994, 6-8.)

Kveenien oman kulttuurin ja oman identiteetin etsiminen on vielä kesken. Kveeneille on erittäin tärkeää korostaa, että heillä on oma kulttuuri, joka on erilainen kuin norjalainen ja suomalainen kulttuuri. Tämä oman kulttuurin ja identiteetin etsiminen voi tuntua vanhahtavalta nykyisessä postmodernissa yhteiskunnassa, mutta kulttuuri-identiteetin liikkuvuudesta ei voi puhua ennen kuin identiteetti on rakentunut vankalle pohjalle.

Laura Huttunen toteaa, että identiteettien moninaisuus ja pirstaleisuus on viime aikoina ollut yksi yhteiskuntatieteiden kiinnostuksen kohteita. Keskustelussa on usein viitattu siihen, kuinka ihmisten identiteettiä määrittävät ja toisaalta pirstovat monet tekijät kuten etnisyys, kulttuuri, luokka-asema, sukupuoli ja seksuaalinen suuntautuminen. Etnisyyttä tai kulttuuriakaan ei enää välttämättä ymmärretä muuttumattomaksi identiteetin elementiksi. (Huttunen 1994, 37.) Kveenien on ehkä vaikeaa löytää omaa identiteettiä juuri tämän moninaisuuden ja pirstaleisuuden tähden. Harvat kveenit ovat etnisyydeltään "puhtaita" kveenejä. Monilla on sukulaissuhteita sekä

norjalaisiin että saamelaisiin. Kielen katoamisen tähden on ehkä kveeniläinen identiteetti tuntunut vieraimmalta.

Euroopan etniset ryhmät ovat usein myös kielellisiä vähemmistöryhmiä, esimerkiksi baskit ja romanit. Kaikki ryhmän jäsenet eivät kuitenkaan välttämättä osaa puhua etnisen ryhmänsä kieltä. Jotta jotain ryhmää voidaan sanoa etniseksi, ryhmän pitää täyttää tiettyjä ehtoja. Tällaisia ehtoja ovat esimerkiksi oma luokittelu, sukujuuret, erityiset kulttuuripirteet, joista kieli on yksi, ja sosiaalinen organisaatio. Itse tehty luokittelu on etnisen ryhmän määrittelyssä keskeisin peruste. Oma luokittelu edellyttää vain halua kuulua johonkin ryhmään. Pirkko Sallinen-Gimplillä on esimerkki siirtokarjalaisten keskuudessa tehdystä tutkimuksesta. Hänen esimerkissään karjalaisperheeseen avioitunut miniä tai vävy on omaksunut siinä määrin karjalaisen identiteetin, että hän on karjalaisempi kuin "karjalaiset itse". (Sallinen-Gimpl 1989, 210.)

On myös yksilöitä, jotka eivät halua kuulua johonkin ryhmään, mutta joita muut voivat pitää ryhmän jäsenenä muiden perusteiden kuin oman luokittelun perusteella. Syitä, ettei halua samaistua jonkin ryhmän kanssa voi olla esimerkiksi itsehalveksunta. Voi ajatella, että sodan jälkeisinä aikoina, jolloin norjalainen enemmistö saattoi suhtautua epäluuloisesti kveeneihin, jotkut kveenit eivät halunneet tunnustaa omaa identiteettiään, vaikka ympäristö on ollut tietoinen yksilön kveenitaustasta. Tästä voi taas ottaa esimerkiksi, kuinka Yykeässä kveenien lukumäärä oli laskenut huomattavan paljon sodanaikana ja sen jälkeen. Kveenit asuivat kyllä edelleen Yykeässä, mutteivät ilmeisesti tunnustaneet omaa identiteettiään. Yksilön pitää siis arvostaa etnistä ryhmäänsä ja siihen kuulumista, että hän voisi siihen samaistua. Sukujuuret ovat hyvin tärkeä peruste, ja se erottaa etniset ryhmät uskonnollisista ryhmistä.

Lappilaisia ja kveenejä voi verrata toisiinsa. Heillä on jonkin verran yhdistäviä tekijöitä - molemmat ovat tulleet asuinsijoilleen muualta ja molemmilla voi olla vaikeuksia identiteetin löytämisessä. Veli-Pekka Lehtola toteaa, että identiteettiongelma oli keskeinen 1920- ja 1930-lukujen Lapille ja sen kirjailijoille. Lappilainen kulttuuri on kahden voimakkaan kulttuurin ja identiteetin välissä: suomalaisen ja saamelaisen.

Lappilainen kulttuuri oli välitilassa. Lappilaisuus ja lappilainen identiteetti olivat alkaneet muotoutua vasta vuosisataisen historian kuluessa. Se ei liittynyt niinkään sukujuuriin tai kansalliseen perintöön, vaan tietyllä tavalla yhtenäiseen kulttuuri- ja kokemustaustaan. Lappilainen ominaislaatu oli syntynyt vaivihkaa ennen kaikkea tietyn erilaisuuden kokemisesta. Oltiin maassa, johon tultiin ja jossa kuljettiin peläten, pakolaisina ja tungettelijoina. Lappilaiselle maailmalle oli ominaista sama polariteettinen jännitys, jota kanadalaisista puhuttaessa on nimitetty paranoidiksi skitsofreniaksi: kaksi kieltä, kaksi kulttuuria, itä-länsi - välimatka, luonto-kulttuuri -ristiriita. (Lehtola 1997, 21.)

Matti Savolainen puolestaan toteaa, että Suomessa sekä mustalais- että saamelaisvähemmistö ovat valkoisen ja lantalaisen valtakulttuurin puristuksessa (Savolainen 1995, 11). Kveenikulttuurista voidaan sanoa, että se ei ollut kahden niin kuin lappilainen vaan kolmen voimakkaan kulttuurin välissä: norjalaisen, saamelaisen ja suomalaisen. Norjalaiset halusivat norjalaistamistoimenpiteiden avulla kveenien omaksuvan heidän kulttuurinsa. Saamelaisilla ja kveeneillä oli luonnollista kanssakäymistä toistensa kanssa, joten monet kveenit omaksuivat osia saamelaiskulttuurista kuten esimerkiksi Pyssyjoella saamelaispukujen käytön. Saamelaiskulttuurin lisäksi monet ei-lappilaiset muuttajat joutuivat ottamaan kantaa alkuperäiseen peräpohjalaiseen kulttuuriin, jonka säilyttäjiä olivat vanhimmat muuttajat. Monet kveenit halusivat säilyttää myös suomalaiset perinteet. Ennen sotaa suomalaiset Ruijassa kävijät olivat huolestuneita siitä, että suomalainen kulttuuriperinne katoaa, ja he tavallaan painostivat kveenejä omalta taholtaan.

Luvussa kaksi totesin jo, että Ruijaan oli ainakin kaksi erillistä muuttovirtausta, vaikka Ruijaan yksittäisiä muuttajia on ollut aina 1500-luvulta lähtien. Ensimmäiset muuttajat olivat suurimmalta osalta Tornionlaaksosta. Toisen jakson muuttajat olivat myös muualta Pohjois-Suomesta, Savosta ja Pohjanmaalta. Kulttuurisia eroja kveeneillä on luonnollisesti ollut riippuen siitä, mistä päin Suomea he ovat tulleet. Kveeneillä oli kuitenkin jokseenkin yhteinen etninen tausta tai kansallinen perintö etnisen identiteetin perustana, vaikkakin kulttuurinen

identiteetti on kehittynyt oman suuntaansa sukupolvien ajan. Kveenikulttuurista voidaan todeta, että se on ollut enemmistön valtakulttuurin vaikutuksen alainen, mutta se on sen lisäksi jäänyt saamelaiskulttuurin varjoon, koska saamelaiskulttuuria alkuperäiskansan kulttuurina alettiin arvostaa ja vaalia ennenkuin kveenit olivat tiedostaneet oman kulttuurinsa arvon.

Sekä Laura Huttunen että Veli-Pekka Lehtola referoivat Stuart Hallin näkemystä identiteetin jatkuvasta muutosprosessista. Huttunen lainaa Stuart Hallin tutkimusta, joka käsittelee uutta karibialaista elokuvaa. Hall hahmottelee kaksi erilaista tapaa lähestyä kulttuurisen identiteetin käsitettä. Se voidaan ymmärtää "olemukseksi", joksikin valmiiksi, pysyväksi traditioksi, kollektiiviseksi "todelliseksi minuudeksi", joka saatetaan joskus kadottaa pinnallisempien, epäaidompien identiteettien alle, ja lopulta jälleen "löytää". Tältä pohjalta esimerkiksi uuden karibialaisen elokuvan voisi ajatella heijastavan tätä uudelleen löydettyä aitoa identiteettiä. Hall kuitenkin päätyy hahmottamaan identiteetin jatkuvaksi prosessiksi, jatkuvaksi tuottamiseksi, joka ei tapahdu kulttuurisen representaation ulkopuolella, vaan aina sen sisäpuolella, itse representaatiossa. Uusi elokuva ei siis "kuvaa" mitään valmista identiteettiä, vaan osaltaan rakentaa ja tuottaa sitä. Kulttuuriset identiteetit ovat Hallin mukaan yhtä lailla "joksikin tulemista" kuin "olemista" - ne ovat jatkuvaa liikettä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että kulttuurisen identifioitumisen prosessia voitaisiin ymmärtää ilman historiaa. Jokaisella ryhmällä on oma historiansa. Kuten kaikki muukin historia identiteetti on jatkuvan muutoksen alaisena. Siten yhdenkään etnisen tai kulttuurisen ryhmän identiteettiä ei voida kiinnittää mihinkään menneisyydestä löydettyyn "ikuisen ja "aidon" muottiin, vaikka menneisyyden tulkinnat ovatkin tärkeä osa tätä jatkuvaa tuottamisprosessia. Hall tähdentää myös, ettei identiteettien tuottaminen tapahdu tyhjiössä, vaan erilaiset valtasuhteet määrittävät tuottamisprosessia. (Huttunen 1994, 37-38 ja Lehtola 1997, 22-23.)

Kveenikirjailijoilla ei ole ollut selvää kveeni-identiteettiä - he ovat olleet osana pohjoisnorjalaista regionaalikirjallisuutta. Kveenikirjailijoiden kasvuympäristö on usein

ollut kolmen heimon kohtaamispaikoilla ("tre stammers møte".) He ovat ehkä lukeneet, mitä kveeneistä kirjoitetaan tai miten heidät kuvataan esimerkiksi norjalaisessa kaunokirjallisuudessa, mutta heillä ei ole ollut kveenikirjailijoita esikuvina. Kveeneillä oli kyllä kertomuksia, tarinoita, lauluja ja runoja sekä uskonollista kirjallisuutta, mutta heidän on luotava sanataiteen uutta identiteettiä, joka on toinen kuin pohjoisnorjalainen identiteetti. Idar Kristiansen halusi kuvata juuri tätä kveeni-identiteettiä, joka on kveenin oma käsitys sukujuuristaan eikä ulkopuolinen kuvaus.³¹

Kirjailijoista tehdyt luovuustutkimukset ovat enimmäkseen pohtineet taiteellisen toiminnan psykologiaa. On selvitetty, miten inspiraatio syntyy, hakee välineensä ja muuttuu kirjalliseksi muodoksi. Vähemmän on pohdittu sitä, miten kirjoittaminen kasvaa yhteisöstä. (Niemi, J. 1991, 38.) Vähemmistökirjallisuuden kannalta on mielenkiintoista tutkia, miten vähemmistön kielellinen, kulttuurinen ja yhteiskunnallis-sosiologinen asema ovat vaikuttaneet kirjallisuuden syntyyn. Edelleen Niemen mukaan klassiseksi jäänyt kirjallisuus on monesti syntynyt kriisien paineesta. Jokin yksilöä suurempi ristiriita tai marginaalitalanne laukaisee taideteoksen liikkeelle (ibid., 38).

Kveenikirjallisuuden kohdalla voi ajatella, että vuosikymmeniä jatkunut norjalaistamispolitiikka on vaikuttanut kveenien esteettisen tarpeen ilmaisemista myös kirjallisuuteena. Toisaalta voisi ehkä ajatella, että konflikti kveenien ja valtaenemmistön välillä ei ole ollut riittävän voimakas, koska kveenikirjallisuutta on niin vähän. Saamelaisilla oli Alattion voimallisuuden kiista, joka vaikutti voimakkaasti saamelaiskulttuurin ja oman identiteetin tunnustamiseen. Kveeneiltä taas puuttuu tämänkaltainen keskeinen ja kveenejä yhdistävä konflikti. Kveenikirjailijat ovat kirjoittaneet enemmistön kielellä. Useimmat kuvaavat jostakin näkökulmasta kveenien muuttoa Ruijaan. Heillä näyttää olevan tarve kuvata omaa alkuperäänsä ja omaa kulttuurista taustaansa. Sodan jäkeinen kehitys muutti rajusti yhteiskunnan rakennetta. Kveeneille tyypilliset kyläyhteisöt hajosivat. Samalla katosi myös osa siitä yhteenkuuluvaisuuden tunteesta, joka kveeneillä oli. Tämä ja kielen osittainen katoaminen ovat nähtävästi suurimpia kulttuurisia konflikteja.

³¹ Tulkitsen täten Kristiansenin Nordlysille antaman lausunnon. Ks. mm. tutkielman luku 3.3.2.

Juhani Niemi jakaa ympäristön vaikutuksen kolmeen luovaan tekijään. Ensimmäiseksi kirjailijat voivat luonnehtia ympäristöään *romanttisessa* valaistuksessa. Kasvun ja kypsymisen näyttämö on merkinnyt kirjailijalle idylliä, ihanteista valmistautumista kirjailijatyöhön. Sellaisena lähtömiljöönä kuvaavat mm. Runeberg, Topelius ja Eino Leino. Tai ympäristö voi olla ristiriidoilla ladattu mysteeriö, kuten Toivo Pekkanen ja Mika Waltari kuvaavat lapsuudenkokemuksiaan. (Niemi, J. 1991, 41.)

Toista miljöökäsitystä voisi määritellä *naturalistiseksi*. Ympäristön paine ilmenee tämän käsityksen mukaan etupäässä negatiivisena. Esimerkiksi Timo K. Mukan Erno Paasilinnan mukaan ei viihtynyt synnyinseudullaan, mutta ei pystynyt myöskään kirjoittamaan muualla. Kirjailijan näkökulmasta ympäristö saattaa muuttua jonkinlaiseksi mielenvankilaksi, josta henkiin jäämiseksi on karattava. (Niemi 1991, 41.)

Idar Kristiansen joutui kokemaan ympäristön paineen erittäin voimakkaana, joten hänen kohtalonsa muistuttaa jossain määrin Timo K. Mukan kohtaloa. Kristiansen oli kasvanut ahdasmielisessä lestadiolaisessa miljöössä Kaivuonossa ja palasi kuitenkin sinne elämänsä loppuvuosisiksi. Hän tunsikin ehkä ympäristönsä ahdistavaksi, mutta toisaalta hän myös rakasti sitä. Tämä tulee esimerkiksi esiin hänen runossaan *Herbor mitt folk*, joka on eräänlainen kotiseudun ylistyslaulu. Hans Kristian Eriksen on kirjoittanut Kristiansenin muistokirjoituksessa:

I voksen alder kom han borte fra heimbygda og utenom landsdelen. Han hadde mange vanskelige år, og med sin måte å leve på og omgås folk på, satte han nok mange av sine venner på en hard prøve. Han vendte tilbake til Kåfjord, og levde det siste av sitt liv i den bygda han var så glad i - *tross alt*. (Eriksen 1985, 4)

Myöskin Idar Kristiansenin ja Timo K. Mukan saamaa kritikkiä voi verrata toisiinsa. Arvostelijat kohtelivat molempia jokseenkin epäoikeudenmukaisesti. Mukan teoksia oli lähinnä helsinkiläisten arvostelijoiden vaikea ymmärtää. Pohjoisnorjalaiset kriitikot arvostelivat taas Kristiansenin teoksia huomattavasti ankarammin kuin etelänorjalaiset, jotka löysivät teoksista jonkinlaista pohjoista eksotiikkaa.

Kristiansen halusi kuitenkin kuvata oman heimonsa historian mahdollisimman realistisesti. Näyttää siltä, että eivät pohjoisen enempää kuin etelänkään kriitikot ymmärtäneet kirjailijan sanomaa. Idar Kristiansenia on syytetty kveeniheroismin ylläpitämisestä; että hän olisi siis kuvannut kveenit jonkinlaisessa romanttisessa valaistuksessa.

Kolmanneksi on positiivisen ja negatiivisen miljöön vaihtoehtona neutraalisuhde. Modernin ilmaisuuden tavoitteesiin on perinteisesti kuulunut irrottautuminen ajan ja paikan rajoituksista. Miljööseen voi asennoitua kuten materiaaliin. Siten taiteilijan välitön ympäristö ei ole enempää este kuin tukipuukaan. Kirjailija käyttää ympäristönsä piirteitä taiteellisesti sommiteltujen lakien mukaisesti. (Niemi 1991, 42.) Hans Kristian Eriksenin kveenikuvaukset ovat ehkä juuri tätä neutraalia lajia.

Miljöön ohella Niemi pohtii *kulttuuripiirien* merkitystä taiteelliselle työlle. Onko kirjailijan mahdollisen lukijakunnan koolla vaikutusta luomisen sisältöön? (Niemi 1991, 42.) Kveenikirjoittaja, joka julkaisee novellin esim. Ruijan Sanomissa suomeksi (kveenin kielellä), ei voi odottaa kovin suurta lukijakuntaa. Kveenikirjailija, joka saa jukaistuksi teoksensa norjan kielellä suurten kustannusliikkeiden kautta, tietää saavansa huomattavasti suuremman lukijakunan.

Kveenikirjallisuuden kehittymisen kannalta olisi erittäin tärkeää, että kveenikirjailijoilla olisi omia kirjallisia ryhmittymiä, jonka jäsenet voisivat tukea toisiaan ja jotka muodostaisivat eräänlaisen kulttuuripiirin, joka kyllä olisi aika pieni. Kuten Niemi toteaa, ei suuri välttämättä ole kaunista kulttuuriestetiikkaa. Vähemmistöt ovat maailmankirjallisuuden historian sivuilla näkyneet ulkonaista painoarvoa suurempina. (Niemi 1991, 42.) Moni Nobel-palkinnon saaja on emigranttikirjailija tai vähemmistön edustaja. Suomessa on ruotsinkielinen vähemmistökirjallisuus voimakkaasti edustettuna, mutta sillä on ollut aivan erillaiset elämisen mahdollisuudet kuin kveenikirjallisuudella Norjassa.

5. KVEENIKIRJALLISUUDEN LAJEJA JA AIHEITA

Vaikka olenkin tutkielmassani keskittynyt toisen maailmansodan jälkeiseen kirjallisuuteen, haluan tässä luvussa esitellä erilaisia kirjallisuuden lajeja, joissa kveeni-identiteetti voi tulla esille.

Suullinen kansanperinne on olennainen osa kveenikirjallisuutta. Lassi Saressalo käsittelee kveenitutkimuksessaan joitakin etnisen folkloren lajeja, joissa perinteessä esiintyvä etnosentrisyys ja stereotypittäminen pääsevät näkyviin. Näistä hän mainitsee muun muassa syntykertomukset. Kveenitutkimuksen yhteydessä syntykertomuksiin voidaan sijoittaa joukko "ensimmäisen asukkaan" historiallisia kuvauksia, sukutarinat ja "omien" merkitys alueen kulttuuriselle kehitykselle. Nämä ovat tietynlaisia paikallisia etnisiä kveenimyyttejä. (Saressalo 1996, 73.) Saressalon mukaan on kveeni yhteisöihin syntynyt myyttiä kertomuksia "ensimmäisistä" tai muista merkittävistä kveenien edustajista. Kveeniväestö halusi sukutietoisuudellaan osoittaa juuri itselleen ominaisen erilaisuutensa suhteessa saamelaiseen ja norjalaiseen väestöön (Saressalo 1996, 333). Suullisen perinteen lisäksi kansan- ja paikalliskuvauksissa, joita monet kveenikirjailijat ovat julkaisseet, tulee esiin kveenimyyttejä. Kveenikirjailijat kuvaavat kveenejä esimerkiksi ahkerina työntekijöinä. Monet ovat kirjoittaneet puolifiktiivisiä paikalliskuvauksia. Tämä on usein tyypillistä nuorelle kirjoituskulttuurille, jonka kirjallisuusinstituutio ei vielä ole kehittänyt. Suomessa esimerkiksi 1860-70-luvuilla Pietari Päivärinta kirjoitti tämän tyyppisiä kertomuksia.

"Ensimmäisen asukkaan" tarinan *Pyssyjoen ensimmäiset asukkaat* on Olav Beddari ottanut mukaan kirjaseen *Niin saapi sanoa*. Tarinan, joka on kirjoitettu Pyssyjoen murteella, on alunperin kertonut Johan Abraham Hansen Johan Beronkalle. Kertomuksen mukaan Juntti

tuli Pyssyjoelle Peltovuomasta Suomesta vaimon ja suuren lapsijoukon kanssa. Lapset ovat menneet naimisiin sekä saamelaisten että kveenien kanssa. Tarinan kertomisen aikoihin oli Pyssyjoella viitisenkymmentä taloa, joissa lähes kaikissa asui Juntin perillisiä. (Beddari 1987, 36.)

1700-luvulta on peräisin tarina pahasta amtmannista ja Kveeni Knut Olsenista (Knut Kveeni tai Nilla). Tarinan mukaan Knut Kveeni lähtee kuninkaalta oikeutta hakemaan Kööpenhaminaan. Kuningas uskoi Knut Kveenin kertomuksen amtmannin tekemistä vääryyksistä, ja amtmannin täytyi lähteä Alattiosta. Saressalon mukaan tarina elää edelleenkin suullisena perinteenä ja on muuntumassa defensiivisen folkloren etnomyytiksi. (Saressalo 1996, 119-120.) Kirjoitettuna tämä tarina on löydettävissä eri lähteissä eri pituisena ja päähenkilön nimi vaihtelee. Hans Kristian Eriksenillä tarina on mukana *Vandrere i grenselandissa*, jossa tarinan pituus on 25 sivua ja päähenkilön nimi Knut Olsson. Tarina on sivunmittaisena mukana myös *Ei hiva tøttassa*, jossa lähteeksi ilmoitetaan *Finske fortællinger fra Kvænangen og Nordreisa ved Just Qvigstad*. Päähenkilön nimi on Nilla. Tarina perustuu todellisiin tapahtumiin. Amtmannin nimi oli Kjeldsen ja hän oli Finmarkun maaherrana 1739-1750. Kjeldsen pyrki ilmeisesti omalla liiketoiminnallaan vahingoittamaan kveenien etuja. Kysymys oli lähinnä metsänkätöoikeuksista. (Saressalo 1996, 120-121.)

Nilla Kveeni oli kertomuksen mukaan sankari, mutta on myös kertomuksia antisankareista. Håvard Dahl Bratrein on kertonut tarinan *Historien om en kven* (suom. *Erään kveenin tarina*), joka on ilmestynyt muun muassa *Ei hiva tøttassa* sekä norjaksi että Marjatta Normannin suomennoksena (s. 60-74). Tarina ei ole varsinainen suullinen kansantarina, koska Bratrein on konstruoinut sen eri lähteiden perusteella. Bratrein kuvaa kveenisiirtolaisten ja paikkakuntalaisten kohtaamista Yykeässä 1700-luvulla. Kohteena ei suinkaan ole tavanomainen kveeni, koska heistä ei yleensä ole juuri lähdetietoja. Useimmat sopeutuivat kaikessa hiljaisuudessa vuonosamelaisten elinympäristöön. He saattoivat avioitua saamelaisten kanssa, ahkeroivat, raivasivat maata ja maksoivat veronsa. Mikkel Kveenistä eli Pellikan Mikosta on poikkeuksellisen paljon lähdetietoja, koska hän oli epätavallisen toimelias eikä suinkaan

sopeutunut ympäristöönsä. Pellikan Mikko tuli vuonna 1717 Yykeään Tornion läheltä. Yykeässä hän harjoitti maanviljelyä, kaupankäyntiä ja kalastusta. Hän joutui riitoihin kaikkien kanssa. Bratrein arvelee, että jotkut riidoista johtuivat Mikon henkilökohtaisista ominaisuuksista. Hän oli selvästi jäykkäluonteinen, omapäinen ja kostonhimoinen - hän osoitti toteen ne myytit, joita on luotu kveeneistä. Hän oli käräjillä ainakin yhdeksän kertaa erilaisista oikeudenloukkauksista: kunnianloukkauksesta, tuhopoltosta, metsäpalosta, varkaudesta jne. Mahdollinen selitys riitaisuuksiin on kamppailu resursseista vuonon perukoilla. (s. 71.) Mikon oli vaikea sopeutua yhteiskunnan vaatimuksiin, mutta paikallisyhteisössä hän oli kuitenkin tärkeä henkilö - Isovuonoa jopa kutsuttiin kauan Pellikanvuonoksi Pellikan Mikon mukaan.

Syntykertomuksiin voidaan laskea kuuluvan monien kveenikirjailijoiden tallentamat kertomukset. Hans Kristian Eriksenin puolidokumentaarisessa teoksessa *Vandrere i grenseland* on runsaasti kertomuksia kveenien muutosta Ruijaan ja heidän oloistaan nykyisillä asuinsijoilla. Kertomukset pohjautuvat usein muisteluihin siihen, mitä esimerkiksi vanhemmat ja isovanhemmat ovat kertoneet omasta vaelluksestaan Ruijaan. Saressalon mukaan Eriksenin teoksen kveenikuva on tarkoituksellisesti idealisoiva, osittain heroisoiva. Kertomukset ovat varsin selvästi ja tarkoituksellisesti kveenimyyttejä. Teos ilmestyi ajankohtana (vuonna 1973), jolloin viranomaiset luulivat kveeniväestöryhmän periaatteessa jo hävinneen. (Saressalo 1996, 318.) Eriksenin fiktiivinen nuorisoromaani *Flukten til havet* kuvaa myös Ruijaan muuttoa.

Reidun Mellem on tallentanut runsaasti sukutarinoita ja "omien" merkitystä paikalliselle kehitykselle - Saressalon mukaan paikallisia etnisiä kveenimyyttejä. Mellemin puolifiktiiviset kertomukset saattavat esimerkiksi olla lapsuudenmuistoja, joissa työnteke ja kyläyhteisö usein ovat keskeisiä teemoja. Tästä esimerkki on vaikkapa *Haustarbeid* (1984), joka on julkaistu *Menneske og miljø i Nord-Troms*. Artikkelissa on kuvattu kaikkia töitä, mitä pientilalla Mellemin kodissa on tehty syksyllä. Hänen runojensa ja novelliensa teemoina ovat usein luonto, työ, kyläyhteisö ja uskonto. Monissa teksteissä tulee esiin nais- ja

kveenivähemmistön näkökulma. Siisteys ja ahkeruus ovat keskeisiä teemoja hänen kertoessaan tätinsä kohtalosta novellissa *Ho Kvæn-Berret*. (*Ei hiva tøtta* 1994, 76-78). Hän on julkaissut kaksi muutakin novellia antologiassa. *Rikdomen fra havet* (*Ei hiva tøtta* 1994, 166-169) kuvaa yksinelävän, työteliään naisen kohtaloa jossakin Ruijan vuonon rannalla. *Søndags-forsamling* (suom. *Seurat.*) (*Ei hiva tøtta* 1994, 175-179) kuvaa lestadiolaisia seuroja lasten perspektiivistä ja kuinka lapset kokevat aikuisten lestadiolaisen liikutuksen.

Kuten jo aikaisemmin olen todennut, kveenikirjailijat ovat hakeneet aiheensa maaseudulta. Heidän kirjallinen tuotantonsa on ollut lähinnä maaseuturealismia. Realismin tavoitteena on samuuden osoittaminen, kun taas modernismi korostaa yksilöllisyyttä ja erilaisuutta. Kveenien omalla kielellä on kirjoitettu vain novelleja ja runoja, kun taas romaani on enemmistön normi. Voiko sitten modernia kveenikirjallisuutta syntyä?

Modernissa kirjallisuudessa kuvataan ihmisen yksilöllistymistä, joka voi johtua esimerkiksi jostakin uudesta tilanteesta. Lehtolan mukaan modernisaatiossa on kyse yhteiskunnallisen toiminnan "annettujen" arvojen ja yksilön omien ristiriitaisten kokemusten välisestä suhteesta. Vanhan yhteisön arvojen ja kokemustiedon menettäessä pätevyytensä yksilön on pakko orientoitua maailmassa, joka on kaiken aikaa liikkeellä. (Lehtola 1997, 23.)

Pertti Karkama toteaa, että moderni sanataideteos on puheenvuoro yhteiskunnallisessa ja kulttuurisessa dialogissa, mutta se on myös mukana muodostamassa kuvaa modernista ihmisestä. Se hahmottelee uutta identiteettiä ihmiselle, joka on joutunut irralleen tutusta agraarisesta yhteisöstä. Agraarisen yhteisön sosiaaliset suhteet olivat luontoperäisiä ja pohjautuivat työhön ja sukulaissuhteisiin. Ihmisten elämää sääтели ajallisesti luonnon kiertokulku, ja se sai historiallista ulottuvuutta perimätiedosta ja uskonnollisesta maailmankuvasta. (Karkama 1994, 15.)

Kveenien maailmankuva on muodostunut juuri edellä kuvatussa agraarisessa yhteisössä. Tämä on heijastunut tähänastisessa kveenikirjallisuudessa. Edelleen Karkama toteaa, että on muistettava, että

ihmisyksilö on sekä yhteisöllinen että yksilöllinen, sekä johonkin samaistuva että siitä eroava olento. Modernin ihmisen identiteetti on samuuden ja eron jatkuvaa kamppailua, ja subjekti syntyy siitä, miten yksilö tämän suhteen elämässään ratkaisee. (Karkama 1994, 19-20.)

Kveenien tilanteesta nykyisin voisi ehkä kärjistetysti sanoa, että se on vielä samuuden etsimistä. Kveenikulttuuri, jonka monet luulivat jo kuolleen, on aktiivisten kveenien ansiosta heräämässä uudelleen eloon. Tämä kulttuuri-identiteetti näyttää kuitenkin pohjautuvan suurelta osalta vanhan etsimiseen ja tallentamiseen. Vanhaa kveenikulttuuria tallennetaan myös kirjallisissa muodoissa - vanhoja lauluja kerätään, haastatellaan vanhoja ihmisiä ja tallennetaan heidän muistelujaan jne. Kolme kveenikirjailijaa, jotka kaikki kirjoittavat norjaksi, Idar Kristiansen, Hans Kristian Eriksen ja Bente Pedersen, kirjoittavat kaikki kveenien tulosta Ruijaan. Kveenien "syntyhistorian" lisäksi näyttää kirjallisuuden aiheina olevan työnteon kuvaus, luonto ja uskonto, kuten esimerkiksi Reidun Mellemin runoissa ja novelleissa.

Modernia kveenikirjallisuutta on vähän, mutta kyllä sitä on, vaikkei modernia kveeniaiheista romaania vielä ole ilmestynytäkään. Monet Bente Pedersenin ja Reidun Mellemin runoista ja novelleista voidaan laskea modernismiin kuuluviksi, vaikka toisaalta Mellemin novellit ovat usein vanhan tallettamista ja maaseuturealismia. Reidun Mellemin ja Bente Pedersenin ovat julkaisseet runoja aikakausjulkaisuissa, ja molempien runoja runoja on myös *Ei hiva tättassa*. Bente Pedersenin runot ovat usein lyhyitä, lähinnä aforismin tyyppisiä. Kveeni-identiteetti ja naisnäkökulma tulevat runoissa selvästi esille kuten esimerkiksi *Tekster (Ei hiva tätta, 47)*. Otan tähän esimerkin Pedersenin runosta *Dikt*, jossa käy ilmi, miten enemmistö suhtautuu heihin, jotka puhuvat norjaa murtaen "kvensk", vaikka toisaalta suhtaudutaan ihaillen amerikkalaisnorjalaiseen puheeseen. Runo on julkaistu vuosikirjassa *Menneske og miljø i Nord -Troms* (1992, 18):

Sjarmerans
med en onkel
dryppanes republikansk fra
over there

knotanes på gammelmålet
you know

verre
med ei bestemor
med mjukt tonefall
så lett å flire
når y-an hennes blir u-a
når p-en blir b
og t-en d
når k blir g
komisk blir det

vi er så stolte
over han onkel
som fortsatt snakker
så bra norsk

ho bestemor smiler
i kråa ved ovnen

Esimerkkinä modernistisesta kveenitekstistä voi olla
Randi Irene Losoan novelli *Ærfugl-eggene* (suom. *Haahkanmunat*), joka
kuvaa yksilön sopeutumista sodan jälkeiseen muuttuvaan yhteiskuntaan.
Novelli on julkaistu antologiassa *Ei hiva totta*. Novellissa kuvataan
kolmen sukupolven kesäisiä tuokioita jossakin Varenkinvuonon seuduilla
1950-luvulla. Novellin kertojana on alle kouluikäinen tyttö, jolla on
parinkymmenen vuoden ikäisiä tätejä. Isoisä on suomenkielinen ja isoäiti
saamenkielinen, ja kotona on ilmeisesti käytetty aikaisemmin kolmea
kieltä. Nuorin tädeistä ja kertoja eivät osaa puhua suomea, saamea he
puhuvat isovanhempien kanssa ja norjaa keskenään. Täti haluaa muuttaa
Osloon, jossa hänen vanhempi sisarensa jo asuu. "Oslossa ei puhuta
saamea. Eikä suomea. Siksi hän halusi Osloon." (Losoa 1994, 153.)
Vanhemman sisaren pukeutuminen ja kaupunkilaisilta omaksutut tavat
herättävät nuoremmissa ihastusta ja vanhemmissa paheksumista.
Nuoremman sukupolven on löydettävä oma identiteettinsä muuttuvassa
maailmassa. Heidän on toisaalta samaistuttava uuteen
kaupunkiympäristöön ja toisaalta kaikki pysyy ennallaan heidän
kotiseudullaan, jossa uudet tavat herättävät paheksumista. Novellissa tulee

esille, kuinka nuoret halusivat sulautua enemmistöön ja kieltää oman kveeniläisen tai saamelaisen identiteettinsä.

Bente Pedersenin novelli *Ut av skjørtefolden*, joka on julkaistu vuosikirjassa *Menneske og miljø i Nord-Troms* (1991), edustaa myös modernia kveenikirjallisuutta. Novelli kertoo nuoresta tytöstä, Maritista, joka ei koulun päättymisen jälkeen tiedä, mitä hän oikein tekisi - lähtisikö opiskelemaan vai jäisikö kotipaikkakunnalle, jolla työnsaanti oli epävarmaa. Hän on ollut vuoden töissä hotellissa, mutta työ on kausiluontoista eikä muutenkaan houkuttelevaa. Hän ajattelee omia esiäitejään. Isoäidin isänäiti tuli miehensä ja lastensa kanssa Suomesta. Ehkä he olivat nähneet nälkää siellä - Marit ei sitä tiedä. He raivasivat maata vuonon rantaan. Heillä oli neljätoista lasta, joista viisi varttui aikuiseksi. Elämä tuskin oli helppoa, mutta valokuvassa, joka on otettu esiäidistä, hänen olemuksestaan säteilee Maritin mielestä rauhaa ja hänellä on kädessään virsikirja - hän oli ilmeisesti lestadiolainen. Isoäidin äiti oli saamelainen, mikä ei oikein ollut anopin mieleen. Äidinäiti oli syntynyt ensimmäisen maailmansodan aikana ja oli aikuinen toisen sodan aikana. Hänen miehensä täytyi paeta Ruotsiin. Sodan jälkeen syntyi heidän ainut lapsensa, Maritin äiti. Isoisä oli kadonnut merellä, ja isoäiti oli yksin viljellyt maata, kalastanut, ommellut ja kutonut ihmisille. Maritin äiti kuuluu ikänsä puolesta 1960-luvun radikaaliin sukupolveen, mutta Maritin mielestä äiti on hyvin kaukana sekä opiskelijavallankumouksesta että hipeistä. Maritin äiti oli mennyt naimisiin 19-vuotiaana, saanut neljä lasta ja oli yötyössä vanhainkodissa. Äidin mielestä Maritin täytyisi hankkia koulutus ja ammatti eikä jäädä kotiseudulle. Marit huomaa, että esiäidit ovat olleet vahvoja naisia, jotka ovat selviytyneet vaikeissa oloissa. Hän päättää, ettei hän ole huonompi kuin he - hänen täytyy itsenäistyä.

Novellissa kuvataan monille nuorille yleistä ongelmaa, mitä tehdä koulun päätyttyä ja pitäisikö irtaantua kotiseudulta. Novellissa on myös vahva naisnäkökulma, jota Bente Pedersen usein haluaa tuoda esille. Sen lisäksi, että lasken Pedersenin kveenikirjailijaksi, novelli edustaa kveenikirjallisuutta, koska päähenkilön esivanhemmat olivat kveenejä. Päähenkilöllä ei näytä olevan enään mitään tekemistä kveenikulttuurin kanssa, mutta hän on tietoinen taustastaan ja tuntuu kunnioittavan

vahvoja kveeniesiäitejään.

Losoan ja Pedersenin novellien tapahtumat on sijoitettu eri vuosikymmenille. Losoan novellin tapahtumat ovat nähtävästi 1950-luvulla. Siinä nuoret eivät halua tunnustaa kveeni-identiteettiä - he haluavat mieluummin samaistua oslolaisiin nuoriin ja puhua heidän kieltään. Pedersenin novellin ajankohta on 1980- tai 1990-luku. Päähenkilö tuntuu arvostavan kveenitaustansa, ja tuntee, että hänen täytyy olla yhtä sisukas kuin esiäidit, vaikkei hänellä ole varsinaista kveeni-identiteettiä.

6. LOPUKSI

Tutkimukseni tarkoituksena on ollut kartoittaa kveenikirjallisuuden asemaa norjalaisessa kirjallisuusinstituutiossa. Lisäksi olen tarkastellut miten kveeni-identiteetti tulee esiin kveenien kirjoittamassa kirjallisuudessa. Olen kirjoittanut suhteellisen paljon kveenien historiasta, norjalaistamispolitiikasta ja kulttuurista, koska kveenikirjallisuuden nykyinen asema norjalaisessa kirjallisuusinstituutissa määräytyy paljon näiden seikkojen pohjalta. Kveenien historiasta löytyy myös syitä, miksi kveenikirjallisuutta on vähän.

Vallan keskus on suhteessa kveeniyhteisöihin siirtynyt eri aikoina. Samoin valtaenemmistön suhtautuminen vähemmistöön on vaihdellut historian kulun mukaan. Ensin kveenit hyväksyttiin, koska oli tärkeää asuttaa pohjoiset alueet. Vähitellen enemmistö kansallisuusaatteen herättämänä alkoi epäillä, kenen puolella kveenien lojaalisuus oli. Norjalaistamispolitiikan tähden kveenien oli täytynyt vaihtaa kieli. Toisen maailmansodan jälkeen näytti siltä, että kveenit olivat täysin assimiloituneet valtaenemmistöön. Niinpä Norjan viranomaisille oli yllätys, kun kveenit 1960-luvulla alkoivat järjestyä ja vaatia vähemmistölle kuuluvia oikeuksia kuten suomen kielen opetusta.

Vuonna 1987 perustettiin Norske Kveners Forbund eli Ruijan Kveeniliitto, ja vähemmistökysymys nousi entistä selvemmin esille. Ruijan Kveeniliitto tekee tärkeää työtä julkaistessaan myös kirjallisuutta, mutta sen täytyy hakea erikseen tukea jokaiseen projektiin. Toisaalta Kveeniliitto on vähemmistöpoliittinen järjestö, jonka tehtäviin ei julkaisutyö varsinaisesti kuulu. Ruijan Kveeniliiton tärkeimpiä tehtäviä on saada viranomaiset ymmärtämään kveenien tilanne ja parantaa

kveenien asema norjalaisessa yhteiskunnassa. Kveenien täytyy ylläpitää dialektista suhdetta valtaenemmistöön saadakseen äänensä kuuluviin. Näyttää siltä, että Kveeniliitto on ahkeralla tiedotustyöllään onnistunut saamaan dialogia aikaan ainakin kveenin/suomen kielen kouluopetuksen aloittamisesta.

Vaikka kveenikulttuuri ei eroa norjalaisesta niin paljon kuin saamelainen, poikkeavat kuitenkin kveenien kieli, asuinympäristö, rakennustavat ja perinteet, kuten esimerkiksi ruoka- ja musiikkiperinne, norjalaisista. Sukupolvien ajan heidän tapansa ovat kehittyneet omaan suuntaan, joka ei ole norjalainen eikä suomalainen vaan kveeniläinen. Sekä norjalaiset että saamelaiset vetoavat usein siihen, että kveeneillä on Suomen kansallisvaltio ja sen tuki ja tausta takanaan, joten he eivät tarvitse erikoistoimenpiteitä säilyttääkseen ja kehittääkseen kulttuuriaan. Kveenit itse ovat sanoneet, että he ovat vieraita suomalaisessa kulttuurissa, koska he sukupolvien ajan ovat asuneet Norjassa ja ovat Norjan kansalaisia.

Norjan valtio tukee kulttuurielämää enemmän kuin monet muut länsimaat. Norjan kirjallisuuden ostotukea vastaavaa järjestelmää ei ole missään muussa maassa. 1960-luvun puolessa välissä alkoivat regionaaliset kulttuuri-instituutiot kehittyä. Vähitellen tuli tarve perustaa omia kirjallisia yhdistyksiä. Kesällä 1972 perustettiin Nordnorsk Forfatterlag. Yhdistys on julkaissut useita antologeja. Sillä oli oma lehti *Frostrosen*, joka kuitenkin täytyi lopettaa, mutta eräs lehden toimittajista, Hans Kristian Eriksen, perusti vuonna 1978 *Nordnorsk magasinin*, jonka päätoimittaja hän on ollut siitä lähtien. Lehti on ollut tärkeä alueellinen kirjallisuus- ja kulttuurilehti, jossa myös kveenikulttuuri ja -kirjallisuus on olleet hyvin edustettuina. Vaikka Norjassa regionaaliset kulttuuri-instituutiot ovat päässeet kehittymään hyvin, ovat vähemmistöt usein jääneet kehityksen ulkopuolelle. Poikkeuksen muodostavat kuitenkin saamelaiset kulttuuri-instituutiot, jotka ovat kyllä saaneet niille kuuluvaa taloudellista tukea.

Toistaiseksi ei ole ilmestynyt ainuttakaan kveenien kirjoittamaa romaania suomen kielellä tai kveenien murteilla. Kveenit ovat kirjoittaneet omalla kielellään kertomuksia, novelleja ja runoja, joita

on julkaistu lehdissä ja Olav Beddarin toimittamassa vihkosessa *Niin saapi sanoa*. Reidun Mellemin toimittamassa kveenitekstien antologiassa *Ei hiva totta* tekstit on kirjoitettu suurimmaksi osaksi norjaksi ja suomennettu antologiaa varten.

Kveenikirjailijat ovat kirjoittaneet enemmistön kielellä, norjaksi. Kveenikirjailijoiksi olen laskenut ne kirjailijat, jotka ovat lähtöisin kveeniyhteisöstä ja käyttäneet kirjallisuudessa kveeniaiheita. Tärkein määritelmä on kuitenkin, että he itse ovat tunnustaneet oman kveeni-identiteettinsä. Tällaisia kirjailijoita ovat Hans Kristian Eriksen, Idar Kristiansen, Reidun Mellem ja Bente Pedersen. Kveeni-identiteetti voi olla vain osa kokonaisuutta. Esimerkiksi Hans Kristian Eriksen on pohjoisnorjalainen kulttuurihenkilö, joka tuntee koko Pohjoiskalotin "omakseen".

Suullinen perinne on kveenikulttuurille tyypillinen piirre. Vähemmistökirjallisuuksien varhaisimmat tuotteet ovat olleet voimakkaasti elämäkerrallisia - muisteluksia, katoavan kulttuurin, tapojen jne. tallentamista jälkipolville ennen kuin ne häviävät ja sulautuvat valtakulttuuriin. Tämä on kulttuurisen vastamuistin ylläpitämistä ja vahvistamista, eräänlaista arkistotyötä, joka on yksi tärkeä puolustautumiskeino oman kulttuuri-identiteetin säilyttämiseksi. Tällöin kysymykseksi saattaa nousta, onko näitä teoksia luettava taideteoksina vai antropologisina tai sosiologisina dokumentteina. Esimerkiksi käy hyvin Idar Kristiansenin *Kornet og fiskene*, josta keskusteltiin kauan, tuliseko se lukea realistisena dokumenttina kveenien muutosta Ruijaan ja heidän sopeutumisestaan sinne vai fiktiivisenä, realistisena sanataideteoksena.

Koska valtakulttuuri yleensä sulkee vähemmistökulttuurit ja alakulttuurit ulkopuolelleen, nämä ovat usein kehittäneet omia kulttuurin harjoittamisen muotoja, jotka säilyttävät kulttuurin ominaispiirteitä ja kunnioittavat sen sisältöä. Ruijan kveenien keskuudessa esimerkkinä voi olla lestadiolaisuus, jolla on ollut suuri merkitys perinteisen elämäntyylin kantajana kveenikulttuurin säilyttämisessä. Norjalaistamispolitiikan vaikutuksesta suomen kielen käyttö kouluissa ja kirkoissa oli hävinnyt. Harvoja käyttöyhteyksiä, jossa kieli oli säilynyt, olivat lestadiolaiset seurakunnat. Saarnamiehet tulivat usein

Tornionlaaksosta, ja heidän saarnakielensä oli suomi. Suomenkielestä oli tullut lestadiolaisessa herätysliikkeessä eräänlainen *lingua sacra*, pyhä kieli. Tällä vuosisadalla saarnoja alettiin tulkata myös norjaksi. Lestadiolainen liike oli vähemmistöidentiteettiä tukeva tekijä, joka yhdisti saamelaisia ja kveenejä, jotka elivät valtayhteiskunnan paineen alla. Lestadiolaisuus oli myös tavallaan passiivisen vastarinnan muoto. Viranomaisethan olivat kieltäneet kirkoissa suomen kielen käytön, mutta heillä ei ollut mitään mahdollisuuksia kieltää suomen kielen käyttöä kotiseuroissa. Saressalon mukaan seuroihin osallistui nimen oman kielen ja yhteenkuuluvaisuuden takia myös sellaisia kveenejä, jotka eivät olleet aktiivisia seurakuntalaisia.

Vähemmistökirjallisuuden kannalta voi tarkastella, miten vähemmistön kielellinen, kulttuurinen ja yhteiskunnallissosiologinen asema ovat vaikuttaneet kirjallisuuden syntyyn. Jokin suuri ristiriita tai marginaalitilanne on usein vaikuttanut taideteoksen luomiseen. Kveenikirjallisuuden kohdalla voi ajatella, että vuosikymmeniä jatkunut norjalaistamispolitiikka on johtanut kveenien esteettisen tarpeen ilmaisemiseen myös kirjallisuutena. Lestadiolaisuus oli kveenien uskonto, joka on ehkä edistänyt toisaalta kirjallisuuden syntyä kieltä säilyttämällä, mutta on myös voinut ehkäistä sitä ahdasmielisyytensä vuoksi. Tämän tutkielman puitteissa en yritä vetää tämän enempää johtopäätöksiä lestadiolaisuuden vaikutuksesta kirjallisuuteen. Uskallan kuitenkin olettaa, että ehkä Idar Kristiansenin luomishalu sai alkunsa norjalaistamispolitiikan ja ahdasmielisen lestadiolaisympäristön paineesta. Toisaalta kveeneiltä on puuttunut heitä yhdistävä suuri konflikti, joka saamelaisilla oli Alattion voimalaitoksen rakentamiskiistan yhteydessä ja joka vaikutti stimuloivasti saamelaiskulttuuriin ja omaan identiteettiin.

Tutkielmassani olen keskittynyt toisen maailmasodan jälkeiseen kirjallisuuteen, mutta koska suullinen perinne on tärkeä osa kveenikirjallisuutta, olen ottanut joitakin esimerkkejä myös siitä. Suullisissa kertomuksissa tulee esille paikallisia kveenimyyttejä, joissa kuvataan "ensimmäistä" kveeniasukasta, sukutarinoita ja "omien" merkitystä alueen kulttuuriselle kehitykselle.

Kveenikulttuuri, jonka monet luulivat jo kuolleen, on

aktiivisten kveenien ansiosta heräämässä uudelleen eloon. Tämä kulttuuri-identiteetti näyttää tässä vaiheessa pohjautuvan suurelta osin vanhan etsimiseen ja tallentamiseen. Vanhaa kveenikulttuuria tallennetaan myös kirjallisessa muodossa; vanhoja lauluja kerätään, vanhoja ihmisiä haastatellaan jne. Kolme kveenikirjailijaa, Idar Kristiansen, Hans Kristian Eriksen ja Bente Pedersen, jotka kaikki kirjoittavat norjaksi, kuvaavat kukin tuotannossaan kveenien "syntyhistoriaa" eli sitä, miten kveenit tulivat Ruijaan. Lisäksi kveenikirjallisuuden aiheena näyttää olevan usein esimerkiksi työnteon, luonnon ja uskonnon kuvaus kuten esimerkiksi Reidun Mellemin runoissa ja novelleissa.

Kveenien identiteetti vaikuttaa tällä hetkellä pääasiallisesti perustuvan samuuden etsimiselle. Sitä leimaa edelleen joutuminen irralleen tutusta agraarisesta yhteisöstä. Kveenien on luotava oma identiteetti, joka eroaa norjalaisesta, saamelaisesta ja suomalaisesta ja joka vastaa uuden modernin yhteiskunnan tarpeita. Kulttuuri-identiteetin kestävän pohjan rakentaminen on edellytys yksilöllisen modernin taiteen luomiselle. Kveenien ahkera kulttuuritoiminta tähtääkin tällä hetkellä sekä vanhan säilyttämiseen että uusien muotojen luomiseen.

Julkaisukanavien ja taloudellisen tuen niukkuus on ehkä suurin syy kveenikirjallisuuden vähäisyyteen. Kveenikirjailijat eivät saa mitään erillistä tukea julkaisutoiminnalle. Jos Norjan valtio olisi myöntänyt kveeneille kansallisen vähemmistön aseman, olisi myös kveenikirjallisuudella ja kulttuuritoiminnalla paremmat elämisen ehdot. Kouluopetus kveenin- ja suomenkielisille lapsille on alkamassa, ja oppimateriaalin laatiminen on käynnistynyt. Ehkä oppimateriaalin kustantajat ovat kiinnostuneita julkaisemaan myös muuta kveenikirjallisuutta. Esimerkiksi saamenkielisen kouluopetuksen vaatimukset ovat ohjanneet saamelaisen kustannustoiminnan syntyä. Kustannustoiminta ei kuitenkaan ole kannattavaa ilman valtion taloudellista tukea.

Kveenikirjallisuuden edistämiseksi ja tunnetuksi tekemiseksi olisi tärkeää saada julkaistuksi uusi kaunokirjallisuusantologia, jossa olisi lähdetiedot, tietoja kirjoittajista ja ehkä bibliografia kirjoittajien aikaisemmista julkaisuista. Tekstejä uuden antologian toimittamiseen on

varmaan löydettävissä runsaasti. Tekstejä on jo julkaistu aikakauslehdissä ja vuosikirjoissa. Oletan, että kveeneillä on myös julkaisemattomia runoja ja novelleja. Tällaisten tekstien keruussa sekä uusien tekstien tuottamisessa olisi esimerkiksi kulttuurilehdillä ja NRK:lla tärkeä kulttuuripoliittinen haaste.

Vanhan kulttuuriperinteen tallentaminen on tärkeä osa kveeni-identiteetin rakentamisesta ja vahvistamisesta. Moderneja, kveenien kielellä kirjoittavia kirjailijoita ilmestyy varmasti, jos kveenin kieli ja kulttuuri pystyvät elpymään ja uudistumaan ja jos kveenit saavat sen taloudellisen tuen, jonka kirjojen kustantaminen vaatii ja joka kveeneille kansallisena vähemmistönä kuuluu.

7. SAMMENDRAG PÅ NORSK

Denne oppgaven handler om kvensk litteratur i den norske litteraturinstitusjonen. Herunder har jeg forsøkt å belyse hvordan kvensk identitet kommer frem i litteraturen som kvenene har skrevet. Jeg har skrevet forholdsvis mye om kvenenes bakgrunn og kultur, fordi de bestemmer i veldig stort grad hvilken status kvensk litteratur har i dag i den norske litteraturinstitusjonen. I kvenenes historie finnes det dessuten årsaker til at kvenene har skrevet så lite skjønnlitteratur.

Det har vært finsk innvandring til Nord-Norge i flere hundre år. Kvenene nevnes i litteraturen første gang allerede på 800-tallet, men den første større innflyttingsperioden var fra slutten av 1600-tallet til midten av 1700-tallet. Da flyttet finske nybyggere fra Nord-Finland, hovedsakelig fra Tornedalen, til Troms og Vest-Finnmark, nærmere bestemt til Lyngen, Kvænangen, Nordreisa, Alta og Porsanger. Befolkningspresset på det finske kulturområdet var en av årsakene til utvandringen. Finlendinger hadde via handelsforbindelser hørt om muligheter for å drive jordbruk, jakt og fiske i Ruija (Nord-Troms og Finnmark.) I tillegg så de norske (danske) myndighetene på dette tidspunktet nykolonisering som noe positivt og støttet den.

Nyere og mer omfattende flytting fra det finske kulturområdet på begynnelsen av 1800-tallet var av en noe annen art. Det var denne gang arbeidere som krysset landegrensene. Disse dro først til gruvene i Finnmark og senere til fiskeindustrien eller de dreiv håndverksyrker. Innvandringen var nå i hovedsak rettet mot Varangerområdet, men også de gamle kvenbosetningene fikk et befolkningstilskudd. Innvandringen fortsatte helt til slutten av 1800-tallet. Årsakene til at

innvandringen tok slutt var både at utvandringen til Amerika begynte, og at norske myndigheter etter hvert ville stoppe innvandringen.

Når kvenenes identitet betraktes er det viktig å merke seg at den eldre innvandrerguppen kom fra Tornedalen som den gangen var uten grenser og som i sin helhet hørte til Sverige. Den nyere innvandringen kom fra storhertugdømmet Finland, som var knyttet til Russland. Ingen av gruppene hadde klar nasjonal identitet når de flyttet til Ruija.

I løpet av andre halvdel av 1800-tallet begynte de norske myndighetene å frykte at den finsktalende befolkningsgruppen var en sikkerhetsrisiko for den norske staten. Hovedsakelig på grunn av dette begynte fornorskningspolitikken som varte i over 100 år. Fornorskningspolitikken omfattet språkpolitikken i skole og kirke, utelukking av kvener fra ulike arbeidsplasser samt diskriminering ved jordtildeling. Alle tiltakene hadde bl.a. som mål å få de finsktalende til å skifte over til norsk språk og kultur.

På grunn av fornorskningspolitikken mistet mange kvener sitt eget morsmål, som ofte regnes som det fremste kjennetegnet på identitet. Nærmest en hel befolkningsgruppe ble presset til å skjule sin identitet. Det finske språket ble likevel lenge bevart som uoffisielt språk hjemme og i lokalsamfunnet. Først og fremst i læstadianerbevegelsen har det finske språket alltid hatt en sterk stilling. Finsk hadde status som "lingua sakra" (hellig språk) blant læstadianerne. Læstadianismen var også en forsterkende faktor for minoritetsidentiteten. Man kunne støtte seg til læstadianismen når storsamfunnet presset kvenene til forandring i språk og tenkemåte.

Fordi majoritetskulturer ofte stenger ute minoritets- og underkulturer, har disse utviklet egne former som prøver å bevare kulturene. F. eks. kan læstadianisme være en del av en minoritetskultur. Og dette kan også betraktes som passiv motstand. Myndighetene hadde nedlagt forbud mot å bruke finsk språk i kirka. Imidlertid kunne ikke myndighetene forhindre at finsk språk ble benyttet i private forsamlinger som f. eks. læstadianersamlingene var. I følge intervjuer som Lassi Saressalo har gjort deltok også mange kvener som ikke var aktivt religiøse i

læstadianske samlinger for å kunne bruke sitt eget språk og delta i den samhörigheten som kvenene hadde.

Forskjellen mellom kvensk og norsk kultur er ikke så stor som f.eks. forskjellen mellom samisk og norsk kultur. Likevel har kvenene sitt eget språk og de har egne byggeskikker, bomiljø, musikk- og mattradisjoner, som er utviklet gjennom generasjoner. Kulturen har fått sine karakteristiske former, som verken er finske eller norske, men kvenske. Kvenene har hatt store problemer med å bli akseptert som en etnisk minoritet med språklige og kulturelle rettigheter. Både nordmenn og samer har ofte hevdet at kvenene kan benytte seg av den finske nasjonalstat med dens kulturtilbud, og at de derfor ikke trenger noen spesialtiltak iverksatt av norske myndigheter for å bevare og utvikle sin egen kultur. Kvenene sier imidlertid selv at de er fremmede i den finske kulturen siden de har bodd i Norge i flere generasjoner og er norske statsborgere.

Etter den andre verdenskrig hadde norske myndigheter nesten glemt kvenene - de trodde at kvenene hadde blitt fullstendig assimilert. Således var det en stor overraskelse for det norske samfunnet, når kvenene på 1960-tallet begynte å organisere seg og å kreve finsk undervisning for sine barn. I 1987 ble Norske Kveners Forbund stiftet. Norske Kveners Forbund er en minoritetsorganisasjon, som har som mål for å forbedre kvenenes stilling i Norge kulturelt, sosialt og økonomisk. Den kvenske minoritet har ikke fått de rettigheter som hører til en nasjonal minoritet. En av grunnene er at de norske myndigheter ikke har vært klar over kvenenes eksistens og enda mindre deres minoritetsstatus. Kvenene må hele tiden prøve å ha dialog med maktmajoriteten for å bli hørt. Norske Kveners Forbund mener at kvener er en etnisk minoritet i Norge, som har krav på alle de rettigheter som tilhører slike minoriteter. Forbundet appellerer sterkt til FN's erklæring om minoriteters rettigheter og arbeider for at den norske stat skal tilkjenne kvener status som en egen nasjonal minoritet.

Kvensk kultur har alltid vært marginal både geografisk, kulturelt og politisk. Marginalitet bygger alltid på et forhold til sentrum som definerer det marginale. Sentrum er stedet hvor all administrativ, økonomisk og politisk virksomhet ligger konsentrert og som dominerer alt

som er utenfor. Den kvenske kulturen har vært en typisk småbondekultur - med jordbruk, skogsarbeid, fiskeri og sysler innenfor husholding.

Den norske stat støtter kulturlivet i større grad enn de fleste andre vestlige land. Støtteordninger som f. eks. statens innkjøpsordning for litteratur finnes ikke andre steder. De landsomfattende kulturinstitusjonene som var sterke i det første tiåret etter krigen tapte sin betydning utover på sekstitallet etter hvert som nye økonomiske støtteordninger styrket det regionale kulturlivet. Hovedprinsippene for den nye kulturpolitikken var at man trenger både elitekulturen og den folkelige kulturen. Kulturlivet utenfor de store sentrene var like viktig som f. eks. i Oslo eller Bergen.

For det nordnorske kulturlivet var opprettelsen av egne kulturinstitusjoner meget viktig. I løpet av to år, 1964 og 1965, ble det etablert to landsdelsomfattende institusjoner: Festspillene i Nord-Norge og Nordnorsk Kulturråd. Etterhvert ble det aktuelt å opprette egne regionale forfatterlag. Nordnorsk Forfatterlag ble stiftet i 1972 på Kjerringøy og var det første regionale forfatterlaget. Forfatterlaget har virket stimulerende for nordnorske skribenter. Det har arrangert kurs og seminar, utgitt antologier og hjulpet med forlagskontakter. Nordnorsk Forfatterlag har også forsøkt å utgi et litterært tidsskrift *Frostrosen*, senere *Frostrosen*, som bare utkom knappe to år, 1975-1977.

Hans Kristian Eriksen tok initiativet til å starte en fortsettelse av *Frostrosen*. Han foreslo på årsmøtet i Nordnorsk Forfatterlag, i 1977, å utgi et nytt tidsskrift som har en bredere kulturpolitisk og distriktpolitisk profil enn et rent litterært tidsskrift. *Nordnorsk magasin* utkom første gang i 1978. Eriksen har vært redaktør helt fra begynnelsen av. Nordnorsk Forfatterlag hadde eieransvaret frem til 1989, da redaktøren selv overtok aksjene. Eriksen har hatt rett i at det er mulig å utgi et eget litterært kulturtidsskrift i landsdelen. Tidsskriftet har vært et markant talerør for det nordnorske kulturlivet. I *Nordnorsk magasin* har kvensk kultur og historie vært godt representert.

Det finske språket har først og fremst vært et talespråk. Skriftlig fremføring har for det meste skjedd på norsk. Foreløpig har det ikke utkommet en eneste roman som kvenene har skrevet på finsk eller på

kvenske dialekter. Kvenene har skrevet fortellinger, noveller og dikt på sitt eget språk som man har utgitt i aviser. Olav Beddari har redigert en samling av kvenske tekster, *Niin saapi sanoa*. Reidun Mellem har redigert en kvensk antologi *Ei hiva tötta*. Tekster i antologien er stort sett skrevet på norsk og oversatt til finsk eller kvensk dialekt.

Kvenske forfattere har skrevet på majoritetsspråket norsk. Jeg regner som kvensk forfatter dem som har kvenske røtter og bruker kvenske emner i litteraturen. Den viktigste definisjonen er likevel at de selv har erkjent sin kvenske identitet. Kvenske forfattere er blant andre Hans Kristian Eriksen, Idar Kristiansen, Reidun Mellem og Bente Pedersen. Kvenidentitet kan forøvrig være en del av hele identiteten. Hans Kristian Eriksen er f. eks. først og fremst en nordnorsk kulturperson som føler tilhørighet til hele Nordkalotten. Bente Pedersen sier selv at hun har kvenske og sjøsamiske røtter og regner seg selv som en "Nordkalottcocktail".

Kvenene bruker altså ikke sitt språk i skjønnlitterært arbeid. Likevel er mangel på publikasjonskanaler og økonomisk støtte kanskje de viktigste årsakene til at det finnes så lite kvensk skjønnlitteratur. Selv om Norge har hatt gode støtteordninger til regional og samisk litteratur, har kvenske forfattere ingen spesielle støtteordninger til hjelp for å utgi kvensk litteratur. Hvis den norske staten hadde gitt kvener status som en nasjonal minoritet, hadde også kvensk litteratur og annen kultur fått bedre levevilkår. F. eks. fikk antologien av kvenske tekster *Ei hiva tötta* støtte av Grunnskolerådet, Norsk kulturråd, Finsk-Norsk Kulturråd og Statens undervisningskontorer i Troms og Finnmark. Norske Kveners Forbund, som har utgitt antologien, hadde også søkt støtte fra Nordnorsk Kulturråd, men fikk avslag. Ifølge Reidun Mellem har Nordnorsk Kulturråd aldri gitt økonomisk støtte til kvensk litteratur.

Språkundervisning for kvenske og finske barn er opprettet. En av de viktigste oppgavene er å skaffe undervisningsmateriell på finsk eller kvenske dialekter. Kanskje utgivere av undervisningsmateriell blir interessert i å utgi også annen kvensk litteratur. Kravene til samisk undervisning har for eksempel medvirket til at forlagsvirksomhet har oppstått. Forlagsvirksomhet er ikke mulig uten

økonomisk støtte fra staten.

Typisk for minoritetslitteratur er at de første produkter ofte er biografiske og halvdokumentariske verker og å samle gamle fortellinger og å ta vare på kulturarv før denne blir integrert i majoritetskulturen. Dette er å bevare og å forsterke "motminne", enslags arkivarbeid som er en av de viktigste forsvarsmekanismene for å bevare sin egen kulturidentitet. Derfor kan man ofte spørre, om man bør lese slike litterære produkter som skjønnlitteratur, eller som antropologiske og sosiologiske dokumenter. Det finnes i kvensk litteratur rikelig med slike eksempler. *Vandrere i grenseland* (1973) av Hans Kristian Eriksen er et eksempel på en halvdokumentarisk bok om kvenenes innvandring til Norge. Forfatteren har i en årrekke intervjuet kvener om deres bakgrunn og senere samlet fortellingene til en bok.

Idar Kristiansen ville i *Kornet og fiskene* fortelle så korrekt som mulig historien om kvensk innvandring. Det har vært strid om hvor man skal plassere firebindsserien. *Kornet og fisken* kom ut i årene 1978 - 1981 og er en blanding av overlevert tradisjonsstoff og historisk dokumentasjon om kvenimigrasjon til Ruija. Flere kritikere i Nord-Norge påpekte irritert feil i historiske fakta, men i Sør-Norge var flere begeistret for forfatterens fortellerkunst og skildring av det mystiske, arktiske periferiet. Generelt har dokumentariske og historiske romaner vært den mest markante i den nye nordnorske litteraturen.

Kvenske forfattere kommer fra landet, og deres litterære verker handler om jordbruk og fiske i tillegg til kveninnvandring. De er typiske representanter for den historiske, agrare realisme. Ett av målene for realisme er å søke likheter, mens det i den moderne litteraturen framheves individualisme og forskjeller. Det er vanskelig for en kvensk forfatter å søke forskjeller før han har funnet likheter, den felles kulturarven. Søkeprosessen er ikke ferdig ennå. Den moderne litteraturinstitusjonen opplever realistiske emner gammeldagse og krever moderne eller postmoderne, urbane motiver. I tillegg har sjangere i den kvenske litteraturen vært noveller og dikt, mens romanen er normen for majoriteten.

Kulturidentitet er en følelse av samhørighet som først

og fremst bygger på felles kulturarv. En definisjon av identitet har ofte som mål å finne likheter eller understreke forskjeller, som også kan føre til kulturell rasisme. På 1960-tallet ble det drøftet om det finnes identitet i det helt tatt og hvordan identitet går i stykker. Idag snakker kulturforskere heller om mangfoldighet og bevegelse av identitet, altså identitet som prosess. En av grunnene til at kvener har hatt vanskelig for å finne sin egen identitet er mangfoldet. De fleste kvener har en etnisk tilhørighet både til nordmenn og samer. På grunn av at mange kvener har mistet sitt språk, som er det fremste kjennetegn på identitet, føles kanskje den kvenske identitet fjern for mange.

Alle medlemmer i en minoritetsgruppe behøver nødvendigvis ikke snakke språket til gruppen. Hvis man vil binde mennesker til en etnisk gruppe, må gruppen oppfylle visse betingelser. Slike forutsetninger er f. eks. egen definisjon, herkomst, spesielle kulturelle egenskaper, som f. eks. språk, og en sosial organisasjon. Et individ må sette pris på tilhørigheten til sin etniske gruppe, for at han skal kunne identifisere seg med gruppen. En viktig definisjon er herkomsten noe som skiller de etniske grupper fra de religiøse grupper. Ifølge Bjørnar Seppola ble det i Troms ved folketellingen i 1930 registrert 2356 kvener, mens det i 1950 bare var 59 som registrerte seg som kvener. Årsaken til dette er at folk fornektet sin egen identitet p.g.a. større grad av norsk nasjonalisme i de første årene etter krigen. Finland ble av Norge sett på som ikke helt pålitelig under den kalde krigen. Tross fornorskningspolitikken ser det ut at kvenene før den annen verdenskrig har i større grad godtatt sin kvenske identitet.

Gjennomlesing av minoritetslitteratur kan man få innblikk i hvordan den språklige, kulturelle og sosiale status til minoriteten har påvirket at litteraturen har oppstått. Den klassiske litteraturen har ofte oppstått i en presset krisesituasjon. En stor konflikt eller en marginalsituasjon har påvirket at et kunstverk blir skapt. Når det gjelder den kvenske litteraturen kan man tenke seg at fornorskningspolitikken hadde skapt kriser og påvirket kvenenes estetiske behov til også å skape litteratur. Læstadianismen kan ha påvirket at det har oppstått litteratur for å bevare språket, men den kan også ha bremset kreativitet på grunn av sitt trangsyn.

F. eks. har Idar Kristiansen sagt i forbindelse av utgivelsen av *Kornet og fiskene*: "... jeg har vært forbannet på undertrykkelsen, holdinger i min egen slekt." Det læstadianske miljøet i Kåfjord hvor Kristiansen vokste opp har nok påvirket hans litteratur. Kvenene mangler likevel en dyptgripende og forenende konflikt som samene hadde i utbyggingen av Altaelva, som virket positivt på samisk kultur og erkjennelse av egen identitet.

I utgangspunktet har jeg begrenset oppgaven til å omhandle kvensk litteratur som er oppstått etter den annen verdenskrig, men fordi den muntlige tradisjonen er en viktig del av kvensk litteratur og forsterker den kvenske identiten, har jeg også tatt med noen eksempler på den. I muntlige fortellinger kommer det frem lokale, etniske kvenmyter, som forteller om den "første" kvenen, slektshistorier og "de egne" betydning for den kulturelle utvikling i lokalsamfunnet. Alle de kvenske forfatterne jeg har tatt med i oppgaven, skriver om kvenenes historie. Idar Kristiansen, Hans Kristian Eriksen og Bente Pedersen forteller om hvordan kvenene kom til Ruija, en slags "oppstandeshistorie". I tillegg ser det ut til at motivene i kvensk litteratur er arbeid, religion og naturskildringer som f.eks. i dikt og noveller av Reidun Mellem.

Jeg har i oppgaven drøftet om det finnes moderne kvensk litteratur. Det finnes dikt og noveller som kan representere modernisme, men en kvensk, moderne roman mangler. Jeg har sett litt nærmere på to noveller. Den ene er *Ærfugl-eggene* av Randi Irene Losoa. Tidspunktet for fortellingen er omtrent 1950-tallet, og stedet er ved Varangerfjorden. I novellen vil ungdommen helst fornekte sin kvenske, og også samiske, herkomst. De vil flytte til Oslo hvor man ikke snakker finsk eller samisk, og de vil integrere seg i majoritetsbefolkningen. Den andre novellen heter *Ut av skjørtefolden* av Bente Pedersen. Novellen handler om et helt vanlig problem som ungdom kan ha - hva skal man gjøre etter fullført skolegang, skal man flytte og begynne å studere, eller bli på hjemmestedet hvor det er vanskelig å finne arbeid. Tidspunktet for novellen er kanskje slutten av 1980-tallet. Marit, fokalisor av fortellingen, tenker på sin tippoldemor, oldemor, bestemor og mor som alle har vært sterke kvinner og som har kvensk eller samisk herkomst. Hun respekterer sine formødre og vil være like sterk som dem - og å flytte "ut av

skjørtefolden". Det er interessant å sammenlikne begge novellene med henhold til hvordan ungdommens egen identitet har forandret seg fra 50-tallet og til 90-tallet. På 50-tallet ville man fornekte sin kvenske herkomst, men på 90-tallet er det akseptert til tross for at ungdommen kanskje bare har en svak kvensk identitet.

For å utvikle kvensk litteratur hadde det vært viktig å utgi en ny antologi. Jeg antar at det finnes rikelig med tekster for en antologi. F. eks. har man utgitt kvenske tekster i de nordnorske tidsskriftene *Nordnorsk magasin* og *Menneske og miljø i Nord-Troms*. Kvener har sikkert også upubliserte tekster. Det vil være en viktig utfordring for radio og aviser å samle inn disse tekster, men akkurat nå har NRK bare 12 minutter i uken med finske sendinger, og den kvensk-finske avisen *Ruijan Kaiku* har stadig en usikker, økonomisk framtid. Den kvenske kulturen burde absolutt få mer plass i norske media for bl. a. å kunne stimulere f. eks. kvenske skribenter.

Kvenene gjør idag et utmerket arbeid for å ta vare på sin kulturarv. Det er viktig at kvenene beholder sin egen identitet som skiller seg fra den norske, samiske og finske identiteten. Den tradisjonelle kvenske identiteten må samtidig tilpasse seg til det moderne samfunnet. Når kvenene har funnet en sterk, felles kulturidentitet, har de mulighet til å skape individuell, moderne kunst. Kanskje utgir en kven i nærmeste fremtid en modernistisk eller postmodernistisk roman om et individ som søker sin identitet i et fargerikt, urbant felleskap.

8. LÄHTEET

8.1. Painetut kirjalliset lähteet

Andreassen, Trond 1991: *Bok-Norge: en litteratursosiologisk undersøkelse*. Oslo: Universitetsforlaget.

Beddari, Olav 1987: *Niin saapi sanoa : pieni ruijansuomalainen lukukirja*. Vadsø: Skoledirektøren i Finnmark.

Bratrein, Håvard Dahl 1994: Historien om en kven. - Reidun Mellem (red.) *Ei hiva tøtta*. Tromsø: Norske Kveners Forbund, s. 60-74.

Bull, Tove & Gaski, Harald 1994: Fornorskningspolitikk og språkundertrykking. - Einar-Arne Drivenes, Marit Anne Hauan og Helge A. Wold (red.) *Nordnorsk kulturhistorie*. B. 2. Oslo: Gyldendal, s.246-258.

Danielsen, Øivind 1995: *Staten i den litterære republikk*. KULTs skriftserie nr. 35. Oslo: Norges forskningsråd.

Drivenes, Einar-Arne et al. 1994: Den besværlige identiteten. - Einar-Arne Drivenes, Marit Anne Hauan og Helge A. Wold (red.) *Nordnorsk kulturhistorie*. B. 1. Oslo: Gyldendal, s. 8-17.

Eriksen, Hans Kristian 1973: *Vandrere i grenseland*. Oslo: Tiden Norsk Forlag.

- 1979: Den salte åkeren : Idar Kristiansen går videre med sitt romanverk om finske innvandrere. *Nordnorsk magasin*. 2:4, 41.
- 1980: Kvener mot havet : Idar Kristiansens tredje bok om kvenene. *Nordnorsk magasin*. 3:6, 40.
- 1985: *Flukten til havet : Juhani ja Hilja*. Oslo: Tiden Norsk Forlag.
- 1985: Idar Kristiansen. *Mennesker og miljø i Nord-Troms*. 1985, 4.
- 1996: Kven - minoritet, urbefolkning, utskudd? : om kvenene i norsk litteratur. *Nordnorsk magasin* 19:1, 9-13.
- 1996: Nordkalottcoctail i Skibotn : fantasifull og flerkulturell Bente Pedersen med suksessbøkene om Raija og Sara. *Nordnorsk*

- magasin 19:2, 8-11, 33.
- 1996: Kamerat Idar. *Nordnorsk magasin*. 19:2, 36-37.
- Eriksen, Hilde Kat.: Kamp om kvænkultur. *Finnmarken* 17.06.97.
- Eriksen, Knut Einar & Niemi, Einar 1981: *Den finske fare : sikkerhetsproblemer og minoritetsspolitikk i nord 1860-1940*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Fulsås, Narve 1993: *Universitetet i Tromsø 25 år*. Tromsø: Universitetet i Tromsø.
- Griswold, Wendy 1994: *Cultures and Societies in a Changing World*. Thousand Oaks: Pine Forge Press.
- Guttormsen, Helge 1995: *Menneske og miljø : en bibliografi for Årbok for Nord-Troms de 20 første år; 1975-1994*. Nordreisa: Nord-Troms Historielag.
- Hagen, Inger Marie 1996: *Regional literary systems in Norway*. Oslo: Institute for Social Research.
- Ei Hiva tätta : ei samling kventekster* 1994. Reidun Mellem (red.). Tromsø: Norske Kveners Forbund.
- Huttunen, Laura 1994: "Enää ei käy se mustalaisten vanha elämä" : mustalaisten etnisen identiteetin rakentuminen nyky-Suomessa. - Marjo Kylmänen (toim.) *Me ja muut : kulttuuri, identiteetti, toiseus*. Tampere: Vastapaino.
- Karikoski, Elin & Pedersen, Aud-Kirsti 1996: *Kvenane/dei finskætta i Noreg : språk, kultur og tilhøvet til nyinnvandraran*. Tromsø: Institutt for språk og litteratur.
- Karkama, Pertt 1994: *Kirjallisuus ja nykyaika : suomalaisen sanataiteen teemoja ja tendenssejä*. Suomi 173. Helsinki: SKS.
- Kenzior, Nøste 1987: Ti år med Nordnorsk Magasin. - *Syn og segn* 1987:3, 284-286.
- Knutsen, Nils M. 1982: Om kritikk av kritikk. - *Norsk litterær årbok*. 1992, 176-179
- Kristiansen, Idar 1978-1981: *Kornet og fiskene*. Oslo: Grøndahl & Søn Forlag.
- Kylmänen, Marjo 1994: Johdanto. - Marjo Kylmänen (toim.) *Me ja muut* :

kulttuuri, identiteetti, toiseus. Tampere: Vastapaino.

Kvensk forskning i Norge : rapport fra ei arbeidsgruppe 1996. Irene Andreassen ... et al. . Oslo: Norges forskningsråd.

Lagerroth, Ulla-Britta 1981: Felaktig genreförväntan - falska krav på dikt som verklighet. - *Norsk litterær årbok*. 1981, 177-190.

--- 1982: Om lustmord på en diktare - eller genmäle till ett genmäle - *Norsk litterær årbok*. 1982, 180-183.

Lehtola, Veli-Pekka 1995: Saamelaiskirjallisuus vanhan ja uuden risteyksessä. - Matti Savolainen (toim.) *Marginalia ja kirjallisuus : ääniä suomalaisen kirjallisuuden reunoilta*. Suomi 175. Helsinki: SKS, 36-92.

Lehtola, Veli-Pekka 1997: *Rajamaan identiteetti : lappilaisuuden rakentuminen 1920- ja 1930-luvun kirjallisuudessa*. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 665. Helsinki: SKS.

Losoa, Randi Irene 1994: Ærfugl-eggene. - Reidun Mellem (red.) *Ei hiva tøtta*. Tromsø: Norske Kveners Forbund, s.153-155.

Lund, Tor Egil 1989: Tre stammers møte i skolene i Nord-Troms. - *Gløtt inn i skoleutviklinga i Troms*. Tromsø: Skoledirektøren i Troms.

Mellem, Reidun 1994: Mot kveld. - Reidun Mellem (red.) *Ei hiva tøtta*. Tromsø: Norske Kveners Forbund, s. 49.

--- Ho kvæn-Berret. - *Ei hiva tøtta*. s. 76-78.

--- Rikdommen fra havet. - *Ei hiva tøtta*. s. 166-169.

--- Søndags-forsamling. - *Ei hiva tøtta*. s. 175-177.

Niemi, Einar 1991: Kven - et omdiskutert begrep. - *Varanger årbok* 1991. Vadsø historielag og Sør-Varanger historielag, s.119-137.

--- 1994: "Den lange, lange sti over myrene og ind i skogene hvem har trukket op den?". - Einar-Arne Drivenes, Marit Anne Hauan og Helge A. Wold (red.) *Nordnorsk kulturhistorie*. B. 2. Oslo: Gyldendal, s. 119-131.

Niemi, Juhani 1991: *Kirjallisuus instituutiona : johdatus sosiologiseen kirjallisuudentutkimukseen*. Tietolipas 122. Helsinki: SKS.

Nordnorsk kulturhistorie : det gjenstridige landet. Bind 1, 1994. Redigert av Einar-Arne Drivenes, Marit Anne Hauan & Helge A. Wold. Oslo: Gyldendal.

Nordnorsk kulturhistorie : det mangfoldige folket. Bind 2, 1994. Redigert av Einar-Arne Drivenes, Marit Anne Hauan & Helge A. Wold. Oslo: Gyldendal.

Pedersen, Bente 1986: *Fremmed fugl*. Raija-serieen 1. Oslo: Bladkompaniet.
 --- 1991: Ut av skjørtefolden. - *Menneske og miljø i Nord-Troms*. 1991, 8-9.
 --- 1993: Raija i kvinne- og kvenperspektiv. - Irene Andreassen (red.) *Rapport fra seminaret "Kvenske kvinners situasjon i et likestillingsperspektiv" i Alta 2.-3. nov. 1991*. Alta: Norske Kveners Forbund & Finnmark distriktshøgskole.
 --- 1994: Tekster. - Reidun Mellem (red.) *Ei hiva tøtta*. Tromsø: Norske Kveners Forbund.

Pynnönen, Marja-Liisa 1995: Ruotsinsuomalaisia pääsee kirjallisuuden kentälle. - Matti Savolainen (toim.) *Marginalia ja kirjallisuus : ääniä suomalaisen kirjallisuuden reunoilta*. Suomi 175. Helsinki: SKS, 145-187.

Pärl-Löhmus, Maarja ... (et al.) 1994: Etnofuturismi: ajatustapa ja tulevaisuuden mahdollisuus. - *Synteesi*. 4, s. 5-8.

Rottem, Øystein 1997: *Etterkrigslitteraturen : inn i medietidsalderen 1965-1980*. Bind 2. Oslo: J.W. Cappelens Forlag.

Ruijan laulukirja : 157 laulua 1995. Toimittaneet Bjørnar Seppola & Terje Aho. Tromssa: Ruijan Kveeniliitto.

Saariluoma, Liisa 1995: Unohdetun kansan ääni : Ville kuronen ja Ryysyrannan Jooseppi. - Matti Savolainen (toim.) *Marginalia ja kirjallisuus : ääniä suomalaisen kirjallisuuden reunoilta*. Suomi 175. Helsinki: SKS, 220-245.

Salamonsen, Stein Torger: Norsk kvæn i forfars spor. *Finnmark Dagblad* 15.04.97.

Sallinen-Gimpl, Pirkko 1989: Karjalainen kulttuuri-identiteetti. - Teppo Korhonen & Matti Räsänen (toim.) *Kansa kuvastimessa : etnisyyys ja identiteetti*. Tietolipas 114. Helsinki: SKS, 209-226.

Saressalo, Lassi 1996: *Kveenit : tutkimus erään pohjoisnorjalaisen vähemmistön identiteetistä*. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 638. Helsinki: SKS.

Savolainen, Matti 1995: Keskusta, marginalia, kirjallisuus. - Matti

Savolainen (toim.) *Marginalia ja kirjallisuus : ääniä suomalaisen kirjallisuuden reunoilta*. Suomi 175. Helsinki: SKS, 7-35.

Seppola, Bjørnar 1994: *Litt om de finskspråkliges sang- og musikktradisjon*. - Reidun Mellem (red.) *Ei hiva tøtta*. Tromsø: Norske Kveners Forbund, s. 51-53.

-- 1994: Kortfattet informasjon om den kvenske befolkning. - *Rapport fra seminaret "Kvenene - en glemt minoritet?"*. Tromsø: Universitetet i Tromsø.

-- 1998: *Kveeniland*. <http://kveeniland.com/kveeni.html>.

Sevänen, Erkki 1994: *Vapauden rajat : kirjallisuuden ja tuotannon välityksen yhteiskunnallinen sääntely Suomessa vuosina 1918-1939*. Suomen kirjallisuuden seuran toimituksia 612. Helsinki: SKS.

Stenstad, Finn 1992: *Fram fra de hundrede mile : nordnorsk litteratur fra 1945 til 1992 : tendenser, temaer, portretter, tekster og bibliografi*. Oslo: Universitetsforlaget.

St. prp. nr 1(1996-97.) Kulturdepartementet. Oslo.

Sveum, Tor 1994: *Kvensk bibliografi til 1994*. Tromsø: Universitetsbiblioteket i Tromsø, Tromsø Museum.

-- 1998: *Kvensk database*. <http://www.ub.uit.no/ansatte/tor/kven/index.htm>

Teraoka, Arlene Akiko 1987: *Gastarbeiterliteratur : the other speaks back*. *Cultural critique* no.7, 77-101

Wulff, Geir: *Kvæntunet i Børselv*. *Sagat* 13.05.97.

8.2. Painamattomat lähteet

82.1. Kirjalliset lähteet

Alanen, Päivi 1997: *Saamenkielinen kustannustoiminta vuosina 1984-94 saamelaisen kulttuurin heijastajana*. Sivuainetutkielma. Tampereen yliopisto: Informaationtutkimuksen laitos.

Larsen, Roar 1992: *Et utkanttidsskrift i sentrum : om Nordnorsk Magasin 1978-1987*. Hovedoppgave i nordisk litteratur. Universitetet i Tromsø: Institutt for språk og litteratur.

Molund, May & Pedersen, Sverre 1982: *Kvenene i litteraturen*.
Hovedoppgave i nordisk litteratur. Universitetet i Tromsø:
Institutt for språk og litteratur.

Seppola, Bjørnar 1996: *Norsk skolepolitikk overfor kvener 1720-1996*.
Hovedoppgave i finsk språk. Universitetet i Tromsø: Institutt for
språk og litteratur.

8.2.2. Haastattelu

Reidun 1997: Reidun Mellemin haastattelu Tromsassa 4.11.1997.
Haastattelija Helena Bogetvedt.

9. LIITTEET

9.1. Liite 1: Norjalaisia laitoksia ja järjestöjä³²

Festspillene i Nord-Norge (FINN)	Pohjois-Norjan kulttuurifestivaalit
Grunnskolerådet	Peruskouluneuvosto
Nordnorsk Forfatterlag	Pohjois-Norjan kirjailijayhdistys
Nordnorsk Kulturråd	Pohjois-Norjan kulttuurineuvosto
Nord-Troms Historielag	Pohjois-Tromssan historyyhdistys
Norges forskningsråd	Norjan tutkimusneuvosto
Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening	Norjan tietokirjailija- ja kääntäjä- yhdistys
Norsk Forfattersentrum, Nord-Norge avdelingen	Norjan kirjailijakeskus, Pohjois-Norjan osasto
Norsk kulturråd	Norjan kulttuurineuvosto
Norsk rikskringkasting (NRK)	Norjan valtion radio
Norsk-finsk kulturfond	Suomalais-norjalainen kulttuurirahasto
Den norske Bokhandlerforening	Norjan kirjakauppioiden yhdistys
Den norske Forleggerforening	Norjan kustantajien yhdistys
Skoledirektøren i Finnmark	Finmarkun läänin kouluvirasto (vanha nimi)
Statens bibliotektilsyn	Valtion kirjasto- ja kirjallisuuslaitos
Statens utdanningskontor	Läänin kouluvirasto

³² Lähteinä olen käyttänyt seuraavia: Internet, puhelinuuttelo, Trond Andreassen: *Bok-Norge* (1991) ja Nors-finsk info- og tolketjeneste, Vesisaari. Suomennotokset olen tehnyt vapaasti silloin, jos järjestöllä ei ole virallista suomenkielistä nimeä.

9.2. Liite 2.1: Norjan yliopistoissa tehtyjä pro gradu -töitä

9.2.1. Aiheina kveenin kieli/murre ja kirjallisuus

Andreassen, Irene 1989: *Ordtilfang i kvenske fiskerihushold*.
Tromsø: Universitetet i Tromsø.

Imerslund, Bente 1987: *Huomioita suomen paikallisilmausten ja niiden norjankielisten vastineiden käytöstä*. - Tromsø: Universitetet i Tromsø.

Junttila, Jorid Hjulstad 1988: *Språkval og språkbruk på Skibotn: kven blir forstått av kven?* - Tromsø: Universitetet i Tromsø.

Karikoski, Elin Vanja 1995: *Olen Karikoski, miksi?* -
Tromsø: Universitetet i Tromsø.

Molund, May & Pedersen, Sverre 1982: *Kvenene i litteraturen*. -
Tromsø: Universitetet i Tromsø.

Pedersen, Aud-Kirsti 1988: *Stadnamnlån : fonologi og ortografi i lydlig lånte stadnamn med eit oversyn over fonologien i norsk på Skibotn og i Kvenangbotn*. - Tromsø: Universitetet i Tromsø.

Skoge, Klaus 1998: *Infinitiivin illatiivin varinaatio kveenimurteissa = Infinitivens kasus illativ i kvendialektane*. - Tromsø: Universitetet i Tromsø.

Trosterud, Trond 1990: *Binding relations in two Finnmark Finnish dialects : a comparative syntactic study*. - Trondheim: Universitetet i Trondheim.

Utvik, Hanne Elin 1996: *Norske ord i finsk språkdrakt : en studie av nyere skandinaviske substantivlån i kvensk/ruijafinsk tekstmateriale med hovedvekt på norske lån*. - Tromsø: Universitetet i Tromsø.

9.2.2 Historian ja yhteiskuntatieteiden aloilta tehtyjä pro gradu - töitä, jotka käsittelevät kveenejä:
(lista ei ole täydellinen)

Antonsen, Jan 1993: *Tre stammers møte i Kvænangen 1865-1900 : en analyse av etnisitetsangivelser i folketellinger.* - Tromsø: Universitetet i Tromsø.

Bjørklund, Ivar 1978: *Kvæn - same - norsk : en sosial-antropologisk analyse av "De tre stammers møte".* - Tromsø: Universitetet i Tromsø.

Bårnes, Vibeke Bårdsdatter 1991: *Dølakultur som delkultur : kontinuitet og endring hos ei østnorsk innvandrerbefolkning i indre Troms.* - Tromsø: Universitetet i Tromsø.

Drivenes, Einar-Arne 1975: *Åkerbruk og fedrift i Altafjorden på 1800-tallet : produksjon og konsum.* - Tromsø: Universitetet i Tromsø.

Hanssen, Einar Birger 1974: *Pro-finske holdninger i Firnmark i mellomkrigstiden.* - Oslo: Universitetet i Oslo.

Haukedal, Geir 1980: *Den kvenske innvandring til Nord-Troms og Vest-Finnmark 1700-1865.* - Bergen: Universitetet i Bergen.

Henninen, Terje 1972: *Den kvenske innvandring til Alta på 1700-tallet.* - Trondheim: Universitetet i Trondheim.

Minde, Henry 1975: *Folketilveksten i Alta 1690-1825 : belegg-utvikling-bakgrunn.* - Tromsø: Universitetet i Tromsø.

Niemi, Einar 1972: *Migrasjonen fra Nord-Finland og Nord-Sverige til Vadsø by og landdistrikt 1845-1885.* - Oslo: Universitetet i Oslo.

Rasmussen, Kåre Gade 1976: *Sør-Varangers skolehistorie til 1880 - med hovedvekt på den samiske og den kvenske perioden.* - Oslo: Universitetet i Oslo.

Rushfeldt, Reidun 1989: *Kvenene i Vadsø 1900 -1940: en levikårsstudie.* - Tromsø: Universitetet i Tromsø.

- Seppola, Bjørnar 1996: *Norsk skolepolitikk overfor kvenene 1720-1996.* - Tromsø: Universitetet i Tromsø.
- Sundelin, Egil W. 1997: *Utdanning og ulikhet : forsterker særegne religiøse og etniske forhold utdanningsulikhetene i Finnmark?* - Tromsø: Universitetet i Tromsø.
- Torp, Eivind 1986: *Fra "markafinn" til same : etnopolitisk mobilisering i en læstadiansk kontekst.* . - Tromsø: Universitetet i Tromsø.
- Westrheim, Sonja 1978: *Seterdrift i Finnmark.* - Oslo: Universitetet i Oslo.

9.3. LIITE 3: Paikannimiluettelo

Suomi

Alattio
 Alattiojoki
 Annijoki
 Etelä-Varenki
 Finmarkku
 Isovuono
 Joensuu
 Kaarasjoki
 Kaavuono
 Kaivuono
 Kallijoki
 Kierua
 Kiiperi
 Koutokeino
 Lemmijoki
 Makrea
 Naavuono
 Näätämä
 Paatsjoki
 Pohjois-Varenki
 Porsanki
 Porsanginvuono
 Pyhäouta
 Pykeä
 Pyssyjoki
 Raisi
 Teno
 Tromssa
 Tromssan lääni
 Uuniemi
 Varenki
 Varenkinvuono
 Vesisaari
 Vuorea
 Yykeä
 Yykeänmuotka
 Yykeänperä

Norja

Alta
 Altaelva
 Vestre Jakobselv
 Sør-Varanger
 Finnmarken
 Storfjorden
 Elvebakken
 Karasjøk
 Kåfjord (Alta)
 Kåfjord (Lyngen)
 Skallelv
 Skjervøy
 Kiberg
 Kautokeino
 Lakselv
 Magerøy
 Kvænangen
 Neiden
 Passvikelva, Passvik
 Nord-Varanger
 Porsanger
 Porsangerfjorden
 Helligskog
 Bugøynes
 Børselv
 Nordreisa
 Tana
 Tromsø
 Troms fylke
 Nesseby
 Varanger
 Varangerfjord
 Vadsø
 Vardø
 Lyngen
 Lyngseidet
 Skibotn

(Lähde: paikannimikonsulentti
 Eira Söderholm)

9.4. Liite 4: Kveenikirjailijoiden teoksia:

Olav Beddari:

Beddari, Olav 1987: *Niin saapi sanoa : pieni ruijansuomalainen lukukirja*. - Vadsø: Skoledirektøren i Finnmark.

Beddari, Olav 1989: *Statsinternatene i Finnmark / Olav Beddari, Kåre Våga, Steinar Wikan*. - Vadsø: Skoledirektøren i Finnmark.

Hans Kristian Eriksen:

Eriksen, Hans Kr. 1969: *Partisaner i Finnmark*. - Oslo: Tiden.

Eriksen, Hans Kr. 1970: *Der laks leker - og fugl flyr*. - Oslo: Tiden.

Eriksen, Hans Kr. 1971: *Sangsvanedalen*. - Oslo: Tiden.

Eriksen, Hans Kr. 1972: *Partisanenes død*. - Oslo: Tiden.

Eriksen, Hans Kr. 1972: *Det gamle Tranøy*. - Tromsø: Universitetsforlaget.

Eriksen, Hans Kr. 1973: *Vandrere i grenseland*. - Oslo: Tiden.

Eriksen, Hans Kr. 1974: *Vil du lære finsk? : kan du finsk? en undersøkelse i gymnasia og ungdomsskoler i Troms/ved Hans Kr. Eriksen og Tor Egil Lund*. - Stonglandseidet?

Eriksen, Hans Kr. 1975: *Fiskeren og Vårherre : Fortellinger*. - Oslo: Tiden.

Bygdebok for Dyrøy, Sørreisa og Tranøy, 1977/utgitt av kommunene Dyrøy, Sørreisa og Tranøy ved Fellesnemnda for bygdeboka, formann Hermod Hanssen.

Eriksen, Hans Kr. 1977: *Fra veidemann til fiskarbonden*.

Eriksen, Hans Kr. 1978: *Den lange brødvegen : ei bok om folk ved havet og historia*. - Oslo: Nordnorsk forfatterlag: Tiden.

Eriksen, Hans Kristian 1978: *Rajaseudun vaeltaja*. - (Kalottikirja: 1)

Eriksen, Hans Kr. 1979: *Partisaner i nord*. - Oslo: Tiden (Tidens bibliotek.)

Kjølnesvisa, 1980/gjendiktning Idar Kristiansen: kommentar Hans Kr. Eriksen: illustrert av Karl E. Harr. - Stonglandseidet: Nordnorsk magasin.

Nordnorsk diktning, 1983 - 1989./Skoleledirektørene i Nordland, Troms og Finnmark: Nordnorsk forfatterlag; redaktør; Hans Kr. Eriksen. - Bodø: Nordnorsk forfatterlag.

Eriksen, Hans Kr. 1983: *Barnet og krigen*. - Oslo: Tiden.

Og etterpå - : tekster fra et skriverkurs, 1984./redigert av Hans Kr. Eriksen. - Stonglandseidet: Nordnorsk Magasin.

Eriksen, Hans Kr. 1985: *Flukten til havet: Juhani og Hilja: roman for barn og ungdom*. - Oslo: Tiden.

Eriksen, Hans Kr. 1989: *På mjuke skinnsko gjennom historia : Nordkalottfolk fra regnbuen øst for Enare til en gamle vest på Senja*. - Stonglandseidet: Nordkalott-forlaget.

Eriksen, Hans Kr. 1989: *Songen om Senja og jorda*. - Stonglandseidet: Nordkalott-forlaget.

Skoglund, Tore 1992: *Draugen : hevneren fra havet*/ Tore Skoglund, Sonja Westrheim, Hans Kr. Eriksen: illustrasjoner ved Kaare Espolin Johnson. - Oslo: Cappelen.

Eriksen, Hans Kr. 1993: *De kuer oss aldri! : Jørgun[d] Sivertsen og partisanene : en kvinnesaga om krig og tortur, smerter, sorg og lidelse*. - Stonglandseidet: Nordkalott-forlaget.

Vorren, Ørnulv 1993: *Samiske offerplasser i Varanger*/ Ørnulv Vorren og Hans Kristian Eriksen. - Stonglandseidet: Nordkalott-forlaget.

Boknakara : Den første Boknaboka, 1994: 29 viser av Boknakaran: Ragnar Olsen, gjester: Helge Stangnes, Hans Kr. Eriksen. - Stonglandseidet: Nordkalott-forlaget.

Samer i Senja : fra gamrnel og ny tid, 1994/redaksjon Aage Pedersen, redaksjonsansvarlig, Inger A. Skum, Hans Kr. Eriksen. - Silsand: Senja og omegn sameforening; Stonglandseidet: Nordkalott-forlaget.

Eriksen, Hans Kr. 1995: "*Triumf og tragedie*" : Lokvika/Kirkenes 1942 - 43
partisanvirksomheten nord: tekst Hans Kristian Eriksen: illustrasjoner:
 Tore Poppe. - Berlevåg: Berlevåg kommune.
 Vadsø: Finnmark fylkeskommune (Fotefar mot nord.)

Idar Kristiansen:

Kristiansen, Idar 1957: *Sanger fra en tundra*. - Oslo: Aschehoug.

Kristiansen, Idar 1961: *Alt du trodde glemt : dikt*. - Oslo: Aschehoug.

Kristiansen, Idar 1970: *Korstog mot Kautokeino*. - Oslo: Grøndahl.

Kristiansen, Idar 1979: *Korstog mot Kautokeino*. 2. utg. - Oslo: Grøndahl.

Kristiansen, Idar 1978: *Svanevinger i nord : roman*. - Oslo: Grøndahl.
 (Kornet og fiskene 1)

Kristiansen, Idar 1979: *Den salte akeren : roman*. - Oslo: Grøndahl.
 (Kornet og fiskene 2)

Kristiansen, Idar 1980: *Stiene fører til havet : roman*. - Oslo: Grøndahl.
 (Kornet og fiskene 3)

Kristiansen, Idar 1981: *Guds nåde nordpå : roman*. - Oslo: Grøndahl.
 (Kornet og fiskene 4)

Kjølnesvisa, 1980/ gjendiktning Idar Kristiansen: kommentar Hans Kr.
 Eriksen: illustrert av Karl E. Harr. - Stonglandseidet: Nordnorsk magasin. -
 Inneholder også Hans Hansen Lillienkiolds originaltekst.

Kristiansen, Idar 1982: *Brenninger forut : noveller, dikt/* illustrert av Inge
 Rotevatn. - Oslo: Grøndahl.

Kristiansen, Idar 1983: *Regnskap i rødt : roman*. - Oslo: Grøndahl.

Kristiansen, Idar 1985: *Nådekvalpenes dal*. - Oslo: Grøndahl.

Reidun Mellem:

Mellem, Reidun 1978: *Læstadianismen..* - Oslo: Institutt for kristen oppseding.

Mellem, Reidun 1988: *Med russisk krigsutstyr gjennom Skibotn-dalen bolagstida 1916-1918..* - Tromsdalen: R. Mellem.

Reidun Mellem, Herbjørg Valvåg, Helge Stangnes 1989: *Nordnorsk diktning: Skoledirektørene i Nordland, Troms og Finnmark: Nordnorsk forfatterlag; redaktør Hans Kr. Eriksen.* - Bodø: Spesiell arbeidsgruppe bind 3.

Grunnskolen 250 år : gløtt inn i skoleutviklinga i Troms, 1989/redaktører: Elling Ellingsen og Reidun Mellem. - Skoledirektøren i Troms.

Mellem, Reidun 1990: *Tromsdalen kirke 25 år.* - Tromsdalen: Tromsøysund menighetsråd.

Mellem, Reidun (red.) 1994: *Ei hiva tøtta : ei samling kvotekstar.* - Tromsø: Norske kveners forbund.

Bente Pedersen:

Pedersen, Bente 1986 - 1994: *Raija-serie (1 - 40.)* - Oslo: Bladkompaniet.

Pedersen, Bente 1994: *Anna.* - Oslo: Bladkompaniet.

Pedersen, Bente 1995: *Sara-serie (1 - 6.)* - Oslo: Bladkompaniet.

Pedersen, Bente 1997: *Rosa-serie.* - Oslo: Bladkompaniet.

Pedersen, Bente 1998: *Babusjka.* - Oslo: Bladkompaniet.